PROF. J. ŽILINSKAS

LIETUVIŲ PROTĖVIAI

SPAUDOS FONDAS

LIETUVIŲ PROTĖVIAI

Prof. J. ŽILINSKAS

LIETUVIŲ PROTĖVIAI

SPAUDOS FONDAS

94 (424.5)11 .. 1123
C 23672
7.45.01
-43

Išspausdinta 1.000 egz. Kooper. „Raidės" spaustuvėj
Kaune, Kęstučio g-vė 44, 1937 m.

t-243645.7
VYTAUTO DIDŽIOJO
UNIVERSITETO
BIBLIOTEKA 2
Inv. Nr.
83530

PIRMIEJI BALTIJOS GYVENTOJAI.

Įvairiose epochose Europos žemyno reljefas buvo skirtingas; ypatingai didelės perturbacijos vyko palei Baltijos jūrą įtakoje atslinkusių iš šiaurės ledų. Jie žemę buvo apkloję storu klodu ir vieną laikotarpį buvo nuslinkę net iki Alpių kalnų. Tokiomis aplinkybėmis žmogus, be abejo, negalėjo Baltijoj egzistuoti. Bet kai kurie autoriai mano, kad tarplediniuose perioduose ir paskutiniam lediniam laikotarpy šiaurėj žmonių būta.

Ištirpus ledams, klimatas šiek tiek pagerėjo ir, atsiradus arktiniam augalų pasauliui, susidarė sąlygos pasirodyti šaltį mėgstančiai gyvūnijai: mamutui, laukiniam arkliui, taurui, šiaurės elniui, baltam kiškiui ir t.t. Šitame periode Baltijos jūra, nusikračiusi ledo pluta, susisiekė per Suomijos žemę su Baltąja jūra, o į vakarus per vidurinę Švediją su Šiaurės (Vokiečių) jūra. Šį periodą, kuris truko nuo 13000 iki 10000 metų prieš Kr., apibūdina sraigė „yoldia arctica", todėl jis ir vadinamas yoldia periodu. Šis periodas atitinka akmens gadynės — paleo-

litikumo — pabaigą. Tuo laiku susidarė patogesnės sąlygos ir žmogui egzistuoti. Ar tame laikotarpyje gyveno žmogus Baltijoj, rsp. senųjų aisčių žemėje, dar tikrai nenustatyta, bet vis dėlto ten galėjo užklysti atskiros klajoklių, medžiotojų grupės, kurios sekė paskui į šiaurę slenkančią gyvuniją. Kad žmogus jau yoldia periode buvo Baltijoj, galima manyti remiantis kai kuriais radiniais: Barzdėnuose, Šilutės apskr., buvo rastas mamuto kaulas su tiesiu įpiovimu, kurį prof. A. Bezzenberger ir Kraus pripažino padarytą žmogaus ranka. Kitas radinys — šiaurės elnio rago įrankis — yra rastas Papelkiuose, Labguvos apksr., Melavos upelio krante. Tą radinį Gaerte ir La Baume priskiria yoldia periodui. Remiantis tuo, tenka manyti, kad į senųjų aisčių kraštą žmogus buvo atkeliavęs jau yoldia periodo gale, t. y. apie 10.000 metų prieš Kr.

Kadangi Baltijoj nebuvo olų, urvų, kur žmogus galėtų pasislėpti, tai jis dažnai keitė savo gyvenamąją vietą, nelyginant kaip žvėris. Paleolitinį žmogų nomadizuoti — klajoti — vertė taip pat anų laikų pirmykštis pasaulis — augmenija, gyvūnija.

Tikresnių duomenų, nurodančių, kad aisčių žemėj, rsp. Lietuvoj, gyveno žmogus, turim iš mezolitikumo — vidurinio akmens periodo, kuris truko nuo 10.000 iki 4.000 metų prieš Kr. To periodo pradžioj Baltijos jūra virto uždaru

ežeru, nes iškilo Suomijos žemė, kuri atskyrė ją nuo Baltosios jūros, o tarp Skandinavijos ir Jutlandijos pusiasalio atsirado žemės tiltas, kuris atskyrė Baltijos jūrą nuo Vokiečių jūros. Baltijos ežere (jūroje) atsirado sraigė — ancylus fluvialis, iš kurios šis periodas vadinamas ancylus periodu.

Vėlyvesniu vidurinio akmens amžiaus laiku Baltijos jūra įgavo savo šių dienų formą, ir tas periodas, dėka kitos sraigės (litorina litorea), vadinamas litorinae litoreae periodu.

Kadangi ledai tirpo iš pietų į šiaurę, tai Baltijos rytų - šiaurė vėliau pasiliuosavo nuo jų, nekaip Baltijos rytų - pietūs ir josios pietūs. Hilden įrodinėja, kad apie 7.000 m. prieš Kr. Suomijos šiaurė dar buvusi padengta ledais; tad reikia manyti, kad pietų - rytų Baltijoj žmogus atsirado anksčiau, nekaip šiaurės - rytų Baltijoj — Suomijoj.

Vidurinio akmens laikotarpio, t. y. ancylus ir litorinae litoreae perioduose, būtent, kuomet žmogus dar nežinojo metalo ir savo reikalams patenkinti, apsisaugoti nuo laukinių, plėšriųjų žvėrių jis naudojosi tik akmeniu, titnagu, gyvulių kaulais, iš kurių gaminosi įrankius ir ginklus; tuo laiku, kada gyvulių oda buvo vienintelis žmogaus rūbas, o žvėrių mėsa sudarė jo maistą — nėra abejojimo, kad ta sritis, kurią dabar užima Baltijos valstybės, ypač Nemuno, Neries, Vislos, Dauguvos ir kiti šių kraštų pau-

piai, buvo žmonių apgyventa. Iš tos epochos, kurią nuo mūsų skiria daug tūkstančių metų, užsilikę radiniai — rupiai pagaminti titnaginiai ir akmeniniai kirviai, kūjai, titnaginiai peiliai, kauliniai ir raginiai žeberklai, durklai — liudija apie žmogaus gyvenimą minėtuose kraštuose. Be atskirų įrankių, rytų Lietuvoj (Drisvetų ir Vidžių apylinkėse) yra rastos kaulinių įrankių dirbtuvės (kun. Žiogo senienų rinkinys). Kad viduriniam akmens periode gyventa žmonių, taip pat liūdija pakartotinai randami išnykusių gyvulių mamuto, nosiaragio, urvinio lokio kaulai su žmogaus padarytais įpiovimais, įgręžimais, pritaikytais tiems ar kitiems tikslams. Pačių rytinių Baltijos jūros pakraščių gyventojų kultūros liekanų iš šio periodo mes neturime, nes, pasidarius Baltijos jūros susisiekimui su Vokiečių jūra, jūros pakrantės nugrimzdo ir paslėpė anų laikų gyventojų gyvenimo pėdsakus.

Gausios vidurinio akmens amžiaus sodybos senųjų aisčių krašte buvo Nemuno, Ulos, Merkio, Neries ir kitų upių pakrantėse, bei Alytaus, Lydos apskričių, Rytų Prūsų, o taip pat lietuvių ir gudų Paliesės paežeriuose. Šiose vietose rasta primityvios formos titnago dirbinių. Be titnago dirbinių, durpynuose, ežeruose ir upėse rasti įvairūs kaulo ir rago dirbiniai, žeberklai, durklai, kirvukai panašūs į tokius pat Maglemozės (Skandinavijoj) ir Kundos (Esti-

joj) radinius. Panašūs įrankiai buvo rasti vienoje sodyboje prie Kirsnos upės (Kalvarijos valsč.), sodyboje prie Balsupių kaimo (Marijampolės valsč.), Rešketos ir Virvytės upių santakos slėnyje (Varnių valsč.), Jero ežero dugne (Svedasų valsč.), senoje Varėnos upės vagoje (Daugų valsč.), Bubleliuose (Vilkaviškio apskr.), Ulos upės krante (Lydos apskr.), Galubaly (Marijampolės apskr.), Čepeliūnuose (Lydos apskr.), Nevėžio krantuose (prie Panevėžio), Kuršių Nerijoj (Užmary), Darsūnišky (Trakų apskr.), Aluonės upely (Panevėžio valsč.), netoli Jesios kranto (prie Rokų kaimo), Malkų uoste (į pietus nuo Klaipėdos), Klaipėdos uoste ir daugely kitų vietų, tirtų mūsų ir kitų kraštų tyrinėtojų (P u z i n a s). Kai kuriose sodybose, be kitų radinių, buvo rastos žmonių kaukolės arba jų dalys. Apie tas kaukoles G a e r t e rašo: „Rytų Prūsuose seniausios kaukolės atrodo keistai, nes yra smarkiai išplytėję jųjų antakiai ir smakrai, o kaktos gaubtos, todėl jos neatrodo inteligentiškos.“ Žinoma, laukti iš anų laikų žmogaus didelės inteligencijos netenka. Bet reikia pažymėti, kad iš to periodo yra rasta Kirsnos sodyboj kaukolė, kuri savo pažymiais yra visai panaši į Combe Capelle ir Brünn kaukoles ir rodo pastovią tobulėjimo tendenciją; o Rešketos sodyboj rastos kaukolės rodo dar ryškesnes tobulėjimo žymes, nes jų forma visai nepanaši į pirminio

žmogaus, o panaši į šių dienų žmogaus kaukolės formą. Todėl, jeigu iš kaukolės formos galima būtų spręsti apie jos savininko inteligenciją, tai galima būtų padaryti išvadą, kad jau anais laikais Baltijos jūros pakraščiuose buvę labai aukštos kultūros ir inteligencijos gyventojai.

Kalbamame periode arktinis šaltas klimatas užleido vietą iš pradžių dar vėsiam ir drėgnam, vėliau švelnesniam klimatui. Urvų, kuriuose pirminis žmogus būtų galėjęs rasti sau prieglaudą, kaip jau minėta, senųjų aisčių krašte nebuvo. Kraštą dengė neišbrendami miškai, išraižyti gilių upių ir ežerų. Upių ir ežerų pakrantėse žmogus, matyti, pirmučiausia apsistojo. Iš rastų žeberklų ir kitų žūklės įrankių galima spėti, kad anos gadynės žmogui svarbią maisto dalį sudarė žuvys. Nemažiau svarbų, o, gal būt, ir dar svarbesnį už žuvis maistą tiekė medžiojami žvėrys. Apie medžioklę galima spręsti iš rastų strėlių ir iečių.

Sąlygų verčiamas žmogus sau ir savo šeimos priedangai turėjo pasigaminti dirbtinius grotus, naudodamasis kiekvienu žemės paviršiaus iškilimu ir įdubimu. Jis rinko akmenis, dėjo juos vienas ant kito, kad sudarytų savo šeimai slėptuves nuo žiemos šalčio ir plėšriųjų žvėrių. Tos slėptuvės jam taip pat atstojo gyvenamą vietą, dirbtuvę ir virtuvę (Kirsnos sodyba).

Laikui bėgant, vis daugiau pastebimi žmogaus tobulėjimo pėdsakai. Žmogus stengėsi nusikratyti organinės kilmės medžiagomis savo įrankiams gaminti ir pradeda vis dažniau naudoti akmenį. Akmens kirvukai pradeda rodyti tobulesnio šlifavimo būdo žymių, todėl šis periodas vadinasi šlifuoto akmens periodas, arba naujesnioji akmens gadynė (neolithicum), kuri truko nuo 4.000 iki 2.000 m. prieš Kr. Žmogus pradeda pastebėti, kad klajoklių, medžiotojų gyvenimas negali suteikti jam tiek patogumų, kiek gyvenimas vienoje patogioje vietoje; todėl šiame periode jis palengva pereina iš klajoklių gyvenimo būdo į sėslų gyvenimą. Taip pat žmogus pastebėjo, kad žemė, tam tikru būdu apdirbta, gali jam suteikti labai svarbių reikmenių; todėl tuo laiku pradeda plytėti, nors dar labai nežymiai, primityvi žemdirbystė. Kartu su žemdirbyste prasideda ir gyvulininkystė, nes žmogus jau jaukina kai kuriuos laukinius gyvulius. Atsiranda puošmenys, kuriuos pradžioje sudarė medžioklės trofėjai, o vėliau — Baltijos kraštuose lengvai randamasis gintaras.

Gyvenamąsias vietas žmogus vis dar pasirinkdavo ežerų ir upių pakraščiuose, pajūry. Be kitų radinių, iš šio laikotarpio jau randami moliniai indai su audinių raštais. Iš to galima padaryti išvadą, kad tuo laiku žmogus jau mokėjo pasigaminti audinius — aprėdą.

Neolitikumo laikotarpio radinių tarpe yra tokių, kurie yra svetimi Baltijos kraštų gamybai, todėl galima spėti, kad tame laikotarpy šių kraštų gyventojai turėjo prekybinių santykių su gretimų ir tolimesnių kraštų gyventojais, nors daugelis autorių daro kitokias išvadas. Jie traktuoja naujų radinių formų atsiradimą kaipo padarą atkeliavusių naujų etninių grupių.

Dėl prekybinių santykių, vėliau į Baltijos kraštus pateko metalas — žalvariniai įrankiai ir nuo to laiko Baltijoj prasidėjo žalvario arba bronzos periodas, kuris truko nuo 2.000 iki 500 metų prieš Kr. Baltijoj tą periodą galima padalinti į senąjį ir naująjį bronzos periodą. Montelius padalino šiaurės Europos bronzos amžių į šešis laikotarpius, kurių pirmieji trys tenka Baltijos senajam, o paskutinieji trys — naujajam bronzos amžiui. Senojo bronzos amžiaus pradžioje bronziniai daiktai Baltijoj daugiausiai buvo svetimi — atgabenti iš kitur, bet jau senojo bronzos amžiaus gale Baltijoj, rsp. senųjų aisčių žemėje, palengva randasi vietinio pobūdžio dirbinių. Baltijai būdingi dirbiniai yra išsiplatinę Rytų Prūsuose, Mažojoj ir Didžiojoj Lietuvoj, Latvijoj, dabar gudų apgyventose žemėse ir dar toliau į šiaurę ir į rytus. Vadinasi, jie yra išsiplatinę senųjų aisčių kultūros srity. Radinių iš senojo bronzos periodo Lietuvoj yra gana daug. Vietos, kuriose tie daiktai buvo rasti, yra apie Veliuoną, Panevėžio

apskr., Linkuvos valsč., Telšių apskr. (Patilčiai), Raseinių apskr., Klaipėdos apskr. (Šlažų pilkapiai) ir kitur. Kiek iš radinių galima spręsti, atrodo, kad senajam bronzos laikotarpy Lietuvoj vyravo paprotys laidoti nedegintus lavonus. Iš vėlyvesnio amžiaus — naujojo bronzos laikotarpio — radinių Baltijoj, rsp. Lietuvoj, yra daug mažiau. Tam laikotarpiui priklauso Vaškų lobis (Biržų apskr.). Kitos radinių vietos yra Rambynas, Šilutės apskr., Raseinių apskr., Telšių apskr., Kretingos apskr., (P u z i n a s).

Apskritai, Baltijoj, o tuo pačiu ir Lietuvoj, pastebimas įvairių laikotarpių kultūros pavėlavimas. Todėl, bronzos laikotarpy, šalia bronzinių dirbinių, Lietuvoj dar ilgai buvo vartojami akmens ir kaulo dirbiniai. Bronzos gadynėj su rytų Baltijos kultūra susiduria šiaurinė kultūra. Bet žymiai didesnės įtakos Baltijos kultūrai tame periode turėjo lužitėnų kultūra. Kokiai tautai lužitėnų kultūra priklausė, dar tikrai neišaiškinta. Bronzos amžiuje aisčių protėviai kultūros atžvilgiu užima vietą tarp rytų ir vidurinės Europos su persvara į vidurinės Europos pusę. Bronzos gadynės pabaigoje pietų Baltijoj pradedama numirėlius deginti, tuo tarpu kai giliau į šiaurę ir pačioje šiaurėje lavonai ir toliau laidojami.

Antroj paskutinio tūkstantmečio prieš Kr. pusėj Baltijoj prasideda geležies periodas, ku-

ris trunka iki XIII amž. po Kr. Tokiu būdu Baltijos geležies periodą galima suskirstyti į prieškrikščionišką ir pokrikščionišką laikotarpį. Reikia pažymėti, kad iki mūsų eros pradžios, t. y. iš prieškrikščioniško geležies periodo, Baltijoj, rsp. Lietuvoj, geležies randama labai maža, todėl atrodo, kad Lietuvoj beveik iki pat Kristaus gimimo vyravo akmens - bronzos kultūra. Tai patvirtino ir Tacitas, rašydamas, kad aisčių tautos retai vartoja geležį. Šiame laikotarpyje pietinėse Baltijos dalyse, Rytų Prūsuose ir Klaipėdos krašte vyravo lavonų deginimas. Apskritai, apie aisčių kultūrą prieškrikščioniškam geležies laikotarpy dėl radinių stokos galima pasakyti labai nedaug. Šis laikotarpis Baltijos tautų gyvenime yra vienas tamsiausių priešistorinių laikotarpių.

Daug gausesni radiniai Lietuvoj, ir, apskritai, Baltijoj yra iš pokrikščioniško geležies laikotarpio. Šiame periode smarkiai išplytėjo Lietuvos gyventojų prekyba su pietų Europos kraštais. Tos prekybos dėka į Lietuvą patekdavo kaskart daugiau metalinių daiktų, kurie ilgainiui padėjo vietinei metalo pramonei išplytėti. Netenka abejoti, kad svarbiausias lietuvių prekybos objektas buvo Baltijos jūros gintaras, kurį ypatingai mokėjo vertinti romėnai. Šalia gintaro, prekybai buvo vartojami ir kiti šiaurės kraštų produktai, pvz., medus, kailiai etc. Pokrikščioniško geležies periodo pra-

džioj Rytų Baltijos kraštuose vyksta savitas kultūros plytėjimas — rytų Baltijos tautos ugdo tvirtą nuosavą kultūrą. Apie tai sprendžiama iš daiktų, kurie buvo laidojami kartu su negyvėliais ir kurie turi nuosavos kultūros pobūdį. Tai liudija Raginėnų, Pakalniškių sodybų kultūros. Taip pat savišką kultūrą rodo Klebonіškio, Degučių ir daugelio kitų sodybų kultūros radiniai.

Nuo Kr. gimimo maždaug iki IX amž. visuose Baltijos kraštuose vyrauja lavonų laidojimas. Apie tai liudija randami dideli pokrikščioniški grabų laukai — kapinės. Tik vėlesniu laiku, amždaug nuo IX amž., grįžtama vėl prie lavonų deginimo.

Maždaug tam pačiam laikotarpy (VIII—IX —XIII amž.) Baltijos rytų pakrantėse pasirodo vikingai, kurie kartu buvo naujos kultūros srovės nešėjai. Nesuskaitomi vikingų radiniai yra Kuršių marių pakraščiuose. Kaupo miškely prie Viskiautų surastos vienos didžiausių visam Europos žemyne vikingų kapinės. Bet ar vikingų atneštinė naujoji kultūra turėjo įtakos baltiškajai kultūrai, sunku pasakyti. Tatai išaiškins tik ateitis — kai mūsų archeologai ištirs Nemuno pakrančių sodybas ir ypač Rambyną, kuris jau Lietuvos priešistorijoj turėjo vaidinti svarbų vaidmenį. Tada bus aišku, kaip giliai vikingai buvo įsiveržę į krašto gilumą ir

kokia jųjų kultūrinė įtaka padaryta rytų Baltijos gyventojams.

Tūkstančiai nešlifuotų ir šlifuotų akmeninių įrankių, kurie dabar randami įvairiuose Lietuvos ir kitų kraštų muziejuose, tūkstančiai įvairių kaulinių ir raginių įrankių, kurie taip pat randami muziejuose ir pas senienų mėgėjus, liudija apie žmogaus gyvenimą ir jo veikimą priešistorinėj gadynėj Baltijos jūros rytų pakrašty, o taip pat Nemuno, Neries ir kitų upių bei ežerų pakrantėse. Daugelis žmogaus egzistavimo įrankių ir papuošalų, kaip jau minėjom yra ne vietinės kilmės, ne savo krašto išdirbiniai, bet atgabenti iš tolimų kraštų — Finikijos, Bizantijos, Etruskijos — su kuriais, matyti, Baltijos gyventojai keitėsi savo krašto dirbiniais.

Taigi iš vėlyvesnės šlifuoto ir poliruoto akmens epochos, iš bronzos ir geležies laikotarpio gausūs radiniai liudija, kaip mūsų krašto žmogus palengva tobulėjo, kaip užmezgė ryšius su tolimesnių kraštų gyventojais. Šitoms epochoms priklauso ir polinės gyvenamosios sodybos, pastatytos ant vandens, dumblų. Jose taip pat paslėpti tolaikinio žmogaus kultūros tobulėjimo pėdsakai. Šis žmogaus gyvenimo būdas Lietuvoj dar mažai ištirtas todėl, kad nei durpynai, nei ežerų dugnai nėra tirti — į juos mažą iki šiol buvo kreipiama dėmesio.

Lietuvos milžinkapiai ir tūkstančiai kurhanų su urnomis ir kitais įrankiais, t. y. mirusiųjų pasaulis, liudija, kad priešistoriniais laikais Lietuvos gyventojai nebuvo žmonės šiurkštūs, laukiniai, barbarai, kaip kad vaizduoja vokiečių ir kitų kraštų istorikai, vieni, gal būt, dėl neišmanymo, kiti, gal būt, dėl piktos valios.

A-2436457
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO BIBLIOTEKA 2
Inv. Nr.
83530

KAS BUVĘ PIRMIEJI BALTIJOS GYVENTOJAI IR KOKIA JŲ KILMĖ?

Trumpai susipažinę su priešistorinėmis mūsų krašto gyvenimo sąlygomis, pasistengsim panagrinėti, ar dabartiniai Baltijos gyventojai yra pirminiai tų kraštų šeimininkai — aborigenai, t. y. ar senovėje toje vietoje kūrė savo sodybas senųjų aisčių protėviai, ar kurios kitokios žmonijos grupės, kurios tapo išstumtos atėjūnų — aisčių protėvių.

Kaip jau buvo minėta, tikresnių žinių apie žmogaus egzistavimą Baltijoj mes turim tik iš vidurinio akmens laikotarpio. Apie šiuos žmones Broegger rašo: „Tai yra mažai žinoma aukštaūgių, dolichokefalinė (ilgagalvių) arktobaltinė akmens laikotarpio žmonių grupė. Jų senesnė gyvenama vieta, atrodo, buvo pietų - rytų Baltijos pakrantės, Suomija ir didžiosios Baltijos jūros salos. Bet tai nebuvo nei lapujiečiai, nei vėliau pasirodžiusieji finai." Turint galvoj, kad šiaurinės rasės atstovai kaipo „virvinės keramikos" (Schnurkeramik) nešėjai šiaurės Europoj — kaip vėliau pamatysim — pasi-

rodė tik vėlyvam neolitikumo laikotarpy (Sa l-ler), tai Broegger'io aprašytus Baltijos gyventojus palaikyti kuria nors šiaurinės rasės grupe negalima. Tokiu būdu, ekskludavus lapujiečius, finus, kurie tik vėliau pasirodė, ir šiaurinės rasės atstovus, galima būtų manyti, kad Broegger'io aprašytieji Baltijos gyventojai turi ryšį tik su Maglemozės, o tuo pačiu ir su Kundos bei Kirsnos kultūros nešėjais, kurie yra baltų kultūros nešėjų (Pernau, Valogdos, Rešketos, Sope, Ardu etc.) protėviai.

Dabar tektų panagrinėti, kokiu būdu šie žmonės pateko į tas gyvenamąsias vietas, kuriose Broegger juos aprašo, t. y. į Baltijos pajūrį ir jos salas. Norint į tą klausimą atsakyti, pirmiausia reikia surasti vietas, kuriose žmonės paskutiniam ledų laikotarpy iš viso gyveno, t. y. kurios vietos tame laikotarpy nebuvo padengtos ledu. Yra žinoma, kad maždaug iki 10.000 metų prieš Kr. šiaurės ir vidurinė Europa buvo padengta ledais tiek, kad šiaurės glečeriai beveik susisiekė su Alpių glečeriais. Ledais nepadengta liko didelė dalis Prancūzijos iš vienos pusės ir pietų Rusija iš antros pusės (Lenz). Vadinasi, prieš tą ledų laikotarpį Europoj gyvenusieji ir medžioti vykstantieji į šiaurę žmonės (Schlitz) turėjo būti ledų nustumti į pietus ir galėjo būti atslinkusių ledų suskaldyti į dvi grupes: į rytinę ir vakarinę. Tokiu būdu, vakarinė grupė ledų laikotarpy ga-

lėjo gyventi dabartinėj Prancūzijoj, o rytinė — dabartinėj pietų Rusijoj. Kadangi šios dvi grupės ilgus amžius negalėjo susisiekti, tai kiekviena jų galėjo saviškai plytėti.

Vakarų Europoje, t. y. dabartinės Prancūzijos srity, iš to laikotarpio yra žinomas žmonijos tipas, kurį Quatrefages ir Hamy (1878) pavadino Cromagnon tipu (žiūr. Liet. Enciklopedija — Cro - Magnon). Šis tipas sudarė endogeninę Europos rasę (Hauschild). Cromagnon tipo protėviai tuo tarpu mums dar nėra žinomi. Išvesti šį tipą iš Brünn rasės negalima, nes tiek Brünn rasė, tiek Cromagnon rasė, tiek ir kitos, kaip, pvz., Grimaldi rasė priklauso tam pačiam Aurignac kultūros laikotarpiui (Saller). Tai patvirtina ir Bull su kitais prancūzų paleoetnologais, kurie Brünn rasėje mato nebūdingą Cromagnon tipo variantą. Kai dėl tolimesnio Brünn rasės likimo, tai, Saller'io nuomone, ji pasireiškia šių dienų mediteraninėj (vidužemiečių) rasėj. Tą patį būtų galima pasakyti ir apie Grimaldi rasę po to, kai ji pripažinta kaipo ne „negridinė rasė". Bet Grimaldi rasės orbitos vis dėlto yra žemesnės, nekaip mediteraninės rasės.

Paskutinio ledų laikotarpio ledams tirpstant, Cromagnon tipas išsiplatino po visą vidurinę Europą, kur jis yra žinomas kaip „kaspininės keramikos" (Bandkeramik) kultūros nešėjas, o ledams ištirpus šiaurėje, Cromagnon tipas už-

ėmė Jutlandijos pusiasalį, Sakandinaviją ir žymiai įsiskverbė į Baltiją, sudarydamas ten pirminius tų kraštų gyventojus. Nors kai kurie autoriai, kaip, pvz., R. Indreko, Juhan Aul, ir tvirtina, kad jau neolitiniam laikotarpy Estijoj — Sope ir Ardu srity — buvo rastos šiaurinės rasės kaukolės, bet Saller griežtai pareiškia, kad neolitiniam laikotarpy visoje Europos šiaurėje nebuvo rasta nė vienos šiaurinės rasės kaukolės, todėl minėtų vietų, o taip pat Ladogos, Volosovo ir kitų sodybų neolitikumo ir dar ankstyvesnio periodo (Kirsnos) dolichokefalines kaukoles tenka traktuoti, kaip nepriklausančias šiaurinei rasei. Tai patvirtina ir Bogdanov, sakydamas, kad jos skiriasi nuo europeinio, t. y. šiaurinės rasės dolichokefalinio tipo, bet nėra ir mongolinės. Tą patį galima pasakyti ir apie kitų — Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Rytų Prūsų — sodybų neolitinių gyventojų kaukoles. R. Indreko ir Juhan Aul Estijoj rastas kaukoles priskyrė šiaurinei rasei, remdamiesi vien tik index cephalicus ir visai nekreipdami dėmesio į kitus kaukolių morfologinius pažymius. Todėl ir jų padarytos išvados neįtikinančios. Ir Lietuvoj yra randamos dolichokefalinės kaukolės, priklausančios įvairiems laikotarpiams, bet jos jokiu būdu negali būti priskirtos šiaurinės rasės kaukolėms, nes kiti kaukolių morfologiniai pažymiai visai neatitinka šiaurinės rasės kaukolių pažymių.

Kai kuriuose paminėtuose kraštuose, o taip pat Skandinavijos ir Jutlandijos pusiasaly ir kai kuriose Vokietijos bei Prancūzijos sodybose iš šio ir dar ankstyvesnio periodo — mezolitikumo — rastos ir brachikefalinės kaukolės, kurios jau jokiu būdu nepriklausė šiaurinės rasės atstovams. Todėl galima tvirtinti, kad pirmieji šiaurės kraštų gyventojai buvo ne šiaurinės rasės atstovai, kaip kai kurie autoriai tvirtina, bet Cromagnon rasės ainiai. Tai patvirtina ir Saller, rašydamas: „Tiek vidurinės Europos „kaspininės keramikos" kultūros, tiek šiaurės Europos „megalitinės" kultūros nešėjai buvo žmonės vienodos rasinės sudėties, kurioje Cromagnon rasė sudarė svarbiausią sudėtinę dalį." Kad Cromagnon rasė išsiplėtė tiek toli į šiaurę, t. y. net į Skandinavijos pusiasalį, patvirtina ir Paudler, kuris, tirdamas to pusiasalio gyventojus Dalarne provincijoj (Švedijoj), surado gyventojus, atitinkančius Cromagnon tipą, ir pavadino juos, pagal jų gyvenamosios vietos vardą, „Dal" rasės žmonėmis. Su Paudler'io pažiūra sutinka ir Kern. Lygiai kaip Paudler'iui, taip pat ir Fischer'iui pasisekė šiaurės kraštuose recentų tarpe surasti Cromagnon formų. Taip pat Nielsen, ištyręs Danijos neolitikumo radinius, nustatė, kad neolitiniai Danijos gyventojai priklausė Cromagnon rasei. Kad į Skandinaviją atkeliavusieji pirmieji žmonės nebuvo šiaurinės rasės at-

stovai, patvirtina ir Arbo, sakydamas, kad šviesūs brachikefalai (plačiagalviai) į Norvegiją bus atkeliavę anksčiau už šiaurinės rasės žmones, bet pastarieji atkeliavę perėmė kultūrojį vadovaujamą vaidmenį ir savo kalbą primetė nuo seniai čia apsistojusiems gyventojams, iš dalies nustumdami juos į šiaurę.

Turint galvoj tokį didelį Cromagnon rasės išsiplatinimo plotą, tenka pripažinti, kad Cromagnon tipas turi labai plačias variacijos ribas todėl Saller šį tipą suskirsto į:

Cromagnon I, kuris turi labai ilgą, labai plačią ir palyginti žemą kaukolę su siaura kakta, siauru iki vidutinio pločio pakaušiu, plačiu veidu su labai žemomis orbitomis ir siaura nosim. Kai kurie autoriai (Bunak) mano, kad šis tipas dalyvavo šiaurinės rasės sudaryme.

Cromagnon II, kuris turi trumpesnę, siauresnę kaukolę, kurios absolutus aukštis lygus I tipo, bet relatyvus aukštis didesnis, nekaip I tipo kaukolės.

Cromagnon III, kuris turi vidutinio ilgio, nuo vidutinio iki mažo pločio kaukolę, kurios tiek absolutus, tiek relatyvus aukštis didesnis už Cromagnon I ir II tipo kaukolės aukštį; šio tipo kakta plati, pakaušis vidutinio platumo, veidas vidutinio aukščio, nuo žemo iki vidutinio aukščio orbitos ir greičiau siaura nosis.

Kai dėl Cromagnon tipo išsiplatinimo šiaurės kraštuose, tai reikia pasakyti, kad tiek

Skandinavijos pusiasaly, tiek Danijoj vyravo Cromagnon II ir III tipas. Bet negalima nepaminėti to fakto, kad neolitikumo laikotarpy Danijoj buvo rastas branchikefalinis tipas, kuris buvo pavadintas Borreby tipu. Nežiūrint to, kad šitas tipas išeina iš Cromagnon rasės variacijos ribų, Saller vis dėlto traktuoja jį, kaip išplytėjusį iš Cromagnon rasės. Taip pat ir į tos pačios epochos Rešketos sodybos gyventojų kaukoles, kurios buvo brachikefališkos, reikia žiūrėti, kaip į Cromagnon rasės ainių kaukoles.

Turint pakankamai duomenų, kad pirmieji žmonės, atkeliavusieji į dabartinę Daniją ir Skandinaviją, priklausė Cromagnon tipui, tenka panagrinėti, ar galėjo tam pačiam tipui priklausyti ir į Baltiją atkeliavusieji pirmieji gyventojai.

Kaip anksčiau minėta, jau Saller, kalbėdamas apie Cromagnon rasės slinkimą į šiaurę, pabrėžė, kad ji sudarė žymų įsiskverbimą į Baltiją. Taip pat ir Weinert pažymi, kad paskutinio ledų laikotarpio glečeriams ištirpus, dalis Europos žmonijos atkeliavo į šių dienų Vokiečių (Šiaurės) jūros pakraščius, Jutlandiją, Skandinaviją ir į Baltijos jūros pakraščius. Kadangi, kaip jau buvo minėta, šiaurinės rasės atstovai į šiaurinę Europos dalį atkeliavo tik vėlyvam neolitikume, tai Weinert'o minimieji žmonės turėtų būti ne kas kita, kaip

Cromagnon rasės atstovai. Ir W. Gaerte, rašydamas apie Rytų Prūsus, pažymi, kad, kiek galima spręsti iš radinių, yoldia periodo žmonės atkeliavo į Rytų Prūsus iš vakarų, vadinasi, iš tos srities, kur buvo išsiplatinusi Cromagnon rasė. Nuomonę, kad Cromagnon tipas yra pirmas, atkeliavęs į Baltiją, paremia dar kai kurie autorių tyrinėjimai. Pvz., V. Bunak, tirdamas Rusijos gyventojus, rado jų tarpe tipą, kurį jis pagal išsiplatinimo vietą pavadino šiaurės - vakarų tipu, ir kuris, pasak Bunak'o, atitinka Čepurkowski'o valdai tipą, Nordenstreng'o rytų - baltinį tipą, Bunak'o baltų tipą ir beveik atitinka J. Czekanowski'o „gamma", t. y. subnordinį, arba sarmatinį tipą. Tokį šiaurės - vakarų tipą, kaip aprašo Bunak, savo keliu aprašo ir Czekanowski, pabrėždamas, kad J. Deniker tą tipą pavadino „race secondaire nord - occidentale". Be to, Czekanowski pažymi, kad šitas tipas yra identiškas su F. Paudler'io „Dal" rase ir su H. F. K. Günther'io „fälische" rase. Paudler'io „Dal" rasė, kaip jau žinoma, yra ta pati Cromagnon rasė, tik pavadinta kitu vardu, kuris jai duotas atsižvelgiant į jos išsiplatinimo vietą. Günther'io „fälische" rasė taip pat yra kilusi iš Cromagnon rasės, tikriau sakant, yra tos rasės dalis, todėl jai galima palikti Cromagnon rasės vardą (H. Weinert). Turint to-

kius duomenis, atrodo, yra pakankamo pagrindo manyti, kad Cromagnon tipas polediniam laikotarpy Baltiją yra tikrai pasiekęs ir joje išsiplatinęs. Šią pažiūrą remia dar Saller'io tvirtinimas, kad pirmosios baltiškojo tipo žymės atitinka neolitikumo Borreby tipą; šis tipas su Cromagnon (arba Dal) rase turi genetišką ryšį, tad tuo pačiu ir baltų tipas genetiškai yra giminiškas Cromagnon tipui.

Gali kilti klausimas, ar Cromagnon tipo žmonės atkeliavo į visai žmogaus nepaliestus Baltijos žemės plotus, ar čia prieš Cromagnon ainius jau būta žmonių. Yra manoma (Ekholm, Rittershaus), kad tirpstančių ledų pašlaitėse buvusi gana neskaitlinga ir skurdi žvejų ir medžiotojų populacija, taip vadinama Lyngby tauta. Paprasta ir primityviška buvusi jos kultūra. Neatsilikę šie žmonės nuo tirpstančių ledų ir kartu su šiaurės elniais traukęsis šiaurės linkui. Galimas dalykas, kad minėtos populacijos ainių pasiekta ir Baltijos kraštai. Bet reikia manyti, kad jei Lyngby žmogus pateko į Baltiją, tai ne kaipo savosios populacijos atstovas, bet tik mišinyje su Cromagnon tipo žmonėmis, kurie jau Danijos ir pietinėj Baltijos jūros pakrašty, prisivijo ledynų šlaituose išsiblaškiusius Lyngby žmones, susimaišė su jais, atnešė jiems savo žymiai aukštesnę kultūrą ir patys pasidarė dominuoją derlingose ir šiaurės elnių turtingose ledynų pašlaitėse.

Galimas dalykas, kad iš šių populacijų susiformavo ir Saller'io minimas Borreby tipas. Dr. Rittershaus, aprašydamas slenkančias paskui tirpstančius ledynus populacijas, sako: „Tenka paminėti radinius, kurie neseniai buvo atrasti Hamburgo apylinkėse ir kurie, be abejonės, turėtų būti priskirti Lyngby tautai. Jų senumas esąs apie 20000 metų. Čia eina kalba apie medžiotojus, kurie gyveno tundrose paliai tirpstančių ledų kraštus. Rasta titnaginių kirvukų ir šiaurės elnio kaulo dirbinių. Rasti taip pat ir gintaro gabalai su arklio galvos raižiniais, kurie rodo nuostabų panašumą į Cromagnon meno dirbinius, iškastus dabartinės Prancūzijos žemėje. Visa tai liudija, kad jau tada Cromagnon žmonių grupės slinko šiaurės linkui..." ...„Atsižvelgiant į tai, kad jau viduriniame akmens amžiuje Cromagnon rasė Ispanijoj ir pietų Prancūzijoj yra palikusi netikėtai aukštos kultūros pėdsakus, tai, tur būt, neperdrąsu bus manyti, kad ši gabi šiaurės elnių medžiotojų rasė dideliu skaičiumi traukė į šiaurę paskui tirpstančius ledus, kad ji užėmė šiaurės vakarų Vokietiją, Jutlandiją ir tolimesnius kraštus ir kad ji susiliejo su tenykščiais gyventojais. Tas, suprantama, vyko ne karų forma, bet šimtmečių bėgyje slenkant tautoms ir neturint sėslios vietos." Taigi, pirminiai Baltijos gyventojai yra buvę žmonės su dominuojančiais cromagnoniniais pažymiais ir su negausinga

Lyngby žmonių priemaiša. Jie ir bus davę baltų arba arktobaltinės kultūros pradus. Kad iš šių pirminių Baltijos gyventojų, atnešusių čionai aukštą kultūrą, yra kilusios baltinės rasės tautos (prūsai, latviai, lietuviai, gudai etc.), patvirtina ir Rittershaus, kuris teigia, kad baltinė (Ostbaltische) rasė yra susidariusi iš „Lyngby", Cromagnon žmonių ir populacijos, kilusios iš vidurinės Azijos rasių. Dėl azijinio-mongolinio elemento dalyvavimo baltinės rasės sudaryme reikia abejoti, nes daugelis rimtų tyrinėtojų, kaip Lundborg, Bogdanov ir kiti tai neigia, sakydami, kad baltinė rasė visai neturi mongolinio (azijinio) tipo priemaišos. Saller, kalbėdamas apie ostbaltų arba baltų rasės esmę, svarbiausiu tos rasės pirminiu elementu laiko Cromagnon rasę. Be to, Saller į protobaltų branduolį įveda trumpagalvių žmonių grupę, kurių susimaišymas su cromagnoninio tipo žmonėmis davė ostbaltinės rasės pradus. Šios Saller'io išvados pilnai paremia mūsų nuomonę, kad pirminiai Baltijos gyventojai yra buvę Cromagnon tipo žmonės, kurie sudarė baltų rasės užuomazgą. Galimas dalykas, kad Saller'io minimi trumpagalviai yra buvę trumpagalviai Lyngby žmonės, su kuriais Cromagnon žmonės pakely į Baltijos kraštus giminiavosi.

O. Reche apie neolitinio laikotarpio Danijos plačiagalvius (Borreby tipą), kurie tame

laikotarpy sudarė mažiausiai 24% visų Jutlandijos pusiasalio gyventojų, sako, kad jie ne vietiniai, t. y. kilę ne iš Jutlandijos pusiasalio. Kokiu gi būdu ir iš kur jie galėjo atsirasti šiame krašte? Remdamasis Schuchart'o tyrimais, Reche priėjo išvadą, kad Jutlandijos pusiasaly, be turtingųjų puošnių grabų, yra randami ir varginguųjų paprasti grabai. Puošniuose grabuose turėjo būti laidojamos kilnios šeimos, o paprastuose grabuose — paprastų „mirtingųjų" šeimos. Be to, remdamasis Fürst'o nuomone, Reche tvirtina, kad šiaurinės rasės skeletai dažnai randami puošniuose grabuose, o plačiagalviai nepuošniuose. Dėl to jis daro išvadą, kad plačiagalviai turėjo sudaryti vergų klasę. Iš kur gi ilgagalviai galėjo sau parsigabenti vergų? Reche atsako, kad ilgagalviai, būdami geri jūrininkai, geri piratai, mokyti galvažudžiai, padegėjai etc. — kaip jie buvo vadinami (Engel) — jau akmens laikotarpy lankė Baltijos jūros šiaurės ir rytų pakrantes, iš kur ir atsigabendavo sau vergų, nes kaip tik tose vietose gyveno plačiagalvės rasės — lapujiečiai ir rytų-baltai. Yra įsidėmėtina, jog Reche sutinka su tuo faktu, kad šiaurės ir rytų Baltijoj jau akmens periode yra buvę lapujiečiai ir rytų - baltinės (baltų) rasės gyventojai, ką patvirtina ir Gaerte, sakydamas, kad į neolitikumo atėjūnus, prasiskverbusius į rytus nuo Vislos, ten-

ka žiūrėti, kaip į tikrus, tiek kraujo, tiek kalbos atžvilgiu, protėvius baltų tautų, kurių istoriniai pavaduotojai buvo senprūsiai, lietuviai, kuršiai, latviai, t. y. aisčiai. Tie baltai, kaip jau matėm, genetiškai giminiški Cromagnon tipui. Tokiu būdu, remiantis ir Reche's tvirtinimais, kaip ir kitų autorių duomenimis, galima padaryti išvadą, kad akmens periode, dar prieš atvykimą ilgagalvių šiaurinės rasės atstovų, baltų tipo žmonės jau gyveno ne tik Jutlandijos pusiasaly, bet dar toliau į šiaurę, į vakarus ir į rytus.

Kai dėl Reche's nuomonės apie plačiagalvius, kad jie būtinai turėję būti atgabenti iš rytų Baltijos vergai, o ilgagalviai — valdantieji, tai tą jo nuomonę galima prilyginti Gobinaux, De Lapouge ir Ammon'o tvirtinimams, kurie viską, kas blogiausio, priskiria plačiagalviams, o visus gerus privalumus — ilgagalviams, nes jie tvirtina, kad visų kultūrų nešėjai yra buvę ilgagalviai, ir daro absurdišką išvadą, kad visi plačiagalviai yra iš prigimimo vergai, kurie tuojau ieško sau naujų ponų, kaip tik netenka buvusiųjų; tai esąs prigimtas instinktas, kuris yra tik plačiagalvių ir šunų (Plisecki, Smulevič).

Apie mokslišką tokių išvadų vertę netenka ir kalbėti, todėl ir į Reche's tvirtinimą, kad Jutlandijos pusiasalio plačiagalviai turėję būti vergai, pagrobti iš rytų Baltijos pakraščių, ne-

tenka kreipti dėmesio. Apskritai, reikia labai abejoti, ar tame periode yra buvę vergai ir valdantieji. Dar daugiau abejotina, ar atėjūnams buvo reikalas tuo metu ieškoti tolimuose kraštuose žmonių. Jeigu tie atėjūnai — piratai — ir būtų patekę į rytų Baltiją žmonių grobti, tai vargu ar jie tame neišbrendamais miškais apaugusiame krašte būtų savo tikslą pasiekę.

Reche, kaip matyt iš jo darbų, nepripažįsta žmonių kaukolės formos pasikeitimo išorinių ir vidujinių faktorių įtakoj, nes jis beveik viso žemyno įvairių laikotarpių ilgagalvių kaukoles priskiria tik šiaurinės rasės protėviams, kuriuos jis stengiasi išvesti iš pirminių žmonių, gyvenusių Europoje jau prieš 100.000 m. Remiantis tokiu Reche's tvirtinimu atrodytų, kad ir „pirmieji" žmonės — Adomas ir Jieva — turėjo būti šiaurinės rasės atstovai. Jeigu jis priėjo tokias išvadas, tai netenka abejoti, kad tokie autoriaus tvirtinimai visai nediskutuotini.

Jau žinom, kad paskutiniame ledų periode dabartinės Prancūzijos sritis nebuvo vienintelė laisva nuo ledų vieta. Ledais nepadengta taip pat buvo dabartinė pietų Rusija — sritis tarp Juodosios jūros šiaurės - vakarų kranto ir Uralo; todėl ir šitoje srityje plytėjo atskira žmonijos šaka su savarankiška kultūra. Ilgainiui ši žmonijos šaka išsidefirenciavo į tris grupes, kurios, ledams ištirpus, nepasiliko vienoje vietoje, o stengėsi savo gyvenamąsias vie-

tas išplėsti. Iš pirminių savo gyvenamųjų sričių jos iškeliavo į vakarų ir šiaurės Europą trimis svarbiausiais keliais: 1) išilgai Dunojaus, 2) išilgai Dniestro ir 3) išilgai Dniepro į dabartinės Rusijos centrą ir Europos vakarų - šiaurę (Bogdanov). Pirminiam Baltijos kraštų apgyvendinimui galėjo turėti reikšmės tik antras ir trečias kelias, t. y. keliai išilgai Dniestro ir Dniepro, toliau išilgai Elbės, Vislos, Nemuno ir Dauguvos. Nors tikslesnių žinių apie atkeliavimą šiais keliais į Baltiją pirmųjų to krašto gyventojų dar kol kas neturim, bet galvoti apie šiuos kelius galima. Tačiau reikia pažymėti, kad jei tais keliais ir būtų atkeliavę į Baltiją pirmieji žmonės, tai vis tik jie nebūtų buvę šiaurinės rasės atstovai, nes ši rasė susidarė vėliau ir tik iš šakos, keliavusios išilgai Dunojaus, toliau — išilgai Reino, per Türingiją ir tik neolitinio laikotarpio pabaigoj pasiekusios Vokiečių ir Baltijos jūros pakrantes ir išsiplėtusios į Daniją ir pietinę Skandinavijos dalį, bet ne į rytų Baltiją (Lundborg'o žemėlapis). Vadinasi, jeigu prileistumėm, kad žmonija plito iš rytų, tai vis dėlto nukeliavusieji antru ir trečiu keliu žmonės turėjo pasiekti Baltiją daug anksčiau, nekaip nukeliavusieji pirmuoju keliu — išilgai Dunojaus.

Tokiu būdu, būtų dvi svarbiausios galimybės kilmės pirmųjų Baltijos gyventojų, iš kurių pirmąją remia žymiai daugiau duomenų. Apie kil-

mę lietuvių, kurie, kaip vėliau pamatysim, yra pirmųjų Baltijos gyventojų ainiai, be jau minėtų dviejų svarbiausių galimybių, buvo skelbiama visa eilė daugiau ar mažiau vertingų ir visai absurdiškų nuomonių.

Ivan Funke, Karaliaučiaus pastorius, vienoj knygoj paskelbė savo teoriją apie lietuvių kilmę iš žydų. Jis netgi nurodo, kad lietuviai yra kilę kaip tik iš tos žydų dalies, kurią Salmanazaras nusivedė į nelaisvę. Tam savo tvirtinimui pamatuoti, jis palygina kai kuriuos lietuvių ir žydų papročius ir pabrėžia, kad jie yra tokie pat. Pvz., tiek prūsų - lietuvių, tiek žydų tarpe buvo paprotys savo dievams aukoti ožį.

Severin Zubel, taip pat vokiečių autorius, vienoj savo knygoj irgi tvirtina, kad lietuviai yra kilę iš žydų. Bet jis nurodo jau kitą žydų dalį, nekaip Funke. Jis tvirtina, kad lietuviai yra kilę iš tos žydų dalies, kurią Romos imperatorius Titas išvijo iš Jeruzalės. Norėdamas tai įrodyti, jis sako, kad lietuvių būdas esąs labai panašūs į žydų, nes tiek lietuviai, tiek žydai esą dideli užsispyrėliai. Lietuviai savo užsispyrimą parodę ypač tada, kai ilgai nesidavę apkrikštijami.

Nuo XV iki XIX amž. daugelio lietuvių ir lenkų mokslininkų tarpe vyravo nuomonė, kad lietuviai yra kilę iš romėnų, — sudaro romėnų koloniją. Tą nuomonę pirmiausiai paskelbė Jonas Dlugošas. Jis sako, kad lietuviai iš

Romos į Baltijos kraštus bus pabėgę laike Julijaus Cezario kovos su Pompėjumi. Jis labiausiai rėmėsi dviem faktais: 1) lietuvių šventovės „romuvos" vardas esąs panašus į svarbiausio Romos imperijos miesto vardą; 2) lietuvių kalba, tikyba bei papročiai yra panašūs į romėnų.

Prūsų lietuvis Jodokas Vilichijus sako, kad lietuviai yra kilę iš graikų. Savo tvirtinimui paremti jis sako, kad lietuviai savo dievams aukodavę ožius; tą patį darydavę ir graikai. Be to, jis sako, kad lietuvių kalba esanti kilusi iš graikų kalbos, lygiai taip, kaip prancūzų ir ispanų kalbos yra kilusios iš lotynų kalbos, nes lietuvių kalba esanti ne kas kita, kaip tik sugadinta graikų kalba.

Gobelin XIII amž. viename savo darbe sako, kad lietuviai yra kilę iš Aleksandro Makedoniečio armijos liekanų. Aleksandrui Makedoniečiui mirus, dalis jo kariuomenės, saugojusi jo valstybės sienas, pabūgo vietinių gyventojų, todėl iš tos valstybės pabėgo ir, Gobelin'o nuomone, išplaukė išilgai Kaspijos jūros krantų (autorius manė, kad Kaspijos jūra esanti Šiaurės jūros įlanka). Tik po gana ilgo laiko išplaukusieji apsistojo ties dabartinių prūsų krantais ir ties Elbės žiotimis. Šie žmonės ir buvę lietuvių tautos protėviai.

Gana populiarią lietuvių kilmės teoriją buvo paskelbęs Lietuvos patriarchas Dr. J. Basa-

navičius. Jo nuomone, lietuviai turėjo būti kilę iš trakų.

Čekų mokslininkas Šafarik sako, kad senais laikais iš Azijos į Europą atkeliavo „letų" tauta, kuri ilgą laiką gyvenusi kartu su graikais. Atsiskyrusi nuo graikų, ji užėmė Reino sritį ir Galiją. Su laiku iš tos srities ji nukeliavo į šiaurės - rytus ir užėmė žemes tarp liachų ir šiaurės germanų. Šafarik'o nuomone tie „letai" ir buvę lietuviai.

Kai kurie mokslininkai mano, kad tautų kraustymosi metu pasirodę geruliai, gyvenusieji Baltijos jūros pakraščiuose, yra buvę ne kas kita, kaip lietuviai, nes aprašytieji gerulių papročiai yra visai panašūs į lietuvių papročius. Be to, pats gerulių vardas yra lietuviškas žodis, o svarbiausia, kad rasta gerulių kalba rašyta malda pasirodė esanti rašyta lietuvių kalba.

Taip pat visa eilė autorių neabejoja, kad į rytus nuo Vislos gyvenę Wulfstan'o minimi aesteorum gentes yra buvę prūsai, atseit lietuvių gentis.

Koch tvirtina, kad lietuviai bus kilę iš likučių šiaurinės rasės rytinės grupės, kuri jau ankstyvam laikotarpy nukeliavo iš dabartinės Rusijos į priekinę Aziją.

Kai kurie autoriai — Čacki, Narbut, Boguž, Michelson, Hartknoch — mano, kad lietuvių tautos lopšys esąs ne Euro-

poj, bet Azijoj. Ten priešistoriniais laikais gyvenusios dvi Indijos kilmės giminės — budinai ir gelonai. Pirmieji iš Azijos iškeliavo gelonai, kurie apsigyveno tarp Dono ir Dunojaus. Juos pasekė budinai, kurie keliavo per Kaukazą. Abi šios giminės, susitikusios ties Donu, susimaišė. Iš šito tų dviejų giminių mišinio ir bus kilę lietuvių protėviai. Norėdami paremti savo teoriją, kad lietuviai yra kilę iš Azijos, minėti autoriai tvirtina: 1) kad lietuvių kalboj yra tokių daiktų vardai, kurių lietuviai, gyvendami dabartinėse savo gyvenamose vietose arba bent netoli jų, nebūtų galėję sukurti, pvz. bezdžionė, liūtas, kupranugaris ir t.t.; 2) kad lietuvių kalba kai kuriais atžvilgiais yra panaši į graikų ir lotynų kalbas; 3) kad lietuvių mitai yra panašūs ne tik į graikų ir lotynų, bet taip pat yra panašūs ir į indusų mitus.

Austrų autorius Schleicher rašo, kad lietuviai, lygiai taip, kaip ir kiti indoeuropiečiai, yra kilę iš arijų. Lietuviai kartu su germanais ir slavais gilioj senovėj yra išėję iš Azijos kaipo indoeuropiečių šaka. Europoj nuo tos indoeuropiečių šakos pirmiausiai atskilo germanai, o vėliau atsiskyrė lietuviai nuo slavų.

Kai kurie autoriai tvirtina, kad lietuvių protėviai baltai yra kilę iš susimaišymo mongolinės rasės su šiaurine rase.

Suprantama, kad išskyrus paskutiniąsias nuomones, (Schleicher, Čacki, Narbut, Nichel-

son), visos kitos neturi jokio moksliško pagrindo. Kai kurios jų buvo skelbiamos, matyt, su tikslu lietuvius įžeisti, todėl nėra jokios prasmės jas smulkiau nagrinėti.

PIRMŲJŲ BALTIJOS GYVENTOJŲ KULTŪRA IR JŲ SANTYKIAI SU KITOMIS ETNINĖMIS GRUPĖMIS.

Neolitikumo pradžioje pietų Skandinavijoj, Jutlandijoj ir šiaurės Vokietijoj vyravo megalitinė kultūra, kuri buvo išsiplėtusi ir į Baltiją (Gaerte). Į pietų - rytus nuo šios kultūros srities tęsėsi „juostinės keramikos" (Bandkeramik) kultūros sritis. Kalbotyros duomenys parodė, kad megalitinės kultūros ir „juostinės keramikos" kultūros sritys buvo pirmosios didelės sritys su gyventojais, kalbančiais indoeuropiečių kalba. Į klausimą, ar megalitinės kultūros nešėjai Baltijoj gali būti kraujo ir kalbos atžvilgiu baltų tautų (senprūsių, lietuvių, latvių) protėviai, galima duoti teigiamą atsakymą, nes, remiantis sekančių kultūros periodų radiniais, Baltijoj galima įrodyti akmens periodo gyventojų tąsą (Gaerte). Tą nuomonę patvirtina ir Kirkor, sakydamas, kad jau senais priešistoriniais laikais lietuvių Paliesėj gyveno skirtinga nuo germanų indoeuropiečių tauta, kuri ilgiausiai išlaikiusi gryną indoeuro-

piečių kalbą; ta tauta gyveno tarp pirminių, nepraeinamų miškų ir vedė uždarą, savitą gyvenimą.

Megalitinės kultūros nešėjai, kaip Saller tvirtina, buvę žmonės, kurių morfologinių pažymių tarpe labiausiai pasireiškė Cromagnon rasės pažymiai. Vadinasi, ir šis tvirtinimas remia teoriją apie baltų kilmę iš Cromagnon rasės.

Tokiu būdu, remiantis Gaerte's tvirtinimu, tektų manyti, kad sritys, apgyventos megalitinės kultūros ir „juostinės keramikos" kultūros nešėjų, yra buvusi pirminė indoeuropiečių tėvynė. Bet ne visi autoriai yra tokios nuomonės. Visa eilė autorių lokalizuoja pirminę indoeuropiečių tėvynę įvairiose skirtingose vietose. Šie autoriai skirstomi į dvi pagrindines grupes; viena grupė pirminę indoeuropiečių tėvynę lokalizuoja Azijoj, kita — Europoj. Pirmajai grupei atstovauja Picet, kuris pirmine indoeuropiečių tėvyne laiko Baktriją; Justi, Williams, Lenormant — Pamiro aukštumą; F. Müller, Brunhofer — Armeniją; Fick — Turano stepes. Taip pat Quatrefages, Hommel, M. Müller, Hehn, Virchow, J. Schmidt, O. Brenner ir E. Meyer yra tos nuomonės, kad pirminės indoeuropiečių tėvynės tenka ieškoti Azijoj. Antrajai autorių grupei atstovauja Geiger, kuris pirminę indoeurupiečių tėvynę

lokalizuoja vidurinėj ir Vakarų Vokietijoj, Pösche — vakarų Rusijos Rokitno pelkėse, Penka, Rendall, Wilser — Skandinavijoj, Tomaschek — Dunojaus srity, Schrader — srityse į šiaurę ir vakarus nuo Juodųjų jūrų, Benfey — srity tarp Dunojaus deltos ir Kaspijos jūros, Hirt — šiaurės Vokietijos žemumoj; Taylor pirminę indoeuropiečių tautą identifikuoja su keltais ir todėl jos pirminę tėvynę lokalizuoja pietų Vokietijoj, Šveicarijoj, kai kuriose Prancūzijos ir šiaurės Italijos dalyse; Ratzel, Huxley, Helm mano, kad pirminė tėvynė turėjo užimti labai plačią sritį, todėl ji turėjo tęstis nuo Baltijos jūros iki Persų įlankos; Much šią sritį lokalizuoja šiaurės Vokietijoj, Hoops — į vakarus nuo linijos, einančios nuo Karaliaučiaus iki Odesos, Bender — rytų Europoj, K. F. Johansson — pietų Švedijoj ir Danijos salose (Ekholm).

Mums atrodytų, kad indoeuropiečių tautų centras turėtų būti sritis, kurioje dar iki šių laikų yra užsilikusios tautos, kalbančios senąja arba bent jai artimiausia indoeuropiečių kalba. Tą sritį atitinka senųjų aisčių apgyventos sritys, kuriose polediniam laikotarpy išsiplatino Cromagnon tipo ainiai ir kurios buvo padengtos nepereinamais miškais ir išvagotos gilių upių ir ežerų, dėl to tų sričių gyventojai galėjo ilgiausiai išlaikyti senąją indoeuropiečių kalbą. Kad

tų sričių gyventojų, t. y. senųjų aisčių, rsp. lietuvių, kalba yra artimiausia indoeuropiečių kalbai, patvirtina ir įvairūs autoriai, kaip pvz., Jaunius, Grimm, P. F. Bolen (P. Avižonis). Taip pat Gaerte sako, kad baltų tautų kamieno kalbos turtingos žodžiais, pareinančiais iš seniausių bendrojo indoeuropiečių gyvenimo laikų. Todėl kartu su lietuvių kalba tyrimo objektu turi būti senprūsių ir latvių kalbos, nes visos šios kalbos yra kilusios iš vienos pirmykštės kalbos — aisčių prokalbės, iš kurios jos išsidiferenciavo geležies periodo pradžioj. Timm sako, kad lietuviai yra laikomi penkta indoeuropiečių šeimos tauta. Nors istorija apie tą tautą beveik nutyli, bet jos kalba yra geriausias senos praeities liudijimas. Pott pažymi, kad lietuvių kalba yra pirminė, ariška, ir jos formos yra senesnės už visas dabar egzistuojančias indoeuropiečių kalbas (Kirkor). Autoriai, kurie tvirtina, kad indoeuropiečiai yra atkeliavę iš Azijos arba iš rytų Europos, tuo pačiu pasisako ir už tai, kad pirmiausiai Baltijos gyventojai, rsp. Baltų tautos, atkeliavo į rytų ir vakarų Baltiją iš rytų, t. y. iš Azijos arba pietų-rytų Rusijos.

Trumpai peržvelgę nuomones apie indoeuropiečių kilmės vietą, pasistengsim panagrinėti, koks buvo tolimesnis Baltijos gyventojų likimas.

Minėti pirmieji Baltijos gyventojai užėmė ne vien tik nedidelį plotą Baltijos jūros pakraštų, bet išsiplėtė rytų Europos link net iki Uralo kalnų, į vakarus iki Didžiosios Britanijos ir į šiaurę iki lapujiečių gyvenamų vietų. Rytuose jiems teko susidurti su ural-altainės kilmės žmonėmis, kuriuos B u n a k vadina uraliniu tipu. Šitas tipas pagal B u n a k'ą turėjo gerai išreikštą dolichokefaliją. Uralinis tipas buvęs aziatiškai-mongolinės arba, gal būt, protomongolinės kilmės. Tokiu būdu pirmiesiems Baltijos gyventojams, kuriuos B u n a k vadina baltų tipu ir kurie išsiplėtė į dabartinės Rusijos šiaurę, susitikus su uraliniu tipu, įvyko žymus susimaišymas dviejų etninių grupių — baltinės ir uralinės. Šis uralinio tipo susimaišymas su baltų tipu davė daug įvairių pereinamų formų, kurios, palaipsniui pereidamos viena į kitą, jungė abu kraštinius tipus. Visas šias pereinamąsias formas drauge ir uralinį tipą B u n a k vadina finais arba ugro-finais. Gryniausias uralinis tipas yra išsilaikęs už Uralo tarpe ugrų (vogulų), nes jie buvo izoliuoti nuo baltiško tipo įtakos, o čeremisų sudėty (suburaliniame tipe) yra jau žymus nuošimtis baltų tipo, kuris juo toliau į vakarus, juo stipriau pasireiškia. Tokiu būdu, juo toliau į vakarus, juo silpniau pasireiškia uralinis arba ugriškas tipas taip, kad vakaruose — Suomijoj ir Estijoj, yra išsilaikęs gana grynas baltų tipas su nežymia

ugrų tipo priemaišą. Šią ugro-finų (finų) grupę Bunak vadina suomi.

Kai dėl finų protėvių rsp. protofinų kilmės, tai galima prileisti dvi galimybes: 1) kad pro-

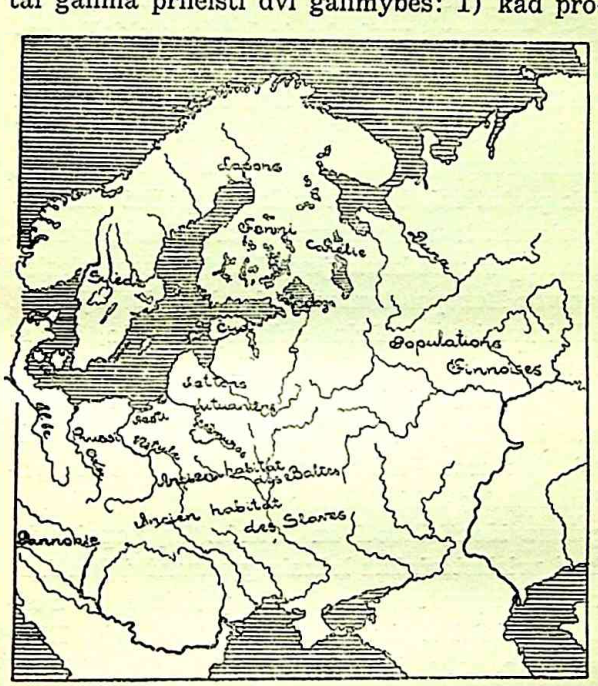

Baltų tautos protoistorinėje epochoje (pagal Jakulovą)

tofinai antropologiniu atžvilgiu priklausė uraliniam tipui, 2) kad protofinai antropologiniu atžvilgiu priklausė baltų tipui. Pirmam atsitikime protofinams suteikti baltų priemaišų būtų

galėję slavai ir lietuviai; antram atsitikime protofinams suteikti uralinę priemaišą būtų galėjusios ural-altainės tautos — ugrai. Yra autorių, palaikančių ir vieną ir antrą nuomonę. Už antrą nuomonę pasisako ir žymus vokiečių archeologas Kossina, kuris savo darbuose tvirtina, kad protofinai tiek kultūriniu, tiek antropologiniu atžvilgiu yra artimai giminiški praindoeuropiečiams. Kossina tvirtinimu, tiek protofinai, tiek praindoeuropiečiai priklausė vienam ir tam pačiam vakarų Europos rasiniam tipui, prie kurio jis priskiria visas šviesios spalvos Europos tautas, ir kurios į Baltiją yra atkeliavusios nuo Reino aukštupio. Be to, Kossina tvirtina, kad protofinai buvo báltinės kultūros nešėjai. Vadinasi, remiantis Kossina išvedžiojimais tenka manyti, kad tiek baltai, tiek protofinai antropologiškai yra tos pačios kilmės; tokiu būdu, protofinus pagal kilmę galima identifikuoti su baltais. Tą populaciją, kuri priešistoriniais laikais gyvenusi dabartinių suomių apgyventuose žemės plotuose, Tacitas mini Fenni vardu (žiūr. žemėlapį). Būtų vaikiška, sako Meuvret, juos identifikuoti su vėlyvesniais suomiais. Ši populacija, kuri buvo gavusi Fenni vardą nuo gyvenimo pelkėtuose vietose, buvo ne kas kita, kaip šiaurinė šaka baltų populacijos. Iš jos ir iš vėliau atkeliavusių ugrų susiformavo ugro-finų grupė, kurią Bunnak vadina suomi vardu.

Kai dėl finų kilmės, tai kaip jau minėta Bunak'o nuomone, jie susidarė iš susimaišymo baltų tipo iš vienos pusės ir uralinio tipo iš antros pusės. Metizacijos rezultate susidarė įvairaus laipsnio pereinamosios formos taip, kad viename tų pereinamų formų (anot Bunak'o finų) gale galima pastatyti ugrus (Volugus) su geriausiai išsilaikiusiu uraliniu tipu, o kitame gale — baltinius finus, kitaip sakant, suomius su geriausiai išsilaikiusiu baltų tipu. Vadinasi, suomių protėviais reikia laikyti baltus, nes tiek baltus tiek suomius galima traktuoti kaip grupes, kilusias iš vienos ir tos pačios plačios etninės grupės, tik suomiai ir giminiškos jiems tautos, gyvenančios į rytus nuo jų, yra gavusios ugrų priemaišų, kurių kiekis, kaip jau buvo minėta, einant iš vakarų į rytus kaskart didėja. Kad suomių protėviai ištikro yra buvę baltai, pritarimo randame ir Bielenstein'o išvadose. Minėtas autorius savo raštuose įrodė, kad Baltijos jūros šiauriniame pakraštyje senų senovėje gyveno ne suomiai, bet lietuvių ir latvių padermės, t. y. baltų gentys. Suprantama, kad minėtos gentys rytuose galėjo susitikti su ugrais, ką patvirtina ir Bunak ugro-finų kilmės aiškinimu. Dar ryškiau minėtas mintis paremia Lundborg, sakydamas, kad be abejonės ostbaltinė (baltų) rasė yra sudariusi protofininių gyventojų branduolį. Suomiams visai neturėjo įtakos kaimyninis samojedų - la-

pujiečių tipas, nes suomių kaukolės priklauso visai kitam tipui, nekaip samojedų ir lapujiečių kaukolės. Kiek galima spręsti iš kaukolių matavimų, tai ir šviesus dolichoidinis, kitaip sakant, šiaurinės rasės tipas neturėjo didesnės įtakos suomiams (B u n a k). Tokiu būdu, turint galvoj minėtus tvirtinimus, tektų paneigti nuomonę apie baltinių finų-suomių (B u n a k'o suomi) kilmę iš Azijos, t. y. iš mongoloidinių tautų (ugrų), juo labiau, kad B u n a k išskiria suomius iš ugro-finų grupės į atskirą grupę. R e c h e neskirsto finų kamieno į grupes ir laiko jį atėjūnu iš vidurinės Azijos, todėl ir į indoeuropiečių šeimos sąstatą neįtraukia. Tuo tarpu C z e k a n o w s k i skiria ugro-finus į dvi grupes: 1) finus ir 2) ugrus. Šios dvi grupės viena su kita, pasak jo, yra giminiškos tik per lapujiečius ir samojedus, nes lapujiečių kalbos lygiai artimos ugrams ir finams. Finams jis priskiria livus, estus, votus, ingrus, vesovus, tavastus, karelus, o ugrams — vengrus, vogulus, ostiakus, zirianus, votiakus, čeremisus, mordvinus. Vadinasi, ir C z e k a n o w s k i morfologinių pažymių atžvilgiu išskiria suomius iš ugrų tarpo.

Kai dėl suomių kalbos, tai lingvistikos duomenys rodo jos giminystę su visų finų ir visų ugrų kalbomis. Visos tautos, kalbančios finų kalba, sudaro vieną uralinę šeimą. Kyla klausimas, ar galėtų antropologiškai skirtingos

kilmės etninės grupės (iš vienos pusės baltų ainiai — suomiai, iš kitos pusės — ugrai) kalbėti artimomis kalbomis, arba antropologiškai vienodos grupės (baltai ir suomiai) kalbėti skirtingomis kalbomis? Čia galėtų būti dvi galimybės: 1) arba suomiai pradžioje, kaipo baltai, kalbėjo indoeuropiečių šeimos kalba ir tik vėliau po galimos uralinių (ugrų) tautų ekspansijos perėmė jųjų kalbą, arba 2) tiek indoeuropiečių šeimos, tiek uralinės šeimos kalbos galėjo būti artimos kilmės, taip, kad antropologiškai vienodos tautos (baltai ir suomiai), vienos galėjo kalbėti indoeuropiečių šeimos kalba (baltai), o kitos — uralinės šeimos kalba (suomiai). Tada baltų kalbos įtarpai suomių kalboj galėjo atsirasti dėl artimos kalbamų etninių grupių kaimynystės. Yra autorių, kaip pvz. K ö p p e n, kurie paskutiniu laiku tvirtina, kad uralinės šeimos kalbos ir indoeuropiečių šeimos kalbos yra bendros kilmės (B u n a k). Tokiu būdu, remiantis ir lingvistikos duomenimis, nėra pamato tvirtinti, kad suomiai būtų azijinės kilmės, nors jie per ugrus yra gavę azijinių tautų morfologinių pažymių ir, gal būt, ugrų kalbą.

Vadinasi, turint visa tai galvoj, tenka manyti, kad mezolitikume yra buvusi aplink Baltijos jūrą viena etninė grupė, kuri į vakarus tęsėsi išilgai Vokiečių jūros pakrančių iki Didžiosios Britanijos, o į rytus ir šiaurę — iki Uralo,

o gal ir dar toliau. Vėlesniais laikais ta didžioji etninė grupė buvo suskaldyta į mažesnes grupes. Tai įvyko dėl įtakos kaimyninių ir iš tolimesnių sričių atkeliavusių skirtingų etninių grupių. Tą mūsų nuomonę, liečiančią vakarų sritį, kaip vėliau pamatysim, patvirtina ir Arbo. Kai dėl šiaurės-rytų srities, tai galima tvirtinti, kad tos srities gyventojai dėl įvykusios ugrų invazijos morfologinių pažymių atžvilgiu mažai pasikeitė, bet jie perėmė atėjūnų — ugrų kalbą. Todėl ir dabar ugro-finų kalboj dar yra užsilikusių daug baltų kalbos žodžių. Tačiau baltų kalbos įtarpos finų kalbose galėjo atsirasti ir vėlesniais laikais dėl buvusios baltų ir finų artimos kaimynystės. Kad minėta etninė grupė (baltų tipas) buvo išsiplėtusi toli į šiaurę, liudija ir Montandon, kuris savo veikale „La Race les Races" sako, kad jau neolitikumo pradžioj į vakarus nuo lapujiečių, kurie gyveno šiaurės - rytų Suomijoj, gyveno baltai. Šią nuomonę paremia ir H. Lundborg su S. Wahlund, rašydami, kad dar 2000 m. prieš Kr. Švedijos šiaurėj gyveno skirtinga nuo lapujiečių tauta. Kokiai gi etninei grupei ši tauta priklausė? Kadangi šiaurės rasės atstovai Skandinavijos pietinę ir viturinę dalį (pagal Lundborg'o žemėlapį) pasiekė tik neolitikumo gale (Saller), tai minėtus šiaurės Švedijos gyventojus, kuriuos mini Wahlund, ir į vakarus nuo lapujiečių apsigyve-

nusius Montandon'o minimus žmones tenka laikyti tik baltais. Tai patvirtina ir Alette Schreiner, kalbėdama apie lapujiečius, kurie į dabartines jų gyvenamąsias vietas atkeliavo iš rytų ir pietų-rytų, kur jie gyveno kaimynystėj su samojedais. J. Meuvret savo knygoje „Histoire des pays Baltiques" (1934 m.) aiškiai pabrėžia, kad baltų gyvenamų vietų nusitęsta toli į Baltijos šiaurę. Minėtas autorius rašo: „Pavadinimai upių, kaip Dauguva, ir ežerų, kaip Ladoga, kurie atrodo baltiški, verčia mus priimti seną jų išsiplatinimo vietą net iki dabartinių suomių gyvenamo krašto. Šitoj epochoj finų populacijos dar nebuvo apsigyvenusios nei Estijoj nei Suomijoj. Tas faktas, gal būt, neatitinka Būgos tyrinėjimų išvadų, kuris stengėsi parodyti baltų lingvistinį sąryšį Dniepro ir Berezinos upių pakraščiuose ir kuris žiūrėjo į tą vietą, kaipo į centrą baltų kalbų plitimo į šiaurės vakarus". Apie lapujiečių kilmę Schreiner rašo: „Kad lapujiečiai savo gyslose jungia įvairių rasių kraują, netenka abejoti. Taip pat netenka abejoti, kad tas kraujo mišinys yra labai senas. Faktas, kad tiek šviesūs, tiek tamsūs lapujiečiai daugumoj yra žemo ūgio, brachi — iki hiperbrachikefalai su žemais veidais, patvirtina nuomonę, kad jie bus susidarę iš labai seno susimaišymo mažiausiai dviejų brachikefalinių - euriprosopinių rasių, kurios bet gi tarpusavy labai skyrėsi pigmenta-

cijos atžvilgiu. Viena jų buvo labai tamsi, o kita šviesi". Netenka abejoti, kad Schreiner minima šviesi rasė buvusi baltų rasė, rsp. baltai, nes kita šviesi rasė — šiaurinė rasė — yra dolichokefalinė ir, be to, ji tuo laiku net pietinių Baltijos pakraščių dar nebuvo pasiekusi. Tokiu būdu, Scheiner minimą tamsią rasę tektų traktuoti, kaip lapujiečių protėvius — prolapoidus, kurie, susitikę ir susimaišę su šiaurės-rytų Baltijoj gyvenusiais baltais, sudarė lapujiečių rasę. Vėliau naujos baltų srovės nustūmė lapujiečius dar toliau į šiaurę, kur jie randami ir šiandien. Šių dienų lapujiečiai turi ir šiaurinės rasės priemaišos, nes ji nuo neolitinio periodo pabaigos pradėjo plisti į Skandinaviją ir jos šiaurę.

Viena seniausių kultūrų Baltijoj, apie kurią yra pakankamai duomenų, yra „arktiškai - baltinė" arba „šukų keramikos" (Kammkeramik) kultūra, kurią C. Engel vadina balto - suomiška kultūra ir kurios radiniai priklauso neolitiniam laikotarpiui (Žukov). Bet apie tos kultūros kilmę ne visi autoriai yra vienodos nuomonės. Kad nors trumpai susipažinus su įvairių autorių nuomonėmis, tenka vėl grįžti prie klausimo, iš kur atkeliavo į Baltiją pirmieji gyventojai. Kossina yra tos nuomonės, kad Magdaleniniam laikotarpy, t. y. paleolitinio laikotarpio gale, prie Reino aukštupio gyveno pirminė tauta („Urvolk"), kuri nusitęsė į Bal-

tijos pakrantes ir buvo Maglemozės kultūros nešėja. Nuo jos iš vienos pusės atsiskyrė praindoeuropiečiai — nešėjai kjekkemedding'o kultūros, o iš kitos pusės protofinai — nešėjai baltiškų kultūrų. Turėdami galvoj, kas aukščiau pasakyta apie protofinų kilmę, juos turime traktuoti ne kitaip, kaip baltus. Kadangi, remiantis aukščiau paminėtu K o s s i n a tvirtinimu, baltus galima traktuoti, kaip kilusius iš tautos (Urvolk), buvusios Maglemozės kultūros nešėja, tai ši kultūra turėjo būti vėlesnių Baltijos kultūrų pirmatakė. Čia tenka paminėti vėlesnio laikotarpio Kunda (Estijoj) radinius, kurie turi sąryšio su Maglemozės kultūros kompleksu. Tokiu būdu, Kundos kultūra, kurioje dar nėra keramikos, gali būti traktuojama, kaip vėlyvesnė ir daugiau rytinė Maglemozės kultūros šaka. Bet kartu tenka pažymėti, kad Kundos kultūros kompleksas nėra visai homogeniškas. Su Maglemozės kultūra sąryšį rodo taip pat ankstyvaus neolitinio laikotarpio radiniai iš Pernau, bet ir čia negalima tvirtinti, kad esama vieningo kultūrinio komplekso. Kaip ten bebūtų, bet Pernau radinių tarpe užtinkamos ir Kundos formos ir formos vėlesnių rytų Baltijos kultūrų. Tokiu būdu, Pernau radiniai sudaro vieną iš perėjimų prie vėlyvesnių akmens periodo Baltijos kultūrų. Dar tenka paminėti rytų Suomijoj buvusią kultūrą, kuri gavo Suomusjarw'ės kultūros vardą. Šiai kultūrai pri-

klausantieji radiniai atitinka rytų Baltijos radinius ir iš dalies yra lygiagretūs Kundos tipo radiniams. Nordman'o nuomone, šią kultūrą galima traktuoti, kaip Kundos ir Pernau kultūrų įpėdinę. Iš antros pusės ji yra „šukų keramikos" kultūros pirmatakė. Šios kultūros nešėjai, daugumos suomių tyrinėtojų nuomone, buvo Kossina vadinamieji protofinai, kuriuos, kaip jau minėta, tenka identifikuoti su baltais. Čia dar reikia paminėti Rinnekalns'o kultūrą, kuri, Nordman'o, nuomone turi sąryšio su Kundos kultūra. Bet kadangi Rinnekalns'o kultūra dar nėra pakankamai ištirta, tai yra ir kitokių nuomonių. Pvz., Žukov mano, kad šios kultūros radinius reikia rišti ne su Kundos radiniais, bet su vėlesniais Ladogos, rytų Suomijos ir Oka radiniais, su kuriais ją riša „šukų keramika". Tokiu būdu Žukov daro išvadą: „Turint galvoj, iš vienos pusės, 1) neįrodytą sąryšį Rinnekalns'o kultūros su Kundos ir Maglemozės kultūra, 2) Pernau radinių nevienodumą, kurių viena dalis yra artima Kundos, o kita — Ladogos radiniams; iš antros pusės, 3) Ladogos kultūros savotiškumą ir 4) nuomonę, kad Suomusjarw'ės kultūra yra „šukų keramikos" kultūros pirmatakė, tenka manyti, kad genetišką sąryšį galima būtų surasti tik tarp Maglemozės, Kundos ir ankstyvesnės Pernau kultūros iš vienos pusės ir iš antros — tik tarp Rinnekalns'o, Ladogos ir vėlesnės Per-

nau kultūros, su kuria gali būti surišti kaikurie vėlesni Baltijos radiniai". Tokiu būdu matom, kad vieni autoriai išveda „šukų keramikos" kultūrą iš Maglemozės o kiti neranda sąryšio tarp šių dviejų kultūrų ir mano, kad Baltijoje turėjo būti dvi genetiškai skirtingos kultūrinės grupės. Kraiček tvirtina, kad neolitinė šiaurės Europos kultūra susideda iš dviejų elementų: 1) Maglemozės kultūros, kurios pirmieji elementai priklauso ankstyvam paleolitikumui, ir 2) „keramikos likučių" kultūros, kurios kilmė dar nevisiškai išaiškinta, bet remiantis paskutiniais tyrimo duomenimis, atrodo, kad ji turi tamprų ryšį su pirmąja, t. y. su Maglemozės kultūra (Johansen). Paleoetnologijoj vyrauja nuomonė, kad „keramikos likučių" kultūros nešėjai priklausė brachikefaliniam tipui. Tą nuomonę patvirtina brachikefalinių kaukolių radiniai Kampanijoj, Ofneto urve, kai kuriose šiaurės Vokietijos vietose, Kassemozėj (Zelandijoj). Bet šios kultūros likučių tarpe, pvz., Ellerbeke, yra rastos ir dolichokefalinės kaukolės, kurių forma yra labai artima senų paleolitinių kaukolių formai. Tokiu būdu, „keramikos likučių" kultūros laikų gyventojai turi tiek kultūrinį, tiek fizinį sąryšį su senojo paleolitikumo gyventojais, nežiūrint to, kad į jų sąstatą įėjo ir kiti brachoidiniai elementai, kurie neolitikume užtinkami Plau, Borreby, Karslby radiniuose. Schlitz traktuoja juos kaipo variaciją

Prancūzijos generalinės rasės, kuriai jis priskiria kaukoles iš Forfooz, Truchere, o taip pat ir suomių kaukoles; o Hauschild yra kitokios nuomonės: jis kaukoles iš Plau ir Borreby yra linkęs laikyti Cromagnon tipo variacijomis. Kai dėl Maglemozės kultūros, tai jai priklauso Prebitpero ežere (šiaurės Vokietijoj) rasta kaukolė, kuri visiškai atitinka Aurignac - Cromagnoninio tipo formas.

Baltijos mezolitinė ir neolitinė kultūra turi ryšį su Ljalovo stovyklos (Maskvos apskrity) raginiu ir kauliniu inventoriumi. Taip pat titnaginis ginklų kompleksas parodo, kad Ljalovo stovyklos kultūra yra giminiška senai Baltijos kultūrai. Radiniai, analogiški Ljalovo kompleksui, randami ir prie Oka upės. Ljalovo radinių tipas daugiausia atitinka Maglemozės tipo Baltijos radinius ir turi ryšio su „šukų keramikos" kultūra. Turint galvoj, kad „šukų keramikos" kultūra labiausiai užtinkama upių išvagotų miškų srityje ir uždarose vandeningose vietose, t. y. tokiose vietose, kur kolonizacija platesniu mastu neįmanoma ir kur negalimas ryškus kultūros pakitėjimas, o taip pat atsižvelgiant į tai, kad mezolitinė ir neolitinė vidurinės Rusijos kultūra turi aiškų ryšį su Baltijos kultūra, reikia manyti, kad mezolitikumo pradžioj egzistavo stambi ir galinga etninė grupė, į kurią galima žiūrėti kaip į baltiškąją. Ji greičiausiai buvo išsiplatinusi šiaurės-vakarų Europos konti-

nente ir savo kultūrą į šiaurės ir į rytų Europą skleidė iš savo centro — pietų - rytų Baltijos (Žukov). Šitą pažiūrą paremia ir P. Efimenko tyrimai, kurie nurodo, kad neolitikumo Rusijos sodybų mikrolitinė industrija suskirstoma į 2 grupes: 1) pietinę, kuriai priklauso Krimo ir Ukrainos sodybos, ir 2) vakarinę arba Dniepro - baltinę, kuriai priklauso Nemuno, Neries, Vislos, vidurinio ir viršutinio Dniepro sritys ir sritis, kuri į rytus tęsiasi net iki Černigovo gubernijos, bet rytuose ta kultūra pasireiškia daug silpniau negu vakaruose. Šiais laikais ta didžioji baltiškoji etninė grupė yra išsilaikiusi tik savo centre, t. y. Rytų Prūsuose, Lietuvoj, Latvijoj, Estijoj, Suomijoj ir Gudijoj, nes periferinės tos grupės dalys asimilavosi su savo kaimyninėmis tautomis: vakaruose — su šiaurinės rasės atstovais — germanais, kurie pasirodė neolitikumo pabaigoj, kaip „virvinės keramikos" kultūros nešėjai; šiaurėj — Skandinavijoj — su germanais, išsiplėtusiais ten bronzos periode, o Suomijoj — su lapujiečiais, atkeliavusiais iš pietų ir pietų-rytų; rytuose — geležies periode — su ugrais, kurie laike savo ekspansijos skverbėsi į vakarų Europą iki pat Baltijos jūros; pietuose ir pietų - rytuose geležies periode ir vėlesniais laikais asimilavosi su slavais.

Tokiu būdu, periferinėse tos didžiosios baltiškos etninės grupės dalyse, dėl jos geogra-

finės padėties ir dėl prekybinio bei kultūrinio santykiavimo su kaimyninėmis grupėmis, susidarė naujos etninės grupės. Dėl tos pačios priežasties įvairiose tos didžiosios baltiškos etninės grupės srityse įvairiais laikotarpiais kultūra galėjo kitėti — būti skirtinga.

Lucia Jerum nuomonę, kad „baltiškai-arktinės" arba „šukų keramikos" kultūros nešėjai buvo ugro-finai, tenka paneigti, nes iš vienos pusės F. Paudler tvirtina, kad „šukų keramikos" kultūros nešėjai yra kilę iš Cromagnon rasės, iš antros pusės V. Bunak tvirtina, kad ugro-finai yra kilę iš baltų tipo susimaišymo su uraliniu tipu po ugrų ekspansijos; vadinasi, jie jau savo seniausioj formacijos stadijoj turėjo ryšį su azijinėmis, t. y. ural-altainėmis tautomis (V. Bunak). Tokiu būdu, sugretinus Paudler'io ir Bunak'o nuomones, tektų padaryti niekuo nepagrįstą ir nerealią išvadą, kad ural-altainės tautos yra kilusios iš Cromagnon rasės. Todėl nuo nuomonės, kad „šukų keramikos" kultūros nešėjai buvo ugro-finai, tenka atsisakyti. Turint galvoj Paudler'io nuomonę, kad „šukų keramikos" kultūros nešėjai yra kilę iš Cromagnon rasės, kuri yra europeinės kilmės, — tos kultūros nešėjais reikia laikyti ne ką kitą, kaip tik dar nesusimaišiusius finus arba protofinus, kuriuos, kaip jau matėm, tenka identifikuoti su baltais. Todėl netenka abejoti, kad jie yra

tikrai europeinės kilmės. Tai patvirtina ir Kossina, sakydamas: „Tikrieji nesusimaišę finai yra ariškos rasės europiečiai". Kai dėl susimaišiusių finų (suomių) arba ugro-finų, tai Hilden'o tvirtinimu Suomijoj jiems priklausantieji radiniai užtinkami tik pokrikščioniškam geležies periode, t. y. apie 500 m. po Kr. centralinėj — ir apie 800 m. po Kr. rytinėj Suomijos daly (Montandon). Tą patį patvirtina ir J. Meuvret sakydamas, kad baltai turėjo kontaktą su jūra žymiai anksčiau nei finų populacijos, kurios tik po Kristaus gimimo atkeliavo į dabartines savo gyvenamąsias vietas, kurios prieš tai buvo apgyventos baltų.

Ed. Šturms, aprašinėdamas dešiniojo Dauguvos kranto bronzos laikų Rezne's sodybų kapines (18 km. į rytus nuo Rygos), priėjo išvadą, kad jos yra tokios pat, kaip to paties periodo šiaurės Vidzemės ir Estijos kapinės, kad šiauriniam Dauguvos krante nuo vidurinio bronzos iki priešromėniško geležies periodo gyventojų pasikeitimo nebuvo, ir kad minėtos kapinės priklauso ugro-suomiams (ugro-finams). Pagal Šturms, ugro-suomiai dar prieš baltų atvykimą apgyveno Dauguvos krantus. Jų apgyventose srityse lavonai pradžioj buvo laidojami, o paskui deginami. Taip pat jis tvirtina, kad to periodo radiniai, rasti Rezne's kalne, yra atgabenti iš Skandinavijos, nes jie yra žinomi tik Skandinavijoj ir kraštuose, buvusiuose

Skandinavijos kultūros įtakoj. R. Šnore sako, kad Rezne's kalnui yra giminiškos Klang'u piliakalnis, nes ir jo radiniai turi suomišką pobūdį, bet iš dalies turi sąryšio ir su lužitėnų kultūros radiniais.

Norint įrodyti, kad minėtų piliakalnių sodybų gyventojai buvo ugro-suomiai, dar nepakanka remtis tuo, kad tose sodybose lavonai pradžioje buvo laidojami, o vėliau deginami, nes, kaip jau matėm, visose Baltijos srityse įvairiais laikotarpiais lavonai buvo čia laidojami, čia deginami, čia vėl laidojami ir t. t. Kad minėtų sodybų gyventojai buvę ugro-suomiai, taip pat nepasako ir rastieji tuose piliakalniuose daiktai, priklausantieji Skandinavijos kultūrai. Mes jau matėm, kad bronzos laikotarpy Baltijos gyventojai palaikė gana gyvus prekybinius santykius su įvairiais kraštais. Tų prekybinių santykių dėka į Baltijos kraštus pateko pirmieji bronziniai daiktai. Kadangi viena tų kraštų gyventojų grupė palaikė santykius su pietų ir pietų - vakarų kaimynais, kita grupė — su šiaurės ir šiaurės - vakarų kaimynais, trečia grupė — su rytų ir rytų - šiaurės kaimynais, ir ketvirta grupė — su pietų - rytų kaimynais, dėl to ir radiniai, randamieji įvairiose srityse, ypač jos pakraščiuose, turi vieni nuo kitų skirtis, nors visų tų sričių gyventojai yra tos pačios kilmės. Todėl nėra nieko nuostabaus, kad Rezne's ir Klang'u piliakalnių radinių

tarpe, be lužitėnų kultūrai priklausančių radinių, yra radinių, priklausančių Skandinavijos kultūrai. Dalis Skandinavijos kultūrai priklausančių radinių galėjo būti patekusi prekybos keliu, o dalis pagaminta vietoj, imituojant nupirktus daiktus. Tai patvirtina ir J. Meuvret, sakydamas, kad Skandinavijos kultūra yra patekusi į baltų apgyventus žemės plotus daugiausiai prekybos keliu. Kad Baltijos kraštuose buvo gaminami bronziniai daiktai, įrodo ir Litausdorf'o (Samland'e) radiniai, kurių tarpe, be jau pagamintų bronzinių daiktų, buvo rasta ir bronzos žaliavos atsarga (C. Engel). R. Šnore's pasisakymas, kad Klang'u, o tuo pačiu ir jam giminiško Rezne's piliakalnio radiniai iš dalies atitinka lužitėnų kultūros radinius, jau kalba prieš tvirtinimą, kad tų sričių gyventojai priklausė ugro-suomiams, nes, kaip vėliau pamatysim, lužitėnų kultūra teisingiausiai yra priskirti baltams arba balto-slavams. Tokiu būdu, minėtų sodybų gyventojai sudarė balto-slavų dalį, gyvenusią Baltijoj — baltus, nes baltoslavams išsiskyrus į dvi grupes, slavai išsiplėtė pietuose nuo baltų. Kadangi į baltų sąstatą, kaip jau matėm, įeina ir suomiai, tai galima sutikti su tuo, kad minėtų sodybų gyventojai yra buvę suomiai, bet negalima sutikti su tuo, kad tai būtų buvę ugro-suomiai, nes, kaip minėta, Hilden'o, Meuvret ir kt. tvirtinimu, ugro-suomiai Suomijoj (rytų Balti-

jos pakraščiuose) užtinkami tik pokrikščioniškam geležies periode.

Be to, R. Šnore rašo, kad baltų gentys pryšaky su žemgaliais tik I a. po Kr. gale pasiekė Dauguvą, o II a. po Kr. jau buvo pietų Vidzemėj, iš kur išstūmė į šiaurę suomių gentis.

Jei Šnore, kalbėdamas apie baltus, turi galvoj lietuvių gentis, kurios prieš tai gyveno į pietus nuo Dauguvos, tai galima būtų su tuo sutikti, kad Šnore's minimam laikotarpy lietuvių gentys su žemgaliais pryšaky nustūmė į šiaurę nuo Dauguvos letgalius, vidžemiečius, o tuo pačiu ir kitus baltus-estus ir suomius. Taip pat galima sutikti su tuo, kad tame laikotarpy suomiai, rsp. baltai jau galėjo būti gavę ugrų priemaišos, nes tuo laiku ugrų ekspansija jau buvo galėjusi pasiekti Baltijos pakrantes. Bet iš viso to dar negalima daryti išvados, kad Šnore's minimieji baltai, rsp. lietuvių gentys į pietus nuo Dauguvos būtų atkeliavę tik I a. (po Kr.) gale. Kad tie baltai ten gyveno jau anksčiau — senajam geležies periode, patvirtina ir pats Šnore, kalbėdamas apie turtingą tų baltų kultūrą, kuri tame laikotarpy buvo į pietus nuo Dauguvos. Taip pat Šnore's minimus baltus, kuriuos Tacitas vadina aisčiais, jis aprašo Baltijos jūros pakrantėse jau Kr. gimimo laikais. Vadinasi, Šnore's minimi baltai turėjo būti atkeliavę į Baltijos kraštus

jau žymiai seniau, tik baltai, kaipo viena etninė grupė, Kr. gimimo laikais jau niekur neminimi, nes tame laikotarpy iš baltiškos etninės grupės centro jau buvo susidariusios naujos etninės grupės — aisčių gentys, suomių gentys, o baltiškosios grupės plačiose pakraščių srityse gyventojai asimilavosi su skirtingomis etninėmis grupėmis.

RASINIŲ ŽMOGAUS PAŽYMIŲ KITIMAS.

Rasių kilmės problemos išrišimo pagrindan daugelis autorių yra paėmę neteisingą pažiūrą: būtent, kaukolės ir jos atskirų dalių formos nekintamumą. Tie autoriai visai neatsižvelgė į tai, kad ilgainiui žmonija tobulėjo, kad žmogaus reikalavimai įvairiais laikais buvo įvairūs, kad žmogus, stengdamasis palaikyti savo ir savo ainių egzistenciją, turėjo kovoti su labai galinga gamta; tad jis ir jo ainiai nuolat ieškojo priemonių gamtai nugalėti, todėl jau nuo mažų dienų turėjo įkinkyti į darbą savo nervų sistemą, o žmogaus tobulėjimo objektas yra svarbiausiasis jo organas — smegenys. Todėl negalima įsivaizduoti, kad kaukolės forma, kuri yra smegenų formos atspindys, liktų nepakitėjusi ir tuo užkirstų kelią smegenų plytėjimui (Troitzky). Be to, reikia pasakyti, kad tiriant žmonių pažymių variaciją, prieita išvada, jog esama tokių variacijų, kurios turi ryšio su paveldėjimo daiktybe. Tokios variacijos yra paveldimos ir vadinasi idiovariacijomis, kurios gali atsirasti atitinkamomis aplinkybėmis (Fischer).

Klausimas kaukolės formos kitėjimo išorinių veiksnių įtakoj yra kilęs seniai ir įvairiai buvo aiškinamas. Kaukolės formos kitėjimo klausimu yra ir lietuvių literatūroje darbas „Lietuvių kaukolės dėžė" (Žilinskas), kuriame įrodoma, kad kaukolės formos kitimas turi ryšį su kultūros ir civilizacijos lygio kilimu. Paskutiniaisiais metais jau pradedama prieiti konkretesnių išvadų, aiškinančių kaukolės formos kitėjimą dėl aplinkumos veikimo. Jei 1901 m. Pflitzner nurodė į tai, kad galvos forma yra pastovi nuo pirmųjų gyvybės dienų iki senatvės, ir jei Vorobjev, išreikšdamas tuo laiku viešpatavusias pažiūras, pasakė, kad žmonių kaukolės ilga ar trumpa forma yra laikoma pastoviu ir būdingu pažymiu, kuris nėra antrinis, bet yra pirmaeilės reikšmės pažymys, tai jau paskutiniųjų metų darbai sako visai ką kita. Boas'o darbai įrodė kaukolės formos kitimą geografinės aplinkumos įtakoj. Tokiu būdu, remiantis paskutinių laikų tyrinėtojų duomenimis, reikia pripažinti, kad veikiant įvairiems aplinkumos faktoriams kaukolės forma nelieka visiškai nepakitėjusi. Jai tobulėjant, keičiasi jos ilgio - pločio santykis ta prasme, kad ilgio - pločio indeksas didėja. Vadinasi, įtakoje išorinių sąlygų, o kartu ir pačiam organizme vykstant atitinkamiems pakitimams, kaukolės forma evolucionuoja brachikefalijos link (Melnikov). Bet laikui bėgant kaukolės il-

gis ne taip smarkiai kinta, kaip plotis, todėl ateities kaukolėmis reikia skaityti brachikefalines kaukoles, tuo tarpu kai dolichokefalines kaukoles tenka traktuoti praeities kaukolėmis.

Jei laikysim, kad pirmieji Baltijos gyventojai yra kilę iš Cromagnon rasės, tai jų antropologiniai pažymiai turėtų atitikti II arba III Cromagnon tipo pažymius, nes, kaip minėta, Saller'io tvirtinimu šiaurės Europoj buvo išsiplatinę kaip tiktai šie tipai. Tokiu būdu, pirmieji Baltijos gyventojai turėjo turėti ilgas (dolichokefalines) ir vidutinio ilgio (mezokefalines) galvas. Bet yra žinoma, kad vėlyvesni Baltijos gyventojai turi trumpesnes galvas (brachikefalines). Pasinaudodami tuo faktu, kai kurie autoriai ėmė įrodinėti, kad Baltijos gyventojų tipas susidarė iš susimaišymo ilgagalvių su mongoline arba alpinine rase. Tas tvirtinimas visai nepamatuotas, nes esant Baltijos gyventojų tarpe mongolinės rasės priemaišai, turėtų pasireikšti ir dominuojantieji mongoliniai pažymiai — tamsūs, standrūs mongoliniai plaukai ir mongolų raukšlė bei dėmė (Weinert), kurie Baltijos gyventojams visai nebūdingi. Kad rytų Europos, o juo labiau baltų tautos neturi mongolinių priemaišų, tvirtina ir Bunak, rašydamas: „Nežiūrint ilgamečio mongoliškų ir turkiškų tautų buvimo rytų Europos žemėj, iki šiol nežinoma nė viena slaviška ar suomiška provincija, kurioj antro-

pologiniai pažymiai turėtų turko-mongolinį pobūdį". Alpininių priemaišų irgi negali būti, nes Baltijos gyventojų tipas yra senesnis už alpininį (Čepurkovski). Tokiu būdu, brachikefalai (plačiagalviai) Baltijos gyventojų tarpe galėjo atsirasti tik iš ilgagalvių, evolucijos keliu. Kad evolucijos keliu gali įvykti atskirų tipų pakitėjimas, tvirtina ir Bunak, rašydamas: „Vienodi etniniai elementai skirtingose sąlygose gali duoti nevienodas galutines formas, kurios tolimesnėj savo evolucijos eigoj dar gali pakitėti". Saller taip pat pasisako už atskirų tipų evoluciją, tvirtindamas, kad Borreby tipas, kuris jau išeina iš Cromagnon rasės variacijos ribų, vis dėlto yra išplytėjęs iš Cromagnon rasės. Už evoluciją kalba dar ir tas faktas, kad Švedijoj, kuri buvo izoliuota, nuo geležies gadynės iki šių dienų, dolichokefalų (ilgagalvių) nuošimtis sumažėjo nuo 71% iki 30%, o Danijoj per tą patį laikotarpį ilgagalvių nuošimtis sumažėjo nuo 82% iki 12%. Taip pat ir mūsų medžiagos tyrimai parodė, kad pradedant nuo akmens periodo iki šių laikų, dabartinės Lietuvos gyventojų galvos ilgio-pločio indeksas palaipsniui didėja, t. y. vis daugiau krypsta brachikefališkumo link. Tokius pat rezultatus rodo Rytų Prūsų, Latvijos, Estijos, Suomijos, Rusijos ir kitų šalių medžiagos tyrimai. Estijos (Sope, Ardu), Latvijos, Ladogos, Volosovo ir kt. kaukolės iš neolitinio laikotar-

pio yra dolichokefalinės, nors tame laikotarpy šiaurinė rasė tų sričių dar nebuvo pasiekusi, gi vėlyvesnio laikotarpio kaukolės, ten pat randamos, jau mezokefalinės ir brachikefalinės. Tą patį matome ir Lietuvoj: mezolitinio laikotarpio Kirsnos kaukolė yra dolichokefalinė, tuo tarpu kai neolitinio laikotarpio Rešketos kaukolė yra jau brachikefalinė. Czekanovski, aprašinėdamas Baltijos gyventojų rasinę sudėtį, konstatuoja didelį kiekį brachikefalinių kaukolių istorinės Lietuvos teritorijoj. Trumpagalviškumo kilmę minėtas autorius aiškina lapiško tipo priemaišą, kuri esą įvykusi iš labai senų minėtų etninių grupių (lapų ir baltų) santykių. Kad tarp baltų ir lapujiečių yra buvęs vienoks ar kitoks susimaišymas, — visai galimas dalykas. Tik reikia manyti, kad toks kalbamų grupių susimaišymas vyko Europos šiaurės vakaruose, nes į vakarus nuo lapujiečių gyvenamų vietų, t. y. nuo rytų Suomijos, kaimynystėje gyvenę baltai. Tokiu būdu, baltų ir lapujiečių tipų mišinio galima būtų ieškoti Švedijos šiaurėje ir dabartinėje Suomijoje, bet jokiu būdu ne etnografinėse Lietuvos ribose, kaip kad mano Czekanovski. Tokiu būdu, pripažįstant evolucijos galimybę, reikia pripažinti ir tai, kad brachikefališkumo plytėjimas yra tobulėjimo pažymys, o taip pat ir tai, kad dabartinių brachikefalinių tautų kilmė turi būti senesnė už dabartinių dolichokefalinių tautų

kilmę (Koch). Kad šviesių tautų brachikefališkumas yra ne Azijos, kaip kad daugelis autorių tvirtina, bet Europos kilmės, tvirtina Saller, Wolff ir Schlitz. „Paleolitiški brachikefalų radiniai", sako Saller, „kalba už tai, kad paskirų europeinių rasių brachikefališkumas susidarė tik Europos žemyne, o to brachikefališkumo tolimesni ryšiai su rytais yra visiškai nežinomi". Be abejonės, tą europeinį brachikefališkumą tenka laikyti ilgagalvių diferenciacijos išdava, bet jokiu būdu negalima jo laikyt azijine (mongoline) priemaiša. Tą patį tvirtina ir Bunak, rašydamas, kad šviesių tautų brachikefališkumas yra Europos kilmės ir kad tas brachikefališkumas Europoj pasirodė seniau už Azijos brachikefališkumą. Vieną sąryšį tik galima būtų prileisti tarp Europos ir Azijos brachikefalų, t. y. tą, kad ir vieni ir antri gali būti kilę iš vieno prototipo, kuris betgi dar neturėjo mongoloidinių pažymių (Bunak). Tie tyrinėtojai, kurie nepripažindami kaukolės dėžės evolucijos galimybės, dabartinių laikų populacijų formose, pvz., kad ir baltų tautų, ieško priemaišos brachikefalinio elemento, būtinai atėjusio iš rytų, ir senųjų laikų dolichokefalines kaukoles stengiasi priskirti nordinei rasei, dar nesugriauna mūsų nuomonės, kad pirminiai Baltijos gyventojai yra buvę Cromagnon tipo žmonės. Kaip aukščiau minėta, Cromagnon žmonės pakeliui į Bal-

tijos kraštus susitiko su tirpstančių ledų pašlaitėse išsiblaškiusia brachikefaline Lyngby populacija, iš kurios atėjęs į Baltiją Cromagnon žmogus galėjo būti atsinešęs brachikefalijos užuomazgą. Ši brachikefalijos užuomazga, paveldėjimo eigoj būdama dominantinė, minėtų populacijų šių dienų ainiuose (baltų tautose) yra pasiekusi vyraujančio išplitimo.

Evolucijoj svarbų vaidmenį vaidina skirtingų išorinių ir vidujinių faktorių veikimas (G. Montandon). Tą nuomonę patvirtina ir Fischer, sakydamas, kad aplinkuma betarpiai veikia į galvos formą. Pvz., rytų kilmės žydams atkeliavus į Ameriką, jų vaikai gimsta su siauresnėmis galvomis, nekaip yra jų plačiagalviai tėvai, ir tas skirtumas pasireiškia juo ryškiau, juo vėliau po atkeliavimo įvyksta vaikų gimimas. Tas skirtumas gali pasireikšti ir priešingai: siauragalvių siciliečių vaikai Amerikoj gimsta su platesnėmis galvomis; tas pats pasireiškia ir siauragalvių škotų tarpe. Taip pat ispanai, gimę Porto Rico, turi apskritesnes už savo tėvų galvas. Montandon'o tvirtinimu formos pakitimui turi reikšmės izolacija. Izolacija veikia ta prasme, kad neprileisdama naujų pažymių priemaišos, suteikia galimybės jau esantiems pažymiams ypatingai išplytėti.

Viena iš kūno formos kitimo sąlygų yra domestikacija. Domestikacija keičia galvos formą apvalumo link (Saller). Kad domestikacija turi reikšmės evolucijai, patvirtina ir Fi-

scher. Jis sako: „Rasiniai skirtumai susidaro atsiradus idiovariacijoms, o idiovariacijos, atrodo, ypatingai dažnai atsiranda domestikacijos sąlygose". Domestikaciją žmonių tarpe reikia suprasti visai kitaip, nekaip gyvulių domestikaciją. Žmogus nedomestikuoja — nejaukina žmogaus; jis pats sau nesąmoningai susidaro tam tikras sąlygas, kurios turi reikšmės jo tobulėjimui (Montandon). Evolucijoj taip pat labai žymų vaidmenį vaidina endokrininių liaukų sistemos hormonai (L. Bolk, Montandon, Nikolajev). Į endokrininių liaukų veikimo pakitimą turi reikšmės išorinės įtakos; jei taip yra, tai ir šiuo keliu — nors netiesiog — išorinės įtakos veiktų į kūno formos susidarymą.

Tokiu būdu, jeigu vėlyvesnieji Baltijos gyventojai savo kūno forma ir skyrėsi nuo pirmųjų, tai dar nėra pagrindo tvirtinti, kad jie būtinai turi būti skirtingos kilmės. Juo labiau, kad anais laikais gerai išreikštų plačiagalvių, kaip kad dabar yra, apskritai nebuvo. Netgi keltoromanai ir senieji prūsai - lietuviai buvo daugiausiai tik 3 vienetais mažesni ilgagalviai nekaip germanai ir didesni nekaip dabartiniai prūsų - lietuviai, o germanai buvo kokiais 5 vienetais didesni ilgagalviai už šių dienų vokiečius (Saller). Turint galvoj tai, kas anksčiau pasakyta, yra pakankamo pagrindo manyti, kad vėlyvesnieji Baltijos gyventojai buvo tikrieji pirmųjų to krašto gyventojų ainiai.

BALTIJOS GYVENTOJAI NUO NEOLITINIO IKI ISTORINIO LAIKOTARPIO.

Nežiūrint to, kad Baltijos gyventojų sodybos buvo apsuptos nepereinamų miškų ir neišbrendamų pelkių, vis dėlto jau neolitinio laikotarpio gale jiems teko susidurti su „virvinės keramikos" (Schnurkeramik) kultūros nešėjais — šviesiais ilgagalviais, kurie slinko iš pietų ir pietų-rytų Jutlandijos pusiasalio link. Tokiu būdu, „virvinės keramikos" kultūros nešėjus galima traktuoti kaip pirmą skirtingą etninę grupę, su kuria Baltijos gyventojams teko susidurti pietų - vakaruose. Todėl, jeigu jau vėlesniais laikais Tacitas mini Baltijos gyventojų pietų-vakarų ribą Vislą, tai prieš „virvinės keramikos" kultūros nešėjų atkeliavimą tie Baltijos gyventojai, be abejo, buvo išsiplėtę į pietų - vakarus kur kas toliau, ką — kaip vėliau pamatysim — patvirtina ir įvairūs tyrinėtojai. Žinoma, reikia manyti, kad dalis Baltijos gyventojų, kuri buvo artimiausiam kontakte su atėjūnais, neišvengė susimaišymo su jais, tuo pačiu perimdama ir dalį jų kultūros

bruožų; vis dėlto baltų (Baltijos gyventojų) kultūra neolitikumo gale vaidino ne mažesnį vaidmenį, kaip „virvinės keramikos" kultūra (Czekanowski). Nuošaliau nuo atėjūnų („virvinės keramikos" kultūros nešėjų) esantieji Baltijos gyventojai to susimaišymo daugiau ar mažiau išvengė ir išlaikė savo nuosavą kultūrą ir jos bruožus. Nenuostabu, kad radiniai, priklausantieji tai epochai, rasti pietų ir vakarų Baltijoj (Rytų Prūsijoj ir vakarinėj Lietuvos daly), skiriasi nuo tų, kurie rasti šiaurės rytų Baltijoj (rytinėj Lietuvos daly, Latvijoj, Estijoj) (C. Engel), nes Baltijos gyventojai, kurie arčiau susidūrė su „virvinės keramikos" kultūros nešėjais, palaikė su jais prekybinius santykius ir patys pradėjo gamintis inventorių, panašų į pirktąjį.

Bet ir Baltijos gyventojai, priklausantieji „šviesiam plačiagalvių" tipui, nepasitenkino vien tik savo pirmykščiomis gyvenamomis vietomis. Jie plėtėsi į šiaurės - vakarus taip, kad jau akmens periode Arbo juos randa Šiaurės jūros pakraščiuose, priskirdamas juos „Šiaurės jūros" rasei. O bronzos laikotarpy „šviesus plačiagalvis" Baltijos gyventojų („Šiaurės jūros" rasės) tipas buvo išsiplėtęs ne tik išilgai Šiaurės jūros pakraščių, bet pasiekė net dabartinę Didžiąją Britaniją (Čepurkowski). Taip pat Lundborg tvirtina, kad jau priešistoriniais laikais gyvenusieji Švedijoj „šviesūs pla-

čiagalviai" — „Šiaurės jūros" rasės tipas — liudija apie jo sąryšį su rytų Europa. Tie „šviesūs plačiagalviai", t. y. baltų tipo žmonės, Lundborg'o nuomone, jau priešistoriniais laikais apsigyveno Švedijoj. Kad „šviesus plačiagalvis", kitaip sakant baltų tipas, tikrai buvo išsiplėtęs į vakarų Europą, patvirtina ir tai, kad ir šiandien vakarų Europoj tarp kitų tipų visur dar randami to tipo žmonių salynai (Čepurkowski). Kalbamas žmonių tipas plėtėsi ne tik į vakarus, bet ir į rytus ir buvo išsiplatinęs didelėj daly rytų Europos, t. y. dabartinėj Rusijoj, kur dargi vėlesniais laikais randamos jo kolonijos (Čepurkowski, Bunak, Czekanowski).

Kuriuo seniausiu vardu yra žinomi Baltijos gyventojai?

Yra žinoma, kad vėlesniais laikais, bronzos periode, iš rytų Baltijos gyventojų išsidiferenciavo dvi grupės: baltų ir slavų, todėl tie gyventojai iki šių dviejų grupių išsidiferenciavimo ir vadinami balto-slavais. Bet šis pavadinimas buvo duotas tik vėlesnių mokslininkų. Tur būt, vieną seniausių tų gyventojų pavadinimų mini Herodotas. Jis, kalbėdamas apie pirmo tūkstantmečio prieš Kr. gyventojus tos vietos, kurioje mes lakolizuojam balto-slavus, vadina juos neurais. Įvairūs autoriai apie neurus yra ne vienodos nuomonės. Viena tyrinėtojų grupė, kuriai priklauso Bähr, Rawlinson,

Scheeren, Dzieduszycki, Pierson, Lappo-Danilewskij, Bonell ir Svistun, tvirtina, kad neurai buvo baltai; tuo tarpu kiti tyrinėtojai, kaip, pvz., Niederle, tvirtina, kad neurai buvo slavai, tačiau ir jis, nors neaiškiai, bet pažymi, kad vienos Ptolomėjaus žemėlapy pažymėtos vietos, esančios į rytus nuo Dniepro slenksčio, pavadinimas atrodo lietuviškas. Bet remiantis kalbotyros duomenimis, reikia pasakyti, kad indoeuropiečių dvibalsis „eu" slavų kalboj virsta „u" o baltų kalboj „au" ir „iau", tuo tarpu neurų kalboj jis yra likęs „eu". Tokiu būdu, neurai greičiausiai nėra buvę nei baltai nei slavai, bet baltoslavai (Czekanowski). Tame, t. y. bronzos, laikotarpy Baltijos gyventojų tarpe vyravo vadinama „lužitėnų" kultūra. Kuriai tautai ši kultūra priklausė, kaip jau buvo minėta, iki šiol neišaiškinta. Kossina tos kultūros nešėjus vadina „šiaurės iliriečiais". Bet šis vardas yra tik pagelbinis, kuris užpildo spragą priešistoriniam tyrinėjime ir pažymi tam tikrą srity laikinai pasirodžiusios kultūros nešėjus (Gaerte). Dar prieš Kossina, Hirt tos kultūros nešėjus buvo pavadinęs „venetais", bet šiuo vardu vėliau buvo vadinami slavai, kuriuos germanai vadino „vendais". Hirt'o nuomone, priešistoriniais laikais tarp balto-slavų ir germanų turėjo gyventi skirtingo kamieno indoeuropiečių šeimai priklausanti

tauta nes, pasak jo, tarp balto-slavų ir germanų yra spraga. J. Pič priskiria lužitėnų kultūrą seniesiems slavams. Jeigu sutiktume su Pič'o nuomone, tai reikėtų sutikti ir su tuo, kad balto-slavų skilimas į baltų ir slavų grupes turėjo įvykti antram tūkstantmety prieš Kr., nes jau antro tūkstantmečio gale ir pirmo tūkstantmečio pradžioj lužitėnų kultūra pasiekė savo ekspansijos maksimumą (Czekanowski). Bet mes jau žinom, kad Herodoto aprašytieji neurai, gyvenusieji pirmam tūkstantmety prieš Kr., greičiausiai dar buvo balto-slavai. Tokiu būdu reikia skaityti, kad balto-slavų skilimas į baltų ir slavų grupes įvyko pirmam tūkstantmety prieš Kr. Vadinasi, bus teisingiausiai lužitėnų kultūrą priskirti ne slavams, bet balto-slavams (Czekanowski).

Išsiskyrimas balto-slavų į baltų ir slavų grupes turėjo turėti ryšį su kokiu nors migracijos procesu, kuris turėjo susilpninti šių grupių teritorialinius ryšius ir tuo būdu iššaukti savarankišką jų kalbų plytėjimą. Kad tokių judėjimų būta pirmo tūkstantmečio prieš Kr. vidury, patvirtina archeologijos, lingvistikos ir istorijos duomenys. Jais remiantis galima pasakyti, kad pirmoj pusėj pirmo tūkstantmečio prieš Kr. baltai galutinai izolavosi nuo slavų (Czekanowski). Kadangi baltai liko nuo slavų daugiau į šiaurę ir į rytus, srityse, apsuptose pelkių, tai visų migracijų įtakos juos

palietė mažiausiai. Atsiskyrus slavams nuo baltų, pastarųjų gyvenamosios vietos pietuose ir pietų vakaruose ribojosi su slavais, o šiaurėj ir šiaurės - rytuose su ugro-finais (Bunak). Paskutinio tūkstantmečio prieš Kr. gale baltai savo gyvenamąsias vietas vėl praplėtė daugiau į rytus. Tai patvirtina net iki Kalugos užsilikę lietuviškos kilmės upių vardai, taip pat ir Smolensko srities kapai, kurie visai panašūs į senųjų lietuvių Vilniaus srities kapus. Didžiausio savo išsiplėtimo laikotarpy baltų šakų teritorija siekė: į vakarus žemutinę Vislą, į pietus buvo užėmusi beveik Pripetį, rytuose turėjo toli siekiančią sieną su viduriniais finais, tokiu būdu, kad baltus buvo galima rasti ties Dniepro ir Volgos aukštupiais, ties Vazuvos upe ir iš dalies dabartinėj Tvero gubernijoj. Tos didžiosios baltų šakų teritorijos atžala, kaip vėliau pamatysim, buvo galindai, kurie dar XII amž. po Kr. gyveno dabartinės Maskvos gubernijos žemėse (Czekanowski, Salys). Po baltų ekspansijos, kuri ėjo iš Nemuno, Neries ir Narevo sričių, rytų Europoj įvyko slavų ekspansija, kuri dalį baltų nustūmė į vakarus ir šiaurę, o užsilikusius — asimilavo.

Mūsų eros pradžioj, jau pirmam šimtmety po Kr., Tacito raštuose pasirodo aestų (aisčių) vardas. Aisčius tuo vardu bus pavadinę jų kaimynai gotai, nes tas vardas pareina nuo gotų žodžio „aistan" — gerbti, branginti (Ga-

erte). Rašydamas apie Skandinaviją, Tacitas sako: „Į dešinę nuo ten, Svabų (Baltijos) jūra plauna aisčių tautų pakrantes". Nėra abejonės, kad Tacitas, kalbėdamas apie „Aestiorum gentes", gyvenančius išilgai Baltijos jūros pakraščio į šiaurę nuo gotų gyvenamų vietų, turėjo galvoj Rytų Prūsų ir kitų Baltijos valstybių gyventojus (Gaerte). Tos nuomonės yra ir P. Višinskis. Kaip Jordanes savo gotų istorijoj, taip pat ir Einhart nurodo, kad aisčiai gyveno į rytus nuo Vislos žemupio ir buvo slavų kaimynai. Net gi šiandien šiaurinė aisčių gyvenamųjų vietų dalis turi Estijos vardą, kurs neginčitinai liudija, kad toji dalis tikrai priklausė senųjų aisčių apgyventam didžiuliam žemės plotui. J. Meuvret savo protohistorinio laikotarpio Baltijos tautų žemėlapy lokalizuoja Tacito Aesti į rytus nuo Vislos apie aisčių mares, o prūsus — srity tarp Vislos ir Oderio. Aisčių vardu Tacitas vadino ne vieną kurią nors gentį, bet eilę genčių, kurios tarpusavy rišosi tiek kultūriniu, tiek gyvenamųjų vietų atžvilgiu. Graikų geografas Ptolomėjus pažymi, kad antram šimtmety po Kr. į rytus nuo gotų, kurie rytuose siekė Passarge upės, gyveno galindai ir sudynai. Nors gotai ir buvo įsiskverbę į sritį tarp Vislos ir Passarge upės, bet čia niekuomet nesudarė kompaktinės gyventojų masės. Jie galėjo sudaryti tik tam tikrą valdančią klasę, tuo

tarpu kai platesnius pirmųjų gyventojų sluoksnius sudarė senieji aisčiai (N. Aberg). Tą tvirtinimą paremia ir tas faktas, kad laidojimo papročiai aisčių, kurie iki Kristaus gimimo mirusiųjų lavonus degindavo, toj srity išstūmė papročius gotų, kurie lavonus laidodavo. Tokiu būdu, Ptolomėjaus minimų galindų ir sudynų gyvenamosios vietos buvo Rytų Prūsuose, o jie, be abejo, priklausė didžiajai aisčių tautai (Gaerte). Gyveno jie prie tos tautos pietų ir vakarų rubežiaus, nes galindų vardas gali būti išvestas iš lietuviško žodžio „galas". Vadinasi, jų vardas pažymi „gale (aisčių teritorijos) gyvenančius" (Gerulis). Reikia pažymėti, kad ne tik Rytų Prūsuose, bet ir šiaurės - rytuose gyvenančios baltų šakos, su kuriomis tekdavo susidurti rusų kunigaikščiui Jziaslavui, turėjo tą patį vardą — galjad (galind). Kad aisčių šaka — galindai tikrai buvo artimoj kaimynystėj su gotais, patvirtina ir tas faktas, kad IX amž. po Kr. Ispanijoj, vestgotų įpėdinių tarpe, pasirodė vardas „Galindo", kuris, be abejo, kilo iš galindų, nukeliavusių ten kartu su gotais.

Czekanowski abejoja, kad Tacito minimi aisčiai yra buvę baltai, o ne suomiai. Bet būdamas netikras, savo darbe „Wstęp do historji słowian" jis deda Hirt'o žemėlapį, kuriame baltų — tuo vardu Czekanowski vadina prūsus, lietuvius, latvius — vakarinė ri-

ba jau paskutiniam tūkstantmety prieš Kr. siekė Aisčių Marių ir Vislos žemupio, o rytinė riba tęsėsi net už Dniepro aukštupio. Tacito minimi Kr. gimimo laikų aisčiai gyveno šiaurės - rytuose nuo gotų, t. y. Rytų Prūsuose ir kaimyniniuose Baltijos kraštuose (Gaerte). Vadinasi, Tacito minimi aisčiai gyveno tose srityse, kur Czekanowski lokalizuoja baltus (prūsus, lietuvius, latvius). Tokiu būdu, aisčiai negalėjo būti niekas kitas, kaip tik baltai, todėl ir Czekanowski'o abejojimai, liečią Tacito minimus aisčius, neturi pagrindo. „Pagal kalbos gimininguma galima tvirtinti, kad Tacito aprašyti Aestii kalbėjo ne germaniška kalba, bet indoeuropiečių. Jų įpročiai ir sėslumas priveda žiūrėti į juos, kaip į senus prūsus, gal būt, protolietuvius arba protolatvius, su baltiška kalba ir tradicija. Kiekviena Tacito patiekta detalė atatinka šią nuomonę". (Meuvret). K. Būgos tvirtinimu suomiai yra buvę aisčių pavaldiniai. Pačius aisčius Būga skirsto į dvi grupes: į vakarų aisčius ir rytų aisčius. Vakarų aisčių grupei jis priskiria prūsus, kurių kalboj dvibalsis „ei" yra išlikęs sveikas o rytų aisčių grupei jis priskiria lietuvius, latvius, žemgalius, sėlius ir kuršius. Šių genčių kalbose vietoj dvibalsio „ei" yra naujas dvibalsis „ie". Bet Vileišis griežtai protestuoja, kad prūsų kalba nėra buvusi atskira kalba, bevo tik paprastu lietuvių kalbos

dialektu, todėl prūsai ir lietuviai sudarė tą pačią tautą. Ir kiti Lietuvos ir Latvijos mokslininkai aisčius identifikuoja su baltais, t. y. prūsais, lietuviais ir latviais, kuriuos Fr. Veinberg ir J. Bračа suskirsto į tris grupes: 1) rytinę — lietuviai, latviai, žemaičiai ir žemgaliai; 2) vidurinę — kuršiai ir skalviai; 3) vakarinę — prūsai. Jotvingius ir suduvius pagal jų geografinę padėtį reiktų priskirti taip pat prie vidurinės grupės. Visos aisčių gentys tarpu savęs neatsiribojo aiškiomis ribomis, bet sudarė nuoseklų perėjimą iš vienos į kitą. Visos Aistijos gentys sudarė tik vieną aisčių tautą, kuri buvo įsikūrusi geopolitiškai labai svarbioj teritorijoj, nes galėjo kontroliuoti svarbiausius vandens kelius (Vislos, Nemuno, Dauguvos) ir jų žiotis. Yra visai naturalu, kad aisčių giminių pryšaky atsistojo senovės lietuviai ir pasiryžo jas suvienyti, nes istorijoj Lietuva yra aisčių giminių atstovė, jų galios ir tautinio pasididžiavimo nešėja (Bračа). Bet istoriniai įvykiai aisčių tautą suskaldė į prūsus, lietuvius ir latvius. Reikia pabrėžti, kad latviams jokiu būdu negalima priskirti kuršių ir žemgalių, nes jų neskyrė prie latvių net joks kryžiaus karų laikotarpio metraštininkas, o garsioji Henriko kronika visai aiškiai Latvijai priskiria tik Vidžemę ir Latgalę. Žemgalių ir kuršių gentys, kurios yra artimesnės lietuviams negu latviams, patekusios į Livonijos ordino priklausomybę,

plytėjo skirtingose sąlygose, ne kaip kitos lietuvių gentys, kurios, lietuvių valdovų vadovaujamos, sukūrė Lietuvos valstybę. Žemgaliai ir kuršiai, patekę su latvių gentimis į Livonijos ordino prigulmybę, plytėjo vienodose su latviais kultūrinėse sąlygose ir dėlto su laiku jie liko palaikyti latviais ir priskirti prie latvių genčių.

Vakarinė aisčių gentis — prūsai, patekusi ordino priklausomybėn, dėl jos krašto kolonizacijos ir smarkios germanizacijos, išplytėjo kultūriškai skirtingose sąlygose, nekaip rytinė grupė. Bet vis dėlto morfologiniai ir serologiniai prūsų pažymiai — kaip rodo dabartiniai ne nacionalistų vokiečių mokslininkų darbai — yra artimesni lietuviams, nekaip vokiečiams.

Bet reikia pabrėžti, kad priešistoriniais laikais aisčiai buvo laisvi nuo germanų („Kulturträgerių") kultūros. Tai aiškiai įrodo žodžiai geležis, alavas, auksas, sidabras, kurie nėra paimti nei iš slavų nei iš germanų. Tuos turtus aisčiai pažino dar priešistoriniais laikais, palaikydami prekybinius santykius su pietų kraštų tautomis, todėl ir jų pavadinimus sukūrė patys. Kad aisčiai jau nuo senų laikų palaikė prekybinius santykius su pietų kraštų tautomis, patvirtina ir Tacitas, sakydamas, kad pietų kraštuose randamo gintaro rinkėjai turėjo būti ne kas kitas, kaip baltai (aisčiai). Taip pat ir archeologas Ševorski tvirtina, kad jau

3000 metų prieš Kr. Baltijos gintaras buvo pasiekęs Juodąsias jūras. Viename Trojos sluoksnyje irgi buvo iškastas Baltijos gintaras, kuris ten buvo patekęs antro tūkstantmečio prieš Kr. pradžioj. Prekybos tarpininkai tarp baltų ir pietų kraštų gyventojų buvo trakiečių gentis — agatirsai, gyvenusieji apie Karpatus, ir slavai. Iš viso, kas aukščiau pasakyta, atrodo, kad aisčiai turėjo nuosavą kultūrą ir savarankiškai palaikė prekybinius santykius su pietų kraštais. Todėl yra visai teisinga Šmits'o pastaba, kad germanų tautos nebuvo aisčiams pirmos kultūros nešėjos, juo labiau, kad į rytus nuo Passarge iki šiol nėra surastas nė vienas tikras germaniškas kapas (C. Engel).

Kada gi aisčių tautos apsigyveno savo istorinėse gyvenamose vietose?

Gaerte, remdamasis kalbotyros duomenimis, tvirtina, kad indoeuropiečių kalbomis kalbančios tautos jau bronzos periodo pradžioje turėjo būti savo istorinėse gyvenamose vietose, arba bent labai netoli jų. Tą mintį teigia ir A. Smetona, sakydamas: „Iš neatmenamo meto, dar žiloj senovėj, kurios joks raštas nėra užrašęs, lietuvių padermė ir jų giminaičiai latviai ir prūsai yra įsikūrę Baltijos pajūry. Todėl jų teisė eina iš senų senovės ir jie yra tikrieji jūros tėvonys". Taip pat Salys tvirtina, kad aisčiai jau ilgus amžius prieš Kr.

bus gyvenę prie Baltijos jūros. Apie tai liudija lietuviams giminiškos kultūros pėdsakai, pareinąs dar iš senojo bronzos amžiaus.

Turėdami galvoj, kas aukščiau pasakyta apie aisčius, matome, kad jau mūsų eros pradžioj baltų tautos, rsp. aisčiai, gyveno dabartinėse savo gyvenamose vietose, bet užėmė daug didesnį plotą, nekaip užima šiais laikais. Jų pietų - vakarų ribą sudarė žemutinė Visla. Į tas gyvenamąsias vietas jos turi būti atkeliavusios dar gilioj senovėj, t. y. tais laikais, kai Baltijoje susidarė sąlygos žmogui egzistuoti.

Pirmoj pusėj pirmo tūkstantmečio po Kr. aisčiai buvo gana stiprioje Romos kultūros įtakoje, nes tame laikotarpy jie palaikė su Romos imperija gana gyvus prekybinius santykius. Kadangi aisčiai palaikė gana glaudžius ryšius ir su kaimyniniais germanais, t. y. iš Skandinavijos atkeliavusiais ir į vakarus nuo Vislos apsigyvenusiais gotais, tai buvo jaučiama ir pastarųjų, nors ir nedidelė įtaka. Apie pirmojo tūkstantmečio po Kr. vidurį, t. y. tautų kraustymosi laikotarpy, gotams iškeliavus iš Baltijos ir dalį jų gyvenamų vietų — sritį tarp Vislos ir Elbės — užėmus slavams (VII amž. po Kr.) (Gaerte), tarp aisčių ir germanų liko nutraukti visi santykiai. Aisčiai tada visiškai atsipalaidavo nuo germanų įtakos ir pradėjo kurti savitą kultūrą. Tos kultūros pavyzdžiu yra Ragainėnų, Degučių, Klebonіškių etc. sodybų radi-

niai, kurių tarpe dar gana dažnai užtinkami savo darbo bronziniai įrankiai. Šitas faktas aiškinamas tuo, kad baltai, būdami dideli konservatoriai, šalia geležies įrankių dar ilgą laiką vartojo ir bronzinius. M e u v r e t tvirtinimu, senoji baltų kultūra, kurios pėdsakai randami pirminiuose rytų Baltijos civilizacijos centruose, senajam geležies periode jau pasiekusi gana aukšto laipsnio. Ši kultūra, kuri buvo žymi visame Baltijos jūros rytiniame pakrašty, buvo būdinga jos savininkams — baltams — ir daugiau ar mažiau jungė visas baltų tautas. Nepaliko tų laikų baltų kultūra ir be svetimos įtakos, kuri palietė baltų tautas įvairiose srityse nevienodai stipriai ir kuri betgi neįstengė pakeisti būdingų savajai (baltų) kultūrai bruožų. „Senojo geležies amžiaus periode (I—IV a.)"— rašo M e u v r e t — „dauguma Rytų prūsų ir Baltijos kraštų kultūros objektų randami Estijoj ir Suomijoj. Bet šitose paskutinėse dviejose šalyse gyventojų klajojimas užėmė dar gana žymią vietą. Kartu su kapų radiniais randami ir ovalinės formos titnagai, kuriuos medžiotojai nešiodavo prisirišę prie savo juostų. Šie radiniai ypatingai randami prie Pernau ir prie Peipuso ežero, t. y. tose vietose, kur senos neolitinės civilizacijos turėjo savo centrus. Ten medžiotojai ir žvejai tęsė savo tradicionalinį gyvenimą... Suomijos radiniai, kurie buvo aiškiai baltų kilmės, rodo didelę skandinavų įtaką. Tas

matyt ypatingai iš prabangos radinių. Ši įtaka atrodo padaryta prekybiniu ir kariniu keliu. Priešingai, gi Estijos archeologija rodo priklausomą charakterį nuo baltų kraštų, kuris nuolat vis darosi žymesnis. Estiški radiniai beveik visi turi lietuvišką ir prūsišką prototipą. Ypatingai latvių teritorijoj pastebimas grynos baltų kalbos gentims civilizacijos išsivystymas". Iš šių Meuvret minčių matome, kad kuo arčiau į pietus, prie senesnių aisčių gyvenamų centrų, vis labiau ryškėja savita baltų kultūra. Tuo tarpu kai šiaurėje baltų kultūra kiek labiau nustelbta iš Skandinavijos patekusios naujos kultūros, kuri pateko ne kartu su jos nešėjais, bet prekybos ar karo keliu. Savita baltų kraštų kultūra pamažu tobulėjo, neliečiama didesnės svetimų etninių grupių įtakos. Bet tas ramybės laikotarpis truko neilgai. Jau to paties tūkstantmečio gale, t. y. apie VIII amž. po Kr. Baltijos jūros rytų pakraščiuose pasirodė vikingai, teisingiau sakant variagai (Engel). Jų morfologiniai pažymiai atitinka šiaurinės rasės morfologinius pažymius. Variagų priklausomybėn visų pirma pateko senprūsiai ir kuršiai ta prasme, kad turėjo mokėti jiems duoklę, kurią mokėjo iki antros IX amž. pusės (Višinskis). Netik variagai turėjo prekybinius ir politinius (karinius) santykius su baltais, danai, norvegai ir anglosaksai irgi susiinteresavo tais kraštais. Pagal Rimber-

t'o kroniką, danai apie baltų kraštus sužinoję iš skandinavų karaliaus, kuris, matyt, jau buvo daręs žygį į tuos kraštus ir buvo net užėmęs kuršių krašto dalį. „Bet kuršiai", — rašo Meuvret, — „būdami švedų valdžioj, tur būt, pakėlė revoliuciją ir išsilaisvino. Tuomet danai norėjo okupuoti šį išsilaisvinusį kraštą". Remiantis Rimbert'o kronika apie 853 m., viena danų ekspedicija pasiekusi kuršių apgyventas vietas, bet sutikusi netikėtą pasipriešinimą ir nieko nelaimėjusi. Bet, kaip rašo Balodis, šiame laikotarpyje Kuronija nebuvo vieninga. Todėl švedų karalius Olaf suorganizavo naują ekspediciją ir suardė baltų miestą Jūrpilį (Seeburgą) ir užėmė Apuolę. Galų gale vietos gyventojai pasiūlė mokėti jam duoklę (Meuvret). Kad minėtų miestų ir jų apylinkių gyventojai buvo pratę burtis, matyti iš to, kad Jūrpilį gynė 7000, o Apuolę — 15000 karių. Variagai nepasitenkino savo įsitvirtinimu vien tik Baltijos jūros rytų pakraščiuose; jie skverbėsi į krašto gilumą — rytų Europą. Remiantis radiniais ir antropologiniais tyrimais, galima pasakyti, kad variagų, t. y. šiaurinio tipo ekspansija į krašto gilumą pirmiausiai vyko dviem keliais: 1) pradžioj — išilgai Vislos ir 2) vėliau — išilgai Dauguvos. Toks didelis kelias, kaip Nemunas, tai ekspansijai beveik nebuvo panaudotas. Jeigu variagai nesinaudojo tokiu ekspansijai patogiu keliu, kaip

Nemunas, tai, matyt, toj srity jie buvo sutikę labai didelę kliūtį. Kad tokią kliūtį tuo laiku būtų galėjusios sudaryti kokios nors gamtos sąlygos, vargu galima būtų manyti. Čia greičiausiai yra buvusi ta priežastis, kad tuo laiku, t. y. VII amž. po Kr., jau egzistavo Lietuvos valstybės organizacija arba bent jos prodromalinė formacija (Czekanowski), kuri sudarė didžiausią kliūtį variagų ekspansijai Nemunu. Į Lietuvos teritoriją įsiskverbė tik nedidelis šiaurinio tipo pleištas, einąs išilgai Kuršių Aa. Iš to galima spręsti, kad į Lietuvos valstybės sąstatą tuo laiku dar nebuvo įtrauktos šiaurinės lietuvių gentys.

Yra žinoma, kad vėliau ir Visla nustoja būti šiaurinio tipo ekspansijos keliu. Tai galima aiškinti tuo, kad toj srity pradėjo organizuotis lenkų valstybė (Czekanowski). Dar vėlesniu laiku ir Dauguva nustoja būti kelias tai ekspansijai. Vietoj Dauguvos kelio variagai pasirenka naują kelią — per Ladogą. Šitą faktą reikia aiškinti tuo, kad IX amž. po Kr. Lietuvos valstybinė organizacija pasistūmė labiau į šiaurę ir uždarė Dauguvos kelią. Jei ta Lietuvos valstybinė organizacija pajėgė uždaryti variagų ekspansijai pradžioj Nemuno, o vėliau ir Dauguvos kelią, tai netenka abejoti, kad joks didesnis variagų susimaišymas su tuometinės Lietuvos valstybės gyventojais įvykti negalėjo. Jei toks susimaišymas įvyko, tai jis įvyko tik

valstybės pakraščiuose ir apskritai gyventojų sudėčiai lemiamos reikšmės neturėjo. Tad, turint visa tai galvoj, reikia manyti, kad Lietuvos valstybės prodromalinė formacija siekė VII amž. po Kr., o gal ir dar ankstyvesnį laiką. Be to, nuolatiniai atėjūnų plėšimai, žiaurus elgesys ir per daugelį metų gresianti priespauda vietos gyventojų tarpe išugdė didelę neapykantą ir kerštо jausmą svetimiesiems, su kuriais jokie artimesni ryšiai buvo neįmanomi. Tokiu būdu atrodo, kad iki istorinių laikų pradžios Aistijos gyventojai iš svetimų etninių grupių negalėjo gauti tiek priemaišos, kad jų morfologiniai pažymiai būtų galėję pakitėti, nes Aistija sudarė tik mažą dalį plačiosios baltų srities, kurios pakraščių gyventojai — kaip jau matėm — po įvykusių įvairių etninių grupių ekspansijų asimilavosi su savo kaimynais, perimdami iš jų ir kalbą. Todėl Aistijos gyventojų morfologiniai pažymiai iki istorijos laikų kitėti galėjo tik dėl gyvenimo sąlygų kitimo.

PRIEMAIŠOS GALIMYBĖS ISTORINIAIS LAIKAIS.

Apytikriai nustačius Lietuvos valstybės formavimosi laiką, tektų panagrinėti, kaip toli, ypačiai į vakarus, galėjo siekti lietuvių gyvenamosios vietos, ir ar valstybei toliau besiformuojant ir jai jau susiformavus galėjo įvykti jos gyventojų susimaišymas su kuriomis nors kaimyninėmis arba tolimesnėmis, tiek kultūriniu, tiek morfologiniu atžvilgiu skirtingomis grupėmis.

Nėra abejonės, kad jau esant šiokiai ar tokiai Lietuvos valstybės organizacijai, lietuviai turėjo santykių su savo kaimynais germanais, slavais, suomiais ir skandinavais. Tie santykiai kartais būdavo draugiško, t. y. prekybinio, o kartais ir kariško pobūdžio. Šie pastarieji buvo vienas iš stimulų, skatinančių baltus burtis į valstybes. Draugiški, prekybiniai santykiai gyventojų susimaišymui su kaimyninėmis grupėmis negalėjo turėti didelės reikšmės; o kad lietuviai daugiau mėgo taikingą gyvenimą nekaip karą, galima spręsti iš Jordano raštų. Jis,

rašydamas apie aisčius (VI amž. po Kr.), atsiliepia apie juos, kaip apie be galo taikingą giminę. Daug didesnės reikšmės gyventojų susimaišymui galėjo turėti kariniai santykiai. Lietuvių morfologinių pažymių pakitimui galėjo turėti reikšmės pradžioje prūsų, o vėliau ir kitų lietuvių kova su vokiečių ordino kariais, įsiveržusiais į Baltiją. Įsiskverbus ir įsitvirtinus prūsų žemėje ordinui, kurį sudarė įvairių tautų žmonės, prasidėjo ypatingai intensyvi prūsų krašto kolonizacija ir germanizacija. Kolonistai morfologiniu atžvilgiu daugiausiai buvo šiaurinės rasės atstovai. Kadangi jau ordino chronikininkas Dusburgas nurodo Vislą kaipo prūsų krašto pietų vakarų rubežių, tai turint galvoj intensyvią krašto kolonizaciją, netenka abejoti, kad toji riba anksčiau turėjo siekti dar toliau į vakarus. Bet nežiūrint narsumo, kuriuo prūsai gynė savo kraštą, vis dėlto jiems buvo lemta patekti ordino priklausomybėn (Tetzner) ir XIII amž. antroj pusėj jie buvo apkrikštyti (Baronas). Bet ir po krikšto prūsai dar negreit atsisakė nuo savo senųjų papročių. Apie tai galima spręsti iš to, kad jie dar ilgą laiką negyvėlius laidodavo pusiau stabmeldiškai: negyvėlis buvo guldomas taip, kad galva būtų atgręžta į šiaurę, tuo tarpu, kai krikščionių papročiai reikalauja, kad galva būtų atgręžta į vakarus. Be to, ant lavono buvo užberiamas 4—6 cm storio žėrinčių anglių sluoks-

nis, kuris užpildydavo tarpą tarp lavono ir karsto dangčio. Šis paprotys irgi visai nekrikščioniškas (Engel). Užkariautojai vietinius gyventojus stengėsi visokiais būdais naikinti. Ypatingai svarbu jiems buvo, kad vietiniai gyventojai būtų kaip galima žemesnio intelekto, tuomet pas juos nepasireikštų tautinis susipratimas. Tam tikslui užkariautojai krašte pristeigė begalę karčiamų ir stengėsi tuo būdu prūsų - lietuvių tautinę sąmonę paskandinti alkoholy. Bet nežiūrint visų pastangų, Kryžiuočių ordinui, vis dėlto, nepasisekė Prūsų kraštą visiškai kolonizuoti. Apie tai sprendžiam iš to, kad ir po kolonizacijos senųjų prūsų ir lietuvių pažymiai krašte buvo užtinkami labai plačiai (W. Kruse).

Užkariavęs prūsus, vokiečių ordinas įsibrauna į rytų pusę nuo Deimenos, Alnos (Alės), Ašvenos ir Geldupės upių, t. y. į lietuvių žemę, nes lietuvių gyvenamų vietų vakarinė riba ėjo minėtomis upėmis (A. Bezzenberger). Į rytus nuo lietuvių gyvenamų vietų vakarinės ribos, gyvenusios skalvių, nadruvių ir suduvių gentys (Vileišis), kurios buvo jau ne prūsų, bet lietuvių kilties (M. Toeppen, Fr. Tetzner). Tokiu būdu, užkariavus prūsus, ordinui teko tiesiog susidurti su lietuviais, su kuriais jis pradėjo atkaklią kovą. Ne kartą teko lietuviams pakelti savo sunkią dalią kovojant su tuo klastingu priešu, kuris

buvo apginkluotas pagal visus to laiko technikos reikalavimus. Lietuvių kova prieš ordiną buvo panaši į etiopų kovas su italais, tik čia pagaliau ne ordinas lietuvius, bet lietuviai ordiną sutriuškino, o ordinas savo žiauriu elgesiu lietuviams įskiepijo gilią neapykantą, kuri ir laikui bėgant neišdilo. Ordino užgrobti kraštai buvo kolonizuojami ir gyventojai germanizuojami. Bet tas darbas, pasak L. Baczko, vokiečiams sekėsi sunkiai, nes lietuviuose iš kartos į kartą buvo paveldima neapykanta vokiečiui. Tą neapykantą iš vienos pusės stiprino pavydas, nes Vokietijos valdovai kolonistus rėmė vietinių gyventojų nenaudai. Iš kitos pusės tą neapykantą stiprino lietuvių tautinis išdidumas, kuris kildavo jiems pamačius, kad nors ir išdidūs kolonistai, bet būdami nesusipažinę su žemės savumais, atsilikdavo savo darbe nuo lietuvių. Suprantama, kad esant tokiems santykiams tarp vietinių gyventojų ir kolonistų, lietuviai vengė tuoktis su atėjūnais. Net tarnauti pas vokietį savo sūnų ar dukterį lietuvis leisdavo tik didžiausio neturto spaudžiamas (L. Baczko).

Nors ir vyko šiaip taip ordino užimtų kraštų kolonizacija, bet juo toliau į rytus, juo tvirčiau išsilaikė senųjų gyventojų pažymiai, pasilikdami tolimesnėse Lietuvos srityse visai nepaveikti (R. Dethlefsen). Tokiu būdu, nežiūrint visų pastangų, atėjūnams kraštą vo-

kietinti sekėsi labai sunkiai. Apie tai galima spręsti iš to, kad dar XIX amž. vokiečiams padarius gyventojų surašymą, buvo daug vietų, kur gyveno daugiau kaip 80% lietuvių. Pažymėtina, kad ir šitas skaičius yra per mažas, nes surašant, gyventojai pagal kalbas buvo suskirstomi ne asmenimis, bet šeimynomis, būtent: kuri kalba pagal atitinkamo ūkio ar dvaro šeimininko nurodymą buvo vyraujanti, tai kalbai ir buvo priskiriami visi tos šeimynos asmenys. Surašant tokiu metodu, pirmiausiai vokiečių žinioj esantieji lietuviai turėjo patekti vokiečių grupėn (Bezzenberger). Dar apie sunkumus, su kuriais vokiečiams teko susidurti kraštą germanizuojant, sprendžiam iš to, kad dar antroj XIX amž. pusėj Prūsų karaliaus įsakymai buvo rašomi lietuvių kalba, nes lietuviai, būdami be galo prisirišę prie senovės papročių, pasiduodavo naujiems vokiečių įsakymams ir įstatymams paprastai tik tada, kai jie būdavo išleidžiami jų kalba (C. F. Heilsberg). Kita priežastis, dėl kurios vokiečių įstatymai buvo leidžiami lietuvių kalba, galėjo būti ta, kad ir užkariautieji prūsai kalbėjo lietuviškai, nes L. Baczko tvirtina, kad lietuvių kalba prieš ordino atkeliavimą apėmė visą Rytų Prūsiją. Tą jo tvirtinimą paremia ir F. Tetzner, sakydamas, kad prieš 300 metų Tolminkiemio apylinkėse nebuvo girdėti nė vieno vokiško žodžio. Taip pat tą tvirtinimą pare-

mia ir tas faktas, kad maždaug tuo pačiu laiku, t. y. XVI amž. Įsručio apskr. iš 500 kaimų tik 10 teturi iš dalies vokiškus pavadinimus; XVIII amž. tam pačiam apskrity iš 770 kaimų irgi buvo nedaugiau kaip 10 kaimų vokiškais pavadinimais (Vileišis). Taip pat sako Baronas, kad XIX amž. gale ir XX amž. pradžioj Rytų Prūsuose dar gyveno 252.000 lietuvių, ir Klaipėdos, Šilutės, Pilkalnio, Stalupėnų, Tilžės ir Ragainės apylinkėse, t. y. srityse, siekiančiose iki Labiau ir Instesburgo, skambėjo lietuvių kalba. Kad lietuvių kalba prieš ordino atkeliavimą apėmė visą Prūsiją, gali patvirtinti ir kalbotyros duomenys, kurie parodė, kad senprūsių kalba yra lietuvių kalba su vokiška ir vendiška priemaiša.

Užkariautas žemes kolonizuoti vokiečiams padėjo krašto nelaimės. XVIII amž. nuo maro epidemijos krašte žuvo gana didelis skaičius vietinių gyventojų — lietuvių. Vietinė vokiečių valdžia pasinaudojo krašto nelaime ir, prisidengdama ūkio kolonizacija, stengėsi likusius vietinius gyventojus sugermanizuoti. Todėl atgabendino apie 10.000 zalcburgiečių ir 10.000 kitų kolonistų, kurių tarpe buvo įvairiausių tautybių žmonių, net nasaviečių ir prancūzų. Bet kadangi dar prieš marą tas kraštas buvo tankiai apgyventas lietuvių, tai, nežiūrint tos kolonizacijos, lietuviai vis dėlto sudarė daugiau kaip 80% visų gyventojų (Pakarklis). Kolo-

nistų gyvenimo sąlygos svetimam krašte, tarp ramių, atėjūnais nepasitikinčių gyventojų, buvo sunkios. Sunkus jų gyvenimas buvo ir dėl to, kad jie nežinojo klimatinių krašto sąlygų, todėl ir ūkiuose įsitvirtinti jiems nesisekė. Dėl tos priežasties didelė jų dalis bėgo į miestus arba atgal į savo seną tėvynę. Tik nedidelė jų dalis liko ūkiuose, bet ir su jais lietuviai vengė palaikyti gerus santykius ir vengė giminiuotis. Tuo laiku, t. y. XVIII amž. lietuvių kalbos riba pietų - vakaruose siekė liniją, einančią per Labiau, Petersdorf'ą, Norkitus, Muldžius, Juodlaukį, Trempen, Darkiemį, Šabinę, Goldapą ir Dubenykus. XIX amž. ta lietuvių kalbos riba siekė liniją, einančią per Labiau, Laukiškius, Plibiškius, Norkitus, Obeliškius, Juodlaukį, Didlakus, Balėtus, Darkiemį, Klešoven, Gavaitus, Tolminkiemį ir Dubenykus (Tetzner). Kirkor'o tvirtinimu XIX amž. antroj pusėj Pilkalės, Ragainės, Tilžės ir Stalupėnų apskrityse gyveno lietuviai, kurie, žinoma, lietuviškai kalbėjo, o dabartiniam Klaipėdos krašte gyveno žemaičiai, kurie kalbėjo žemaitiškai. Pažymėtas lietuvių kalbos ribos pasikeitimas laike vieno šimtmečio parodo, kaip iš lėto ir sunkiai sekėsi vokiečiams kraštą germanizuoti, todėl nieko nuostabaus, kad, kaip jau buvo minėta, tolimesnių Lietuvos (Rytų Prūsų ir Mažosios Lietuvos) sričių gyventojų morfologiniai pažymiai liko vokiečių, t. y., šiau-

rinės rasės žmonių, beveik nepaliesti. Kaip stipriai lietuvybė — lietuvių tautiškumas Mažojoj Lietuvoj ir Rytų Prūsuose buvo įsišaknijęs, galima spręsti iš milžiniškų pastangų, kurias vokiečiai visais laikais dėjo, norėdami tą lietuvybę išnaikinti.

Į Rytų Prūsus ir Mažąją Lietuvą be pertraukos buvo siunčiami Vokietijoj jokiam darbui netinkami „Landhelferiai", kurių tikslas buvo kraštą germanizuoti. Ta germanizacija buvo varoma visais laikais, o ypatingai pastaraisiais. Germanizacijai buvo naudojamos visos priemonės, mokykla, bažnyčia ir specialiai tam tikslui įsteigtos organizacijos. Taip pat prie to darbo labai smarkiai prisidėjo teismai ir kitos administracinės įstaigos. Spauda nieko nesivaržydama šlykščiausiais straipsniais šmeižė lietuvius ir šaukėsi valdžios, kad Rytų Prūsuose ir Mažojoj Lietuvoj naikintų visa, kas primena lietuviškumą. Valdžia, paskatinta krašto germanizatorių („Landhelferių"), leido įstatymus, einant kuriais iš lietuvių buvo atimama viskas, kas jiems brangiausia, kaip pvz., kalba ir net jų protėvių įsigytieji turtai. Rytų Prūsų užkariautojai — ordino ainiai — galėjo džiaugtis prūsų - lietuvių kraštą ištikusia 1709—1710 m. nelaime, kai išmirė nuo maro daugybė vietinių gyventojų (prūsų - lietuvių), nes išmirusiųjų vietose jie galėjo apgyvendinti vokiečių kilmės kolonistus - germanizatorius.

Nežiūrint didelių vokiečių pastangų išnaikinti Mažojoj Lietuvoj ir Rytų Prūsuose lietuvybę, vis dėlto ta lietuvybė minėtuose kraštuose dar ir šiais laikais gyventojų tarpe yra giliai įleidusi savo šaknis, nes dar ir šiandien užnemunio — Tilžės, Ragainės, Labguvos apylinkių gyventojai kalba lietuvių kalba. Todėl bus teisinga aukščiau minėtų autorių padaryta išvada, kad dar XIX amž. pradžioj lietuvių kalba skambėjo visuose Skalvijos, Nadruvijos ir Suduvijos kaimuose.

Kai dėl Klaipėdos krašto, tai jo gyventojai antroj XIX amž. pusėj kalbėjo beveik vien tik lietuviškai. Tą patį reikia pasakyti ir apie kai kurias sritis į pietus nuo Nemuno, būtent: apie Giliją, Žilius, Lazdėnus. Jei kai kuriuose žemėlapiuose ir yra pažymimos Klaipėdos krašte didesnės vokiečių salos, kaip, pvz., Juravos miškų vietoj, tai jos bus atsiradusios daugiau dėl techniškų priežasčių, nes, pvz., visame Juravos miškų plote, kuris apėmė apie 6.000 ha, antroj XIX amž. pusėj gyveno išviso tik 70 žmonių, kurių dauguma, žinoma, kaipo miškų eksploatacijos valdininkai, buvo atkelta iš Vokietijos. Tokiu būdu, nors palyginus su plotu jų čia buvo ir maža, bet tame plote jie sudarė daugumą. Panašiu būdu susidarė ir kitos vokiečių salos Klaipėdos krašte (Vileišis). Tokiu būdu, apie Klaipėdos krašto vokiškumą negali būti kalbos. Tai patvirtina ir žemėlapis,

tilpęs vokiečių okupacinės valdžios 1918 m. išleistoje knygoje „Das Litauen Buch"*), kuriame aiškiai parodyta, kad Klaipėdos kraštas yra grynai lietuviškas. Tą patį tvirtina ir Heilsberg, rašydamas, kad Klaipėdos apskrity beveik nerasi nė vieno vokiečio, ten tebegyvena dar beveik vieni lietuviai. Iš viso, kas pasakyta, matyti, kad nors ir buvo dedamos visos pastangos lietuvybei išnaikinti ir kraštui sugermanizuoti, bet vis dėlto Prūsų nutautinimas ir jų germanizavimas, o taip pat ir Mažosios Lietuvos germanizavimas ėjo labai lėtai kryptimi iš vakarų į rytus. Todėl dar XIX amž. pabaigoj ir XX amž. pradžioj visuose Mažosios Lietuvos kampuose — kaimuose — skambėjo protėvių — lietuvių kalba, nors Mažosios Lietuvos gyventojai jau buvo pramokę ir atėjūnų kalbos, kad galėtų su jais susikalbėti įstaigose. Nors lietuviai ir vengė tuoktis su vokiečiais, bet per ilgą kaimynystėj gyvenamą laiką pasitaikydavo pavieniai vedybų atsitikimai tarp lietuvių ir vokiečių, kurie tada įnešdavo vokiško kraujo į lietuvių tarpą.

Karinius santykius lietuviai turėjo ne vien su kryžiuočių ordinu. Jau X amž. lenkų karalius Boleslovas Narsusis puolė lietuvių teritoriją ir išsigabeno daug belaisvių lenkams vergau-

*) Das Litauen Buch, herausgegeben von der X-ten Armee. 1918 J.

ti. XI amž. rusų kunigaikštis Jaroslavas kariavo su lietuviais, jotvingiais ir mozūrais. Tiek jotvingiams, tiek mozūrams lietuviai ėjo į pagalbą. XII amž. vėl lenkai įsibrovė į lietuvių teritoriją. Tame pačiame šimtmety patys lietuviai užpuolė krievių žemes: Pleškavą, Naugardą. Žinoma, neapsiėjo be to, kad neatsivestų belaisvių. XIII amž. lietuviai nualino Smolensko, Naugardo, Černigovo ir Kijevo apygardas, kur jiems teko susitikti su rusais ir totoriais. Tame pačiame šimtm. į Lietuvą įsibrovė danai, kurių nedidelė dalis čia pasiliko, o kiti išsivedė lietuvius belaisvius į Daniją. XIII amž. lietuvių istorijoj pasižymi tuo, kad Lietuvos ribos nusikėlė toli į šiaurę, rytus ir pietus. Tas teritorijos padidėjimas nepasiliko be įtakos tiek lietuvių, tiek jų nukariautų tautų gyventojams. XIV amž. prie Lietuvos dar buvo prijungta Kijevo kunigaikštystė; tokiu būdu, Lietuva siekė nuo Baltijos iki Juodųjų jūrų. Tame pačiame šimtm. Didysis Lietuvos Kunigaikštis Kęstutis parsikvietė totorius kariauti prieš vokiečių ordiną. Taip pat tame šimtm. Žemaitija politiniais sumetimais buvo pakartotinai atiduodama vokiečių ordinui, bet vėl iš jo atimama. Negalima nepaminėti tame šimtmety siautusio didžiojo maro. Lietuvos, Lenkijos ir Rusijos sritį jis pasiekė 1349 ir 1350 metais. Kaip baisiai tas maras Europoj siautė, matyt iš to, kad Europoj mirė 25 milijonai gyventojų, t. y.

1/4 tuo laiku gyvenusių žmonių. Tikslesnių statistinių žinių apie maro siautimą Lietuvoj, Lenkijoj ir Rusijoj neturim. Tai didžiajai maro epidemijai praėjus ir žmonėms dar nesuspėjus geriau atsikvėpti, XV šimtmety vėl užėjo kelios maro epidemijos, kurios, nežiūrint to, kad nusinešė labai daug žmonių į kapus, vis dėlto nebuvo tokios baisios, kaip XIV šimtmečio epidemija. Bet, kad ir tie marai baisiai siautė, galima spręsti iš to, jog žmonės tariamus maro kaltininkus — žydus, gaudydavo ir didelėmis grupėmis degindavo, taip, kad žydams apsaugoti Kazimieras Didysis buvo priverstas įsteigti jiems atskirą laisvą miestą. Praėjus XV šimtm. epidemijoms, maras nepasirodė ilgesnį laiką, bet, kaip jau aukščiau minėta, XVIII šimtm. vėl gana skaudžiai palietė Lietuvą. Maro epidemijoms siaučiant ir joms jau praėjus, išgąsdinti žmonės bėgdavo iš savo gyvenamų vietų ieškodami tuštesnių, ramesnių vietų. Kartais atsitikdavo taip, kad nukeliavę į svetimą valstybę sudarydavo ištisas kolonijas. Žinoma, neapsiėjo be to, kad tokių bėglių žmonių nebūtų atvykusių ir į Lietuvą, kur jie galėjo turėti mažesnės ar didesnės įtakos Lietuvos gyventojų morfologinių pažymių pakitimui. Į Lietuvą atvyko ne tik savanoriai keliautojai, bet dar dvarininkų buvo atgabenti baudžiauninkai iš tolimų rytų — Gudijos ir kitų sričių.

XV amž., sunaikinus kryžiuočių ordiną prie Žalgirio, sumažėja vokiečių įtaka. Po to, Melno sutartimi 1422 m. ordinui atitenka visa Rytų Prūsų žemė, Skalvija, dalis Suduvijos ir Nadruvija. Žemaičių žemė nuo to laiko jau nebegrįžta ordinui (vokiečiams) iki 1915 m. pradžios, nes 1413 m. ji buvo prijungta prie Lietuvos ir jai buvo suteiktos tam tikros privilegijos, o 1915 vokiečių kariuomenė okupuoja ne tik Žemaitiją, bet ir visą Aukštaitiją.

Iš šiaurės, aisčių gentis germanizuoja Livonijos (Kalavijuočių) ordinas ir jo palikuonys baronai - dvarininkai, amatininkai ir kiti, kurie tą germanizacijos darbą varė iki pat Pasaulinio karo pabaigos.

Būdamas dėkingas už pagalbą totoriams prieš Vokiečių ordiną Žalgirio mūšy, Didysis Lietuvos Kunigaikštis Vytautas jų dalį apgyvendino Lietuvoj — Vilniaus apylinkėse ir Nemuno pakraščiuose ir leido jiems vesti lietuvaites. Totorių kunigaikščiai, begai, emirai, lietuviškai - totoriškų pulkų vadai, gavę Lietuvoj žemės ir privilegijų, priėmė katalikų tikybą ir asimilavosi su vietine bajorija. Lietuviškai - totoriškų pulkų kareiviai ir belaisviai iš Užvolgio arba Krimo taip pat gavo privilegijų ir iš dalies asimilavosi su vietiniais gyventojais. Vytauto laikais Lietuva buvo nuostabiai stipri ir nuo nieko nepriklausoma valstybė. Vėliau Švit-

rigaila totorių teises dar išplėtė. Bet po Liublino unijos XVI amž. totorių teisės buvo susiaurintos. Mažėjant totorių įtakai, Lietuvoj kaskart vis didėjo lenkų įtaka, kuri anksčiau buvo visai nepastebima, nes einant Horodlės unija, lenkų teisės Lietuvoj buvo labai aprėžtos; jie netgi neturėjo teisės Lietuvoj apsigyventi ir įsigyti ten turto. Lenkų įtaka ypatingai padidėjo lenkų valdymo aparatui persikėlus į Vilnių. Paėmus lenkams valdymo aparatą į savo rankas, lietuvių pajėgos dar ilgai kovojo už Lietuvos nacionalinę nepriklausomybę. Nors lietuviai prievartos būdu ir buvo politiškai sujungti su lenkais, bet nuo to nenukentėjo nei jų gabumas, nei narsumas, nei ištvermė. Priešingai, šių ypatumų atžvilgiu lietuviai ne tik nenusileido lenkams, bet dažnai juos viršijo. Pakanka paminėti tokias pavardes kaip Kostiuška, Mickevičius, Kraševskis ir vėlesniais laikais Narutavičius, Pilsudskis, Zaleskis, Radvila, kad būtų aišku, jog visose srityse gabiausi Lenkijoj žmonės dažniausia buvo lietuviai arba iš Lietuvos kilę.

XVII amž. Maskvos caro Aleksiejo Michailovičio kariuomenė užėmė visą Lietuvą su Vilniaus, Gardino ir Kauno miestais, išnaikindama gyventojus. Tame pačiame šimtm. rusai antrą kartą užima Vilnių. XVIII amž. pradžioj prasidėjo karas su švedais, laike kurio tiek Karoliaus, tiek rusų ir saksų kariuomenės

perėjo išilgai Lietuvą. Kaip atėjūnai elgdavosi su vietiniais gyventojais, aiškiai atvaizduoja Daukantas, rašydamas: „Įsibrovėliai kūdikius galavo, žmonas, merginas žagindavo; svetimoterių visur viešėti viešėjo". Tai buvo didžiausia krašto nelaimė. Po Lietuvos padalinimų, rusų kariuomenė kaskart likdavo didelėj rytų Lietuvos daly, išskyrus Suvalkiją, kuri atiteko Prūsams. XIX amž. pradžioj per Lietuvą pereina į Rusiją žygiuojanti prancūzų kariuomenė, kuri gerokai nualina kraštą. Lietuvos gyventojai be galo smarkiai nukenčia po lenkų - lietuvių sukilimų. Tuomet tūkstančiai vietinių gyventojų buvo užmuštų, tūkstančiai sužeistų, tūkstančiai jųjų pakartų, daug tūkstančių išsiųstų į Sibirą ir kitas tolimas Rusijos sritis, kur dalis jų pasilieka, o dalis grįžta, suirus Rusijos imperijai, į savo mylimą tėvynę — Lietuvą. Išsiųstųjų vieton buvo atgabenti rusai — kolonistai. Tie kolonistai buvo apgyvendinami dvaruose, kurie buvo atimti iš sukilėlių ir išparceliuoti. Taip pat kolonistai buvo apgyvendinami ūkiuose, kurių savininkai, kaip sukilėliai, buvo išsiųsti į tolimąjį Sibirą. Lietuviai valstiečiai iš Nevėžio, Dubysos, Nemuno ir Neries sodybų buvo varomi į Rusiją, kur kęsdami badą turėjo lieti prakaitą, ardami Rusijos tyrlaukius. Po sukilimų, rusų valdžia įvedė griežtą režimą. Lietuviai — katalikai buvo pašalinti iš visų valdiškų vietų, į kurias jų daugiau nebe-

priiminėjo. Lietuviams buvo aprėžtos teisės stoti į mokyklas. Kiekviename mieste buvo įsteigta tvirtovė — pastatytos kareivinės ir ten apgyvendintos rusų kariuomenės dalys, susidedančios iš įvairių tautų žmonių. Negalima nepaminėti tuo laiku įvykusių skerdynių Kražiuose (1893 m.), kurios aiškiai parodo, kaip buvo elgiamasi su lietuviais — katalikais. Į kiekvieną miestą, miestelį buvo prisiųsti įvairių specialybių valdininkai. Prie geležinkelių statybos ir perkaso darbų iš įvairių Rusijos vietų buvo atgabentos ištisos armijos darbininkų. Įvairių Rusijos karo apygardų kariuomenės kasmet žygiavusios per Lietuvos laukus į manievrus. Visos tos krašto nelaimės, atneštos mažiau už lietuvius kultūringų užkariautojų, galėjo lietuviams atsiliepti morfologinių pažymių atžvilgiu. Bet užkariautojų įvestas žiaurus krašto režimas nenuslopino lietuvių dvasios bei kultūros Lietuvos liaudy. Ji didvyriškai kovojo, neduodama išplėšti savo tikėjimo, kalbos, kultūros, gindama savo nuo seniausių laikų įgytus lizdus ir vengdama su kolonistais giminiuotis. Iš liaudies ėmė kilti susipratę tautos sūnūs, kurie, nesigailėdami savo turtų ir gyvybės, skleidė po visą kraštą Lietuvos atgimimo mintį. Tą mintį raštu kėlė taip pat iš liaudies kilę ir išėję mokslus Lietuvos žadintojai: Valančius, Daukantas, Basanavičius, Kudirka, Maironis, Tumas, Smetona, Šliūpas, Vileišiai, Grinius, Ma-

tulaičiai, Bagdonas, Jablonskis, Višinskis, Avižonis, Vaineikis ir kiti. Atrodytų, kad tokių istorijos audrų ir atskirų žmonių aistrų blaškoma lietuvių tauta būtų turėjusi seniai išnykti, o įeidama net į trijų valstybių sąstatą būtų turėjusi seniai prarasti savo tautiškumą ir užleisti savo vietą atėjūnams. Lietuvių tauta visas nelaimes ištvermingai pergyveno ir pasiliko gyva morfologiškai mažai tepasikeitusi ir išsaugojo savo kalbą ir papročius.

Pasaulinio karo metu rusų kariuomenė vėl užplūdo visą Lietuvą, žinoma, ne be to, kad nepaliktų pėdsakų. Bet reikia pažymėti, kad visais laikais tuoktis su rusais lietuviai vengė; nuo to juos sulaikydavo tautinis susipratimas ir R. Katalikų Bažnyčia, prie kurios lietuviai buvo prisirišę lygiai taip tvirtai, kaip anksčiau buvo prisirišę prie savo senosios tautinės tikybos. Tikintiesiems lietuviams katalikų tikybos skelbėjai giliai įskiepijo mintį, kad giminiavimasis su stačiatikiais, kurių tikyboj vėliau reikėsią auklėti vaikus, yra neišperkama nuodėmė.

Tą patį, ką apie rusų kariuomenę, tenka pasakyti ir apie vokiečių kariuomenę, kuri Lietuvoj okupacijos laiku dar žiauriau nekaip rusai elgėsi su gyventojais.

Kai dėl lenkų įtakos Lietuvos gyventojams pastaraisiais laikais, tai jie, užgrobę trečdalį Lietuvos teritorijos su 1 milijonu lietuvių gy-

ventojų, visokiais būdais stengiasi jos gyventojus sulenkinti. Tam savo darbui atlikti lenkai nesiskaito su priemonėmis. Netgi jų valdžios įstaigos negailestingai naikina visa, kas tik lietuvių per aukas ir pasišventimą buvo sukurta. Visiškai suvaržomas lietuvių kultūrinis veikimas, uždarant kultūrines lietuvių kuopeles. Beveik kasdien girdimas uždaromų lietuviškų mokyklų vaikų verksmas, jų mokytojų persekiojimas ir engimas. Taip pat uždarinėjamos lietuviškos skaityklos ir net ekonominės organizacijos. Lietuvių kalba smurtu varoma ir iš bažnyčios. Lietuviai inteligentai yra ištremiami. Lenkijos valdžia prieina net iki tokio kraštutinumo, kad uždraudžia advokatams teismuose ginti lietuvius. Tokiu būdu, motinos norėdamos savo vaikus išmokyti tėvų kalbos, turi juos vėl sodintis prie ratelio, kaip tai darydavo didžiausios rusų priespaudos laikais. Šis momentas gražiai pavaizduotas P. Rimšos skulptūroj „Lietuvos Mokykla".

Taigi Lenkija, neteisėtai užgrobusi $^1/_3$ Lietuvos teritorijos, neparodė nė trupučio kilnumo ir kultūringumo seniausios indoeuropiečių šakos — lietuvių — atžvilgiu, skaudžiu būdu polonizuodama užgrobtos žemės gyventojus, įsigijo visų lietuvių neapykantą. Tokiu būdu, nors Aistija įvairiais laikais ir pergyveno nepaprastus sunkumus — nors jos kūnas ir buvo kapojamas ir dalinamas, bet vis dėlto

Aistijos centre — Lietuvoj — tiek lenkų, tiek rusų įtaka negalėjo turėti lemiamos reikšmės lietuvių morfologinių pažymių pakitimui, nes tiek lietuvių (baltų), tiek senųjų slavų morfologiniai pažymiai mažai tesiskyrė. Taip pat gudų įtaka negalėjo turėti reikšmės lietuvių morfologinių pažymių pakitimui, nes gudai yra lietuviai, tik būdami slavų kaimynai yra suslavėję. Prie tokių išvadų prieina ir Eberts (Hesch), sakydamas, kad vakarų baltarusiai (gudai) esą, be abejo, rusiškai kalbantieji lietuviai. Jų giminiškumą patvirtina ir kraujo tyrimo duomenys, kurie parodo, kad iš visų europiečių baltams, rsp. lietuviams, yra artimiausios slavų giminės. Serožemėlapiuose lietuvių vieta yra visai arti slavų. Tą patį tektų pasakyti ir apie suomių priemaišą, jeigu tokia būtų buvusi, bet apie kokius nors karinius santykius tarp lietuvių ir suomių nėra žinių. Dar galima būtų manyti, kad lietuvių tipo susidarymui galėjo turėti reikšmės totoriai su savo mongoliniais pažymiais. Bet turint galvoj, kad jie buvo lokalizuoti gana aprėžtose vietose ir kad plačiomis teisėmis naudojosi tik palyginti trumpai, tai galima tvirtinti, kad lemiamos reikšmės Lietuvos gyventojų sudėčiai jie neturėjo.

Dar liko nepaminėta žydų įtaka į lietuvius. Lietuvoj pirmieji žydai atsirado Gedimino laikais. Kai kurie jų užėmė gana aukštas vals-

tybines vietas, bet svarbiausi jų pajamų šaltiniai buvo bravorai, muitai ir tiltų rinkliavos. XV amž. kunigaikštis Aleksandras pašalino iš Lietuvos žydus, bet turtingesnieji jų apsikrikštijo ir be pėdsakų susiliejo su lietuviais bajorais. XVIII amž., pradėjus plisti frankistų mokslui, neofitai žydai prasimušė į aukštas visuomenės vietas ir giminiavosi su stambiais bajorais. Tokiu būdu, žydai galėjo turėti šiek tiek įtakos lietuvių morfologinių pažymių pakitimui, ypatingai miestuose ir jų apylinkėse. Bet ne visose Lietuvos srityse ta įtaka buvo vienoda. Didesnę nekaip kitose Lietuvos srityse įtaką žydai padarė Gardino apylinkių ir Suvalkijos gyventojų tarpe.

Be žydų, Lietuvos kunigaikščiai savo krašte dar apgyvendino ir karaimus, kurie buvo kilę daugiausiai iš Krimo srities. Daugiausiai jų buvo apgyvendinta Vilniaus, Trakų ir Panevėžio apylinkėse.

Latvių įtaka į lietuvių morfologinių pažymių pakitimą negalėjo turėti reikšmės, nes jie, kaip ir lietuviai, priklausė aisčių tautai ir yra, kaip ir pastarieji, baltų tautų teritorijos centre. Bet pačios Latvijos gyventojų morfologiniai pažymiai yra pakitėję. Nes jau Livonijos ordino kariai ir jų ainiai darė tiems gyventojams kultūrinę įtaką, o taip pat galėjo turėti įtaką jų morfologinių pažymių kitimui. Be to, Latvija yra tasai kraštas, per kurį ilgus amžius ėjo be-

veik visa rytų Europos prekyba su visais Europos ir ne Europos kraštais. Latvija — įvairių įmonių, puikiausių prekybinių ir karo uostų šalis. Darbininkija, kareivija, valdininkija, moksleivija plaukte plaukė į šitą kraštą ne tik iš artimiausių Europos sričių, bet ir iš tolimesnių Europos ir net Azijos sričių. Tas svetimasis elementas, be abejo, turėjo atsiliepti latvių morfologinių pažymių kitimui. (Žilinskas).

Turint galvoj visa tai, kas aukščiau pasakyta, negalima tvirtinti, kad lietuviai taip pat, kaip ir bet kuri kita tauta, būtų išlaikiusi visai gryną pirminį savo rasinį tipą. Visi minėti faktoriai turėjo daugiau ar mažiau įtakos rasinės sudėties pakitimui, bet tas pakitimas nebuvo esminis, todėl pagrindiniai bruožai užsiliko tokie, kokius turėjo patys pirmieji šio krašto gyventojai, žinoma, turint galvoj pakitimus, kurie vyko dėl vidujinių priežasčių ir išorinių sąlygų veikimo. Kad pagrindiniai Lietuvos gyventojų bruožai nepasikeitė, liudija ir tas faktas, kad lietuvių kalba yra artimiausia senovės indoeuropiečių kalbai, t. y. kad lietuviai kalba ta kalba, kuria kalbėjo pirmieji indoeuropiečiai, vėliau, t. y. ketvirtam ar trečiam tūkstantmety prieš Kr. suskilusieji į Kentus ir Satem šakas (Günther). Tai galima paaiškinti tuo būdu, kad jų gyvenamosios vietos kitoms etninėms grupėms su skirtingais morfologiniais ir būdo savumais buvo sunkiai prieinamos, todėl susimaišymo galimybės turėjo būti nežymios.

DVASINIAI LIETUVIŲ YPATUMAI.

Žmogaus arba tautos būdo savumai gali pasireikšti tik esant tautai laisvai, ir tiems savumams susidaryti reikalingas ilgesnis laikas. Todėl, norint panagrinėti lietuvių būdo savumus, tektų pažiūrėti, kokio būdo jie buvo dar priešistoriniais laikais ir istoriniais laikais per tą laikotarpį, kol jų dar niekas nebuvo pavergęs. Norėdami geriau pažinti lietuvius, pirmiausiai turim pažvelgti į jų papročius. Tie papročiai aiškiai parodo, kokios kilnios sielos buvo tie žmonės, kurie sugebėjo tokius papročius sudaryti ir jų laikytis. Papročiuose atsispindi lietuvių meilė gamtai, švaros ir tvarkos pamėgimas. Taip pat matom, kad šeimos santykius lietuviai vertino nepaprastai aukštai (Kraševskis). Aisčių, rsp. lietuvių, šeimos centras buvo vyras. Vadinasi, šeimos forma buvo patriarchalinė ir pagrinde turėjo monogamiją. Vyras reikalavo žmonos absoliučios ištikimybės. Šeimos sudarymo būdas buvo tvarkomas griežtai nustatytomis taisyklėmis (Gaerte). Bet ilgas lietuvių gyvenimas po svetimu jungu paveikė lie-

tuvius ta prasme, kad šeima nustota branginti. Šiais laikais galima būtų kalbėti apie lietuvių šeimos neoficialią poligamiją. Šeimos atžvilgiu neigiamų reiškinių atsiradimo kaltė tenka ne tik vyrams, bet taip pat nemaža tos kaltės dalis tenka ir moterims.

Nė mažiau, kaip prie šeimos, lietuviai buvo prisirišę ir prie savo tautinės tikybos. Lietuviai tikėjo pomirtinį gyvenimą, todėl savo artimuosius po mirties papuošdavo, kad jie ir kitame pasauly galėtų taip gyventi, kaip gyveno iki mirties. Lietuviai tikėjo, kad ypač kariai, kurie žuvo begindami savo šalį, kitame gyvenime gyvena ypatingai linksmai ir laimingai, be jokio rūpesnio, ir ten turi tuos pačius žirgus, ginklus ir rūbus, su kuriais jie buvo laidojami. Taip pat lietuviai tikėjo, kad jie ir aname pasauly būdami saugoja savo tėvynę (M. Biržiška). Todėl ir nužudytą savo Didįjį Kunigaikštį Kęstutį lietuviai palaidojo kartu su jo kovos žirgu, o patį Kunigaikštį taip aprengė ir apginklavo, lyg jis jotų į kovą. Savo karvedžius lietuviai nepaprastai aukštai gerbė ir vertino jų strateginius ir organizacinius gabumus. Todėl, jei kuris karvedys neturėdavo tų gabumų, tai turėdavo užleisti vietą kitam gabesniam, bet paprastai tos vadovaujamos vietos buvo paveldimos. Iš kitos pusės, lietuvių karvedžiai, matydami nepaprastą savo karių atsidavimą vadui ir jų visišką ištikimybę, patys į kovą jodavo

linksmi, drąsūs, o kovoje grumdavosi kaip liūtai, nesigailėdami savo sveikatos nei gyvybės. Jei kuris karys žūdavo begindamas tėvynę, tai jo artimieji nelabai raudodavo, bet jie nusiramindavo tik tuomet, kai senovės dvasininkas jiems pareikšdavo, jog jis jau po laidotuvių mirusįjį yra matęs. Kad tuo mirusiojo giminės įtikintų, jis turėdavo jiems nupasakoti, kaip mirusis buvo aprengtas, papuoštas ir apginkluotas (Tetzner).

Tikybines lietuvių apeigas atlikdavo dvasininkai, kurie buvo vadinami Krivėmis. Vyriausias dvasininkas buvo Krivių Krivaitis. Krivės buveinė vadinosi ramovė (romuva). Ar ramovė buvo tik viena ar kiekviena sritis turėjo savo ramovę, dar galutinai neišaiškinta. Ramovėj ant aukuro degė amžina ugnis. Kad ta ugnis neužgestų, turėjo saugoti Krivė, o jam padėdavo vaidilutės. Ta ugnis degdavo paprastai po labai storu, plačiašakiu ąžuolu. Gojelis, kuriame tas ąžuolas augo, buvo laikomas šventu. Krivės pareiga buvo taip pat atnašauti dievaičiams aukas. Tos aukos kartais būdavo kruvinos, o kartais ne. Po sėkmingo mūšio, dėkodami dievaičiams už laimėjimą, lietuviai aukodavo jiems belaisvius kareivius, ir paimtus į nelaisvę priešų vadus. Jie būdavo apginkluojami, užsodinami ant arklio ir sudeginami. Kartu su jais būdavo aukojama ir didelė grobio dalis. Nekruvinos aukos būdavo atnašaujamos, no-

rint iš dievaičių išprašyti, pvz., gero derliaus. Dievaičių lietuviai turėjo daug. Kiekvienas jų turėjo savo žinioj tam tikras gamtos jėgas, bet visi jie buvo žinioje vyriausio dievo — Perkūno.

Taip pat lietuviai tikėjo, kad mirusiojo vėlė gali pereiti į kitą kurią būtybę — paukštį, augmenį ar net akmenį. Mirusi mergelė galėjo virsti antele arba gegute, mirusioji motinėlė galėjo virsti egle arba liepa. Jei mirdavo bernelis, tai jis galėdavo virsti sakalu, diemedžiu, beržu, uosiu ir ąžuolu. Tokie lietuvių prietarai ir buvo priežastimi garbinimo ištisų miškelių, kurie buvo laikomi šventais. Be to, lietuviai tikėjo, kad po mirties vėlė dar devynias dienas būna arti namų, o paskui pasitraukianti, bet karts nuo karto, ypač vėlų rudens vakarą vėl aplankanti namus. Vėlės, grįžusios, šildosi prie tos pačios ugnies, prie kurios šildėsi jų kūnai dar gyvi būdami. Kol ta ugnelė neužgesinama, t. y. kol vėlės gerbiamos ir atmenamos, tai jos visus globoja ir saugoja nuo pikto. Todėl ir buvo paprotys, kad ramovėse (romuvose) degė „amžina šventoji ugnelė" (M. Biržiška). Lietuvių protėvių vėlių garbinimą vaizdžiai aprašo A. Mickevičius „Vėlinėse". Lietuviai tikėjo, kad saulė, mėnuo, žvaigždės — dangaus kūnai, ar šiaip gamtos jėgos kišasi į žmogaus gyvenimą, nešdamos jam gera ar bloga. Pvz., jei nukrisdavo žvaigždė, tai lietuviai tikėjo, kad tuo

laiku miršta žmogus, nes kiekvienas žmogus turi savo žvaigždę. Jei tas žmogus yra doras, tai jo žvaigždė šviečia aiškiai.

Ugnį lietuviai laikė pagarboj. Jei jos negerbti, tai gali „ugnis prikibti". Taip pat pagarboj buvo laikomi vanduo ir žemė ir labai aukštoj pagarboj buvo duona. Jei duonos šmotelis nukrisdavo, tai jį reikėdavo pakelti, pabučiuoti ir suvalgyti (P. Višinskis).

Lietuvių mitologinė liekana, kuri išliko visoj Lietuvoj, yra aitvaras. Aitvaras yra žinomas kaip turtų tiekėjas. Jis atneša ne tik auksą, bet ir javus. Kai aitvaras lekia, jis atrodo kaip ugninis žaltys. Aitvaras mėgsta ir pasmaguriauti, jam reikia duoti medaus, saldaus pieno, kiaušinienės. Už velnią aitvaras yra galingesnis. Jis gelbsti visuomet vargšus žmones. Taip pat senovės lietuviai tikėjo laumėmis. Jos vienais atvejais vaizduojamos kaipo geros, kitais — kaip blogos. Plačiausiai žinomos buvo laumės audėjos. Laumės paprastai būdavo vaikų globėjos. Jei laumė beausdama nutraukdavo siūlą, tai žmogus turėdavo mirti. Dar buvo dvasios „naminiu" vadinamos. Jos gerai sugyvendavo su šeimininku, jei jis būdavo geras žmogus. „Naminis" net gyvulius pašerdavo, jei šeimininkas tai padaryti užmiršdavo. Panaši į „naminį" buvo kita dvasia — „miškinis" kuris buvo globėjas visko, kas yra miške. Iš piktųjų dvasių buvo undinės, kurios žmonėms apdumdavo akis.

Jos buvo lyg velnias moteriškos lyties. Dar buvo žinomi raganiai ir raganos. Tikros velnio sąvokos senieji lietuviai neturėjo. Ta sąvoka yra atėjusi su krikščionybe. Apskritai, aiškios piktos dvasios, kuri tyčia vestų žmogų į nelaimę, pas senuosius lietuvius nebuvo. Tai yra charakteringa lietuvių būdo žymė (Krėvė - Mickevičius). Lietuvių būdui charakteringa ir tai, kad lietuvių kalboj beveik nėra žodžių koliojimui.

Lietuviai dar turėjo labai daug prietarų, kurie beveik slaptai buvo perduodami iš kartos į kartą (P. Višinskis).

Iš visko, kas aukščiau pasakyta, matom, kokia turtinga turėjo būti lietuvių fantazija, kuri sugebėjo sukurti tokią tikybą. Senovės lietuviuose aiškiai galima įžiūrėti du pasauliu, kurių vienas buvo grynai realus, o kitas dvasinis. Tas dvasinis lietuvių pasaulis aiškiai pasireiškia jų papročiuose jaučiamomis ir matomomis formomis, kurios yra tokios gausios, kad tiesiog tenka stebėtis, kokio didelio dvasinio turto būta lietuviuose. Tą savo dvasinį turtą lietuviai pareiškė žodžiais, dainomis, visokiomis vaišėmis, kurios buvo lydimos įvairiausių apeigų.

Panašaus būdo buvo senieji prūsai ir latviai, bet vėliau istorinės aplinkybės taip susidėjo, kad jų būdas turėjo išplytėti skirtingai.

Kadangi lietuviai sudarė aisčių tautos dalį, tai turimos žinios apie aisčių būdo ypatumus iš

dalies liečia ir lietuvius. Jau Tacitas pabrėžia kai kuriuos geruosius aisčių ypatumus. Jis rašo: „Aisčių tautos javus ir lauko vaisius uoliau sėja, nekaip patogumą pamėgę germanai". Taip pat Jordanas (VI amž.) aisčius aprašo, kaip be galo taikingą žmonių giminę. Ir Adomas v. Bremen (XI amž.) apie prūsus, o tuo pačiu ir apie kitus aisčius atsiliepia, kaip apie labai gerbtinus žmones, apie kurių papročius galima pasakyti daug ką pagirtino. Istorija mums parodo, kad lietuviai pasižymėjo didele tėvynės meile, drąsa, pasiaukojimu ir ištikimybe; Vytauto tarnaitė nepabijojo mirti, kad tik išgelbėtų savo kunigaikštį, kuris Lietuvai turėjo dar daug padaryti. Lietuvių tėvynės meilę ir ištikimybę matom netgi jiems emigruojant į svetimus kraštus. Tos emigracijos priežastis nebuvo materialinis skurdas. Viena iš priežasčių buvo nenoras suskaldyti tėvų ūkius, kurie tada atneštų žymiai mažiau naudos ir tuo būdu giminėms būtų padaryta skriauda. Antra, gal viena svarbiausių priežasčių, buvo nenoras tarnauti svetimųjų kariuomenėj, kuri nuolat naikindavo jų tėvynę. Tą pačią lietuvių emigracijos priežastį matom ir Pasaulinio Karo metu. Neturėdami savo nepriklausomos tėvynės, lietuviai nenorėjo savo krauju laistyti žemės, kurią vėliau tryptų svetimieji. Tos didžios tėvynės meilės pavyzdžiu gali būti Mickevičius, Kraševskis, kurie nežiū-

rint to, kad rašė svetima kalba, vis dėlto nepaprastai gražiai ir su didžiausia meile atvaizdavo savo tėvynę Lietuvą. Lietuvių ištikimybę įvertina ne tiktai patys lietuviai, bet ir svetimieji. Mes matom, kad emigravę į svetimus kraštus, lietuviai, nors ir nemokėdami to krašto kalbos, bet gauna valstybines vietas, ypatingai tokias, kur daugiausia reikalinga ištikimybė. Rusų caro laikais daug aukštesnių Rusijos valdžios vietų, pvz., teismuose ir kitose įstaigose užimdavo lietuviai. Tą patį matom ir kituose kraštuose, kur daugelis lietuvių užima aukštas vietas. O Prūsijos Kaizeris netgi organizuoja iš lietuvių atskiras kavalerijos, pėstininkų ir artilerijos dalis, kurias jis vadina lietuvių pulkais. Esant svetimam krašte lietuviams nors kartais ir labai sunkiai tenka užsidirbti duonos kasnį, bet jie nepamiršta ir savo tėvynės — savo gimtojo krašto, nuolatos jį vienu ar kitu būdu sušelpdami ir jo vardą garsindami. Jei prisiminsim rusų revolucijos laikotarpį, tai pamatysim, kad Rusijos reikalams pašlijus, lietuviai buvo bene pirmieji, kurie organizavo savo batalijonus ir stojo į kovą už Lietuvos nepriklausomybę.

Lietuviai taip pat pasižymi kantrumu, drausmingumu, savigarba. D a u k a n t a s apie lietuvius rašo: „Jie varge nenusimena, neaimanuoja; būdami laimingi per daug nesididžiuoja; pradėtą darbą visuomet pabaigia; jei kam padeda, tai nemėgsta už tai priimti dovanų". J.

Kant'as lietuvius charakterizuoja šiaip: „Lietuviui šliaužiojimas yra svetimesnis, nekaip jo kaimyninėms tautoms. Jis yra pratęs su vyresniais, kaip su lygiais, visai atvirai kalbėtis. Vyresnieji nelaiko to per pikta ir neatsisako jam rankos paduoti, nes jie mato jį sutinkant su viskuo, kas teisinga. Lietuvių išdidumas arba, greičiausiai, vertės jausmas, kuris rodo drąsą ir garantuoja jų ištikimybę, visai skiriasi nuo kiekvienos puikybės". Tų savo ypatumų dėka lietuviai ir kitos aisčių gentys narsiai gynėsi nuo vokiečių ordino, bet nelygios kovos prūsai nepakėlė ir iš dalies žlugo. Beveik toks pat likimas laukė ir latvių, bet istorinių įvykių dėka latviai po Didžiojo Karo vis dėlto atstatė nepriklausomą valstybę. Tuo tarpu lietuviai apsigynė tiek nuo kryžiuočių, tiek nuo kalavijuočių ordinų ir dargi sugebėjo apginti rusus nuo totorių ir sulaikyti totorių veržimąsi į vakarų Europą.

Lietuviai pasižymėjo dar ir meniškais gabumais, ypatingai muzikos ir pasakų srityje (Günther). Apie meninius gabumus liudija taip gausios lietuvių dainos ir taip įvairūs audinių raštai. Taip pat lietuviai turėjo palinkimą prie filosofijos; pavyzdžiu gali būti Kant'as, Vydūnas. Be to, tas palinkimas aiškiai matomas iš senovės lietuvių tikybos. Su ta tikyba buvo stipriai suaugęs lietuvių tautiškumas, kurio patvarumu tiesiog tenka stebėtis (Gu-

kowski). Todėl netekę tos tikybos, lietuviai pasijuto netekę visko, kas yra sava, o į viską, kas svetima, ėmė žiūrėti su nepasitikėjimu. Lietuvis yra kuklus, pasitenkina nedideliais gyvenimo ištekliais ir gerbia kitus, todėl kartais yra net per daug tolerantingas svetimiesiems. Būdamas pats sąžiningas, lietuvis tiki ir kito sąžiningumu, todėl, pvz., šeimininkai nuo tarnų nieko neslėpdavo (Afanasjew). Neteisingai kartais lietuviui prikaišiojama, kad jis yra nepatikimas ir klastingas (C. F. Heilsberg). Lietuvis sugeba greitai ir teisingai pažinti žmogų, todėl jis būna su juo neatviras ir nekalbus, jei tas jam atrodo įtartinas. Su žmonių pažinimo gabumais rišasi lietuvių artistiški gabumai (Günther). Moterys pas lietuvius nuo senų senovės buvo pagarboj. To ypatumo neturėjo nė viena lietuviams kaimyninė tauta. Apie lietuves moteris Heilsberg rašo, kad jos yra šeimyniškesnės, darbštesnės ir švaresnės už vokietes. Labai plačiai, net svetimuose kraštuose, nuo senų laikų žinomas lietuvių ypatumas yra vaišingumas (Višinskis). Keleivį, užsukusį į jo pirkią, lietuvis traktuoja kaip Dievo siųstą, todėl niekuomet neišleidžia jo nepavaišinęs ir nesuteikęs jam pastogės.

Be teigiamų ypatumų, lietuviai turi ir kai kurių neigiamų ypatumų. Šie ypatumai daugumoj atsirado dėl šimtmečiais besitęsiančių kovų su klastingais kaimynais ir dėl ilgo lietuvių gy-

venimo po svetimu jungu, kur lietuviai iš pavergėjų pusės nuolatos kentė skriaudą ir neteisybę. Vienas tokių neigiamų ypatumų yra per daug didelis smulkmeniškumas, per ilgas galvojimas, kuris ne kartą lietuviams sutrukdė pasinaudoti jų laimėjimo vaisiais. Šia ypatybe iš dalies pasižymėjo ir senovės lietuviai. Lietuviui yra sunku greitai pasiryžti. Kiekvieną savo žygį jis ilgai svarsto ir kartais laukia, kad tas ar kitas klausimas išsispręstų pats savaime. Dažnai lietuviai yra linkę į kiekvieną pradedamą darbą žiūrėti su nepasitikėjimu. Taip pat kartais ne svetimas lietuviams yra ir pavydas. Šių ypatumų susidarymui, be abejo, turėjo reikšmės gyvenimas priespaudoj. Apie lietuvių būdo pastovumą ir jų ištvermę teigiamai atsiliepia ir K i r k o r. Jis rašo: „Istorinės audros lietuvių tautą taip blaškė, jog atrodo, kad ji seniai būtų turėjusi išnykti. Bet šimtmečius besitęsiančias nelaimes ji pergyveno su niekuo nesusimaišiusi, išlikdama gyva ir išsaugojusi savo tautiškumą, kalbą, būdą ir papročius".

Minėtos ypatybės yra daugiau ar mažiau bendros visiems lietuviams. Bet jei pažvelgsim atskirai į žemaičių, aukštaičių, suvalkiečių ir Mažosios Lietuvos lietuvių būdą, tai rasim ir kai kurių skirtingų bruožų.

Žemaičiai jau nuo seniai žinomi, kaip lėto būdo, bet labai užsispyrę žmonės. Taip pat yra

žinomas žemaitiškas patvarumas. Apie tą jų ypatybę liūdija ir istorija. Galima pasakyti, kad tik dėka žemaičių, kurie neleido Kryžiuočių ir Livonijos ordinams susijungti, mes šiandien turim priėjimą prie jūros. Kaip žemaičiai savo jūrą vertino ir mylėjo, matom iš dainų, pasakojimų, kuriuose jūra yra vaizduojama gražiausiais žodžiais. Tą jūros meilę žemaičiai įrodė ne tik dainomis ir pasakojimais, bet ir kruvinomis kovomis. Jūros meilė žemaičiuose neišnyko ir praradus nepriklausomybę. Nes vos tik spėjo vėl atgauti nepriklausomybę, kaip visos jųjų pastangos nukrypo į tai, kad padėtų savo pavergtiems broliams — klaipėdiečiams atgauti savąją jūrą. Nors žemaičio širdy ir dega tėvynės meilės liepsna, bet jis yra niūrus ir su svetimais nekalbus, tačiau artimų žmonių tarpe yra labai atviras (Višinskis). Apskritai, žemaitis yra geros širdies ir negreit užpyksta, bet užpykęs jis yra kerštingas. Žemaičių būdas kiek panašus į latvių būdą.

Kiek skirtingo būdo yra aukštaičiai. Jie yra judresni, kalbesni, linksmesni, atviresni, jautresni. Juos greičiau galima supykinti, bet jų pyktis greit praeina. Jie yra labai vaišingi ir nelaimėj užjaučią, daugiau nekaip žemaičiai pasitiki kitais, todėl lengviau pasiduoda svetimųjų įtakai. Yra daugiau lengvabūdiški nekaip žemaičiai ir greičiau nusižemina kitiems.

Suvalkiečių būdas kiek skiriasi ir nuo žemai-

čių ir nuo aukštaičių būdo. Jie jau nėra tokie atviri, kaip žemaičiai arba aukštaičiai, yra didesni materialistai. Apgavystės suvalkiečių tarpe pasitaiko dažniau, nekaip žemaičių ar aukštaičių tarpe. Jie sugeba geriau politikuoti ir prisitaikyti prie naujai susidariusių aplinkybių. Kartais suvalkiečiai būna net klastingi ir kerštingi. Bet tiek suvalkiečiai, tiek aukštaičiai ir žemaičiai yra vienodai prisirišę prie savo gimtojo krašto — prie savo protėvių ūkių — ir reikalui esant juos gindami nebijo net mirti.

Mažosios Lietuvos lietuviai, kaip ir Didžiosios, pasižymi savo vaišingumu. Svečio atvykimas paprastai būdavo aplaistomas iki sąmonės netekimo. Mažosios Lietuvos lietuviai yra daugiau prisirišę prie savo krašto ir savo papročių, nekaip Didžiosios Lietuvos lietuviai, bet jie yra godūs prie turto, todėl prisiplaka prie vokiečių, jei mato, kad iš to turės naudos. Apskritai vokietinimui jie pasiduoda sunkiai, bet jei jau kartą liko suvokietinti, tai lieka uolūs vokiečiai. Jų būdas kiek panašus į aukštaičių ir žemaičių būdą, bet panašiausias į suvalkiečių, kurie taip pat yra daugiau materialistai.

Skirtingiems būdo ypatumams atskirų lietuvių tautos grupių tarpe susidaryti, galėjo padėti kiek skirtingos jų gyvenamųjų vietų sąlygos ir įtaka kaimyninių valstybių gyventojų būdo. Labai didelės reikšmės šių grupių būdo susidarymui galėjo turėti skirtingos jų gyvenimo sąly-

gos istorijos bėgy. Žemaičiai, kurie šimtmečiais buvo teriojami kryžiuočių ir kalavijuočių, įgijo nepaprastą ištvermę ir užsispyrimą. Taip pat jų būdo susidarymui nemažos reikšmės turėjo jų gyvenimas autonomijos sąlygose ir vėliau jiems suteiktos privilegijos. Aukštaičių gyvenimo sąlygos istorijos bėgy jau buvo skirtingos nuo žemaičių. Jiems daugiausiai tekdavo susitikti su rusais ir totoriais, kurių būdo įtaka iš dalies perėjo aukštaičiams. Suvalkiečiai istorijos bėgy daugiausiai susitikdavo, iš vienos pusės, su vokiečiais, iš kitos — su lenkais. Kadangi abu tie kaimynai pasižymi klastingumu ir neapykanta kitiems, tai tie būdo bruožai iš dalies turėjo pereiti ir suvalkiečiams. Dar daugiau, nekaip suvalkiečiams, vokiečių būdo ypatumai turėjo pereiti Mažosios Lietuvos lietuviams, kuriuos vokiečiai pavergė. Apskritai, lietuvių būdo, ypatingai neigiamų ypatumų susidarymui lemiamos reikšmės turėjo žiaurus svetimųjų valdymo rėžimas ir visos nelaimės, kurias lietuvių tauta pergyveno sąryšy su tuo rėžimu. Todėl dabartinių lietuvių būdas gana žymiai skiriasi nuo senųjų aisčių būdo. Pastarųjų būdas atitinka estų salų (Ösel'io, Dago) gyventojų būdą, kurių tarpe dar iki šiai dienai yra užsilikęs primityvus gyvenimas, o visokios nedorybės, kaip pvz., vagystės, apgavystės, jiems yra svetimos. Tuo pasižymėjo ir senieji aisčiai - lietuviai.

LIETUVIO TIPAS EUROPOS RASIŲ TARPE.

Senųjų aisčių — prūsų, lietuvių, kuršių, latvių protėvių gyvenamosios vietos buvo sunkiai prieinamos, todėl svetimos žmonijos grupės negalėjo lietuvių protėviams turėti didelės įtakos tiek kultūriniu, tiek morfologiniu atžvilgiu. Vėlesniais laikais, kai aisčiai išsidiferenciavo į atskiras grupes, kurios su besiskverbiančiu užpuoliku ėmė kovoti už savo tėvų kraštą kiekviena savarankiškai, tada jų gentys — prūsai ir jotvingiai — liko pavergtos, o kita gentis — lietuviai — susiorganizavo į stiprų vienetą ir, atlaikiusi priešo puolimus, atstatė nepriklausomą Lietuvos valstybę. Tada toji aisčių gentis (lietuviai) pradėjo atkaklias kovas su savo kaimynais, su tikslu ne tik grąžinti savo protėvių žemes, bet dar jas išplėsti. Dėl to kaimyninės etninės grupės gavo lietuvių kraujo priemaišą. Taip pat ir lietuviai, reikia manyti, bus gavę priemaišos iš minėtų grupių, dėlei ko dabartinių lietuvių fiziniai pažymiai turi skirtis nuo senovės lietuvių, rsp. aisčių, pažymių, ir dėl tos priežasties lietuvių tarpe yra skirtingų žmonijos

grupių atstovų. Kad išaiškintume, kurios Europos žmonijos grupės (rasės) turėjo įtakos lietuvių morfologinių pažymių pakitimui, tenka trumpai, nors bendrais bruožais susipažinti su morfologiniais Lietuvoj pasitaikančių tipų pažymiais.

Yra lietuvių grupė, pasižyminti aukštu ūgiu, ilgomis arba vidutinio ilgio galvomis. Šių žmonių plaukų ir odos spalva šviesi, akys mėlynos arba pilkos. Veidas tų žmonių yra aukštas, siauras; nosis taip pat dažniausiai siaura, aukšta ir su tiesia arba išlenkta (konvex) nugarėle. Šios grupės žmonės priskiriami šiaurinei rasei.

Taip pat randama lietuvių tarpe žmonių, kurie galvos ir veido formos atžvilgiu panašūs į šiaurinės rasės atstovus, bet yra nuo žemo iki vidutinio ūgio, turi tamsią akių ir plaukų pigmentaciją ir odą bruno atspalvio. Tokio tipo žmonės priskiriami mediteraninei (vidužemiečių) rasei.

Sutinkama ir žmonių grupė, kuri pasižymi žemu ūgiu ir plačiomis galvomis. Šio tipo akių ir plaukų spalva brūna arba juoda, o oda su tamsiu atspalviu. Šie žmonės priskiriami alpininei rasei.

Pasitaiko lietuvių tarpe ir žmonių grupė — „dinarinė rasė“ — turinti, kaip ir alpininės rasės žmonės, trumpas galvas, tamsias akis ir plaukus. Nuo alpininės rasės šios grupės žmo-

nės skiriasi savo aukštu ūgiu, siauru, aukštu veidu ir didele, išlenkta į priekį (konvex) nosimi (erelio nosis). Tai yra dinarinės rasės atstovai. Galima sutikti lietuvių su ryškia mongolinio tipo priemaiša. Bet tokia priemaiša gana reta, atėjusi Lietuvon, tur būt, jau istoriniais laikais.

Dažniausiai sutinkamas lietuvių tarpe tipas, kuris pasižymi vidutiniu arba aukštu ūgiu, tvirtu sudėjimu, plačiais pečiais. Jo odos spalva balta, kūno plaukuotumas silpnai išreikštas; plaukai šviesūs, dažnai nuo linų iki pelenų spalvos, o kartais su rausvu atspalviu; akys taip pat šviesios, dažnai pilkos arba pilkai mėlynos spalvos. Jis yra plačiagalvis, gana žemo ir plataus veido; apatinis žandikaulis taip pat gana platus. Nosies nugarėlė būna tiesi, arba kiek įlenkta (konkav). Vokų plyšys yra horizontalus, vidutinio didumo. Toks tipas jau nuo senovės vyravo lietuvių tarpe. Apie tai sprendžiam iš senųjų lietuvių padavimų, dainų, o taip pat ir iš įvairių aprašymų, kuriuose nuolat minimi plačiapečiai, geltonplaukiai, mėlynakiai bernužėliai ir geltonkasės mergužėlės. Toks tipas įvairių autorių vadinamas įvairiais vardais. Deniker jį vadina orientalinės rasės tipu (race orientale), G. Sergi — homo arcticus fennicus, Stolyhwo — homo fanobrachycephalus, Arbo — Šiaurės jūros rasės tipu, R. Pösch — rytų rasės tipu, H. Pösch —

šviesios rytinės rasės tipu (helle Ostrasse), Czekanowski — subnordiniu, sarmatiniu, „γ tipu", Nordenstreng — rytų - baltinės rasės tipu (Ostbaltische Rasse), G. Retzius — tavastlandišku tipu ir Bunak — baltų rasės tipu. Pastarasis pavadinimas atrodo tiksliausias, nes nurodo tos rasės formavimosi vietą ir buveinę. Ankstyvesnių laikų autoriai šį tipą dar vadino „suomių rasės" tipu (Lentz). Kadangi šis tipas, atrodo, nuo senovės vyrauja lietuvių tarpe, tai apie jį išsitarsim kiek plačiau.

Kaip jau buvo minėta, yra autorių, kurie baltų rasę laiko ne savita rase, bet mišiniu mongolinės arba alpininės su šiaurine rase. Duomenys, kalbantieji prieš mongolinę ir alpininę priemaišą, jau buvo patiekti. Tuos duomenis galima dar papildyti Virchow'o nuomone, kuris sako, kad šviesūs brachikefalai (suomiai, o tuo pačiu ir baltai) neturi jokio sąryšio su Vokietijos, Prancūzijos ir Italijos tamsiais brachikefalais, nes tamsi plaukų spalva yra dominantinis pažymys, kuris nebūtų galėjęs išnykti susigiminiavus su šviesia rase (Wolff). Taip pat Arbo griežtai pasisako prieš nuomonę, kad šviesūs brachikefalai sudaro rasių mišinį. Jis sako: „Kaip jau nekartą buvo pabrėžta, čia mes turim reikalą su gerai išreikštu ir labai būdingu šviesiu tipu. Jei pavieniai autoriai tvirtintų, kad šis tipas savo laiku yra buvęs tamsus ir tik susikryžiavęs su šviesia, ilga-

galve, šiaurine rase virto šviesiu, tai jie klystų. Toks atitinkamo autoriaus tvirtinimas tik parodytų stoką jo savarankiškų tyrinėjimų; juo labiau, kad šviesių brachikefalų šviesumas yra daugiau išreikštas, nekaip dolichokefalų ir mezokefalų šviesumas". Be to, toks tvirtinimas prieštarautų Mendel'io dėsniams. Prieš baltų rasės susidarymą iš susikryžiavimo šiaurinės rasės su mongoline arba alpinine rase sako vokiečių, rytų prūsų, lietuvių ir latvių kraujo tyrimo duomenys, kurie parodo, kad tarp baltų rasės ir šiaurinės rasės nėra jokio giminiškumo (Žilinskas). Už tai, kad baltų rasė sudaro ne kažkokį mišinį, bet yra savistovi, kalba dar ir tai, kad ši rasė turi nuosavų, būdingų pažymių, kurių neturi jokia kita rasė. Vienas tokių būdingiausių pažymių yra nosies forma. Baltų rasei būdinga nosis yra trumpa, su įlenkta (konkav) arba tiesia nugarėle, prasideda plokščia šaknimi ir pasibaigia plačiais sparneliais ir užriestu arba tiesiu galu (Hesch). Už tai, kad baltų rasė sudaro savistovų tipą, kalba dar ir tas faktas, kad tose Europos dalyse, kur ši rasė yra išsiplatinusi, tamsiaakių ir tamsiaplaukių nuošimtis yra žymiai mažesnis, nekaip kad turėtų būti, jei baltų rasę traktuotumėm tik kaipo padarinį susikryžiavimo šiaurinės rasės su kokia nors tamsia brachikefaline rase (Lundborg). Taip pat Hilden savo darbe (1927 m.) nagrinėja bal-

tų rasę ir laiko ją savistovia. H. Lundborg savo straipsnio „Šviesiųjų brachikefalų problema" išvadoje sako: „Suglaustai galima pasakyti, kad didelė dalis šviesių brachikefalų tikriausiai sudaro nepriklausomą rasę, kurią galima pavadinti „rytų—baltine rase". Šioji rasė, kaip jau buvo minėta, išplytėjo iš Cromagnon rasės ainių. Jeigu nesutikti su kaukolės dėžės evoliucijos galimybe, tai galima manyti, kad ši rasė yra padaras Cromagnon rasės ir priemaišos brachikefalinės Lyngby populacijos. Hesch traktuoja baltų rasę kaipo savistovią dėl sekančių priežasčių:

1) ši pažymių kombinacija Baltijoje pasitaiko dažnai;

2) šio tipo ypatinga šviesiaplaukiškumo (blondiniškumo) rūšis negali būti išvesta iš kitų šviesių rasių, todėl turi būti atskiros kilmės;

3) šio tipo pastovus ir pažymėtinas pažymys yra įdubusi nosis, kurios iš kitų Baltijoj aprašytų tipų išvesti negalima, todėl ji turi turėti skirtingą nuo kitų kilmę;

4) tą patį reikia pasakyti apie šio tipo veido formą ir visą eilę atskirų veido pažymių, o taip pat ir apie kūno proporcijas.

Turint visą tai galvoj, atrodo, yra pakankamo pagrindo tvirtinti, kad baltų rasė sudaro savistovų tipą. Ji yra išsiplatinusi Lietuvoj, Latvijoj, Estijoj, Suomijoj, Rusijoj ir Lenkijoj,

bet jos centru turi būti skaitoma Lietuva, Latvija, Estija, Suomija, Rytų Prūsai ir Gudija.

Jei skaitysim baltų rasę pagrindiniu lietuvių tipu, tai tam tipui turėtų turėti įtakos visi aukščiau paminėtieji tipai. Gryno baltų tipo nuošimtį ir kitų tipų priemaišos nuošimtį lietuvių tarpe pamatysim, patiekę Didžiosios Lietuvos lietuvių ir Mažosios Lietuvos gyventojų somatologinių ir antropometrinių tyrimų duomenis.

SANTRAUKA.

Pirmieji žmogaus gyvenimo pėdsakai Baltijoj — senųjų aisčių žemėj — jau randami yoldia periode. Tikresnių duomenų apie žmogaus gyvenimą senųjų aisčių žemėj turim iš vidurinio akmens periodo — mesolithicum. Naujajam akmens periode — neolithicum — Aistijoj gyventojų tarpe jau pastebima gyvulininkystės ir žemdirbystės pradžia.

Pirmųjų į Baltiją — senųjų aisčių žemę — atvykusių žmonių yra dvi svarbiausios kilmės galimybės:

1) Šie žmonės galėjo būti kilę iš Cromagnon rasės, kuri paskutiniam ledų laikotarpy buvo išsiplatinusi dabartinės Prancūzijos srity. Ledams tirpstant ji slinko į šiaurę ir išsiplatino vidurinėj Europoj, Jutlandijos pusiasaly, Skandinavijoj ir Baltijos kraštuose. Būdama tokiam dideliam plote išsiplatinusi, Cromagnon rasė turėjo labai plačias variacijos ribas, todėl S a l l e r skiria Cromagnon I, II ir III tipą. Taip pat iš Cromagnon rasės yra išplytėjęs Borreby tipas, kuris yra genetiškai giminingas baltų

tipui. Tokiu būdu, ir pastarasis yra išplytėjęs iš Cromagnon rasės. Galimas dalykas, kad baltų rasės užuomazgoj glūdi Cromagnon tipas ir Lyngby populacijos žmonės, su kuriais giminiavosi Cromagnon rasė.

2) Baltijos kraštų gyventojai galėjo būti kilę iš etninės grupės, kuri paskutiniam ledų laikotarpy buvo išsiplatinusi tarp Juodųjų jūrų šiaurės pakrančių ir Uralo. Ši etninė grupė su laiku išsidiferenciavo į tris grupes, kurios vėliau iškeliavo į šiaurės ir vakarų Europą trimis srovėmis: išilgai Dniepro, Dniestro ir Dunojaus. Grupės, nukeliavusios išilgai Dniepro ir Dniestro, Baltiją turėjo pasiekti žymiai anksčiau, nekaip grupė, nukeliavusi išilgai Dunojaus, iš kurios vėliau susidarė šiaurinė rasė. Todėl šiame atsitikime pirmieji Baltijos — senųjų aisčių žemės — gyventojai galėjo būti kilę tik iš grupių, nukeliavusių išilgai Dniepro ir Dniestro.

Į Baltiją atvykę pirmieji gyventojai priklausė plačiai etninei grupei, kurią galima pavadinti baltiškąja. Ji į vakarus išsiplėtė iki Šiaurės jūros pakrančių ir siekė net Didžiąją Britaniją. Į šiaurę baltiškoji grupė išsiplėtė iki lapujiečių gyvenamų vietų, įeidama į lapujiečių sąstatą. Į rytus ta etninė grupė išsiplėtė net iki Uralo, kur susitiko su uraline etnine grupe ir su ja susimaišiusi davė tarp baltinio ir uralinio tipo visą eilę pereinamų formų, kurias Bunak vadina finais arba ugro-finais. Iš visų pereina-

mųjų formų gryniausias baltų tipas yra išsilaikęs labiausiai į vakarus gyvenančių baltų tarpe, kuriuos Bunak vadina suomi. Tuo tarpu į pietus nuo suomių genčių gyvenantieji baltai uralinės priemaišos buvo nepaliesti. Baltų dalis — suomiai — gavo ne tik uralinių morfologinių pažymių priemaišą, bet ir uralinės šeimos kalbą.

Apie seniausias Baltijos kraštų kultūras ne visi autoriai yra vienodos nuomonės. Vieni autoriai mano, kad Baltijoj yra buvusios dvi lygiagretės kultūrų grupės. Kiti autoriai mano, kad yra buvusi viena kultūrų grupė.

Kadangi minėtos baltiškos etninės grupės morfologiniai pažymiai atitiko II ir III Cromagnon tipo morfologinius pažymius ir tuo būdu skyrėsi nuo dabartinių Baltijos — senųjų aisčių žemės — gyventojų morfologinių pažymių, tai yra autorių, kurie tvirtina, kad dabartiniai Baltijos kraštų gyventojai yra skirtingos kilmės, nekaip pirmieji tų kraštų gyventojai. Paskutiniųjų laikų darbais yra įrodyta, kad išorinių ir vidujinių faktorių veikimo įtakoj kaukolės forma kinta — tobulėja. Tas tobulėjimas pasireiškia formos kitimu brachikefalijos link.

Kadangi baltiškoji etninė grupė buvo išsiplatinusi labai dideliame plote — aplink Baltijos jūrą, tai ilgainiui, dėl jos santykiavimo su kaimyninėmis grupėmis, jos periferinėse dalyse

susidarė naujos etninės grupės; todėl įvairiose baltiškos etninės grupės srityse kultūra galėjo būti skirtinga, nors tų sričių gyventojai buvo tos pačios kilmės. Baltiškosios etninės grupės centre taip pat susidarė naujos etninės grupės — aisčių gentys, suomių gentys. Baltiškosios grupės centre esančiose srityse svetimų etninių grupių įtaka pasireiškė silpniausiai. Tokiu būdu, per labai ilgą priešistorinį laikotarpį svetimų grupių įtaka į aisčius buvo daug silpnesnė, nekaip per palyginti trumpą istorinį laikotarpį.

Istoriniais laikais aisčiai jau buvo išsiskyrę į tris pagrindines grupes — prūsus, lietuvius ir latvius. Pirmiausiai kai kurioms aisčių dalims teko nukentėti nuo variagų. Mažiausiai variagų paliesti buvo lietuviai, nes atrodo, kad tuo laiku, t. y. apie VIII amž. po Kr. jau egzistavo Lietuvos valstybės organizacijos užuomazga arba bent jos prodromalinė formacija. Vėliau į aisčių genties — prūsų — kraštą įsibrovė vokiečių ordinas, kuris po atkaklios kovos pavergė prūsus ir užgrobė jų kraštą. Taip pat Kryžiuočių ordino priklausomybėn pateko skalviai, nadruviai ir dalis suduvių. Kuršių ir žemgalių gentys pateko Kalavijuočių ordino priklausomybėn. Jotvingiai atkakliai kovojo su slavais, bet buvo pavergti ir prijungti prie Lenkijos. Tuo tarpu lietuviai (žemaičiai, aukštaičiai ir dalis suduvių) apsigynė ir nuo Livonijos ir nuo Kryžiuočių ordino. Be abejo, tokios nuolatinės kovos su ordinais, ku-

riuos sudarė įvairių Europos tautų atstovai, turėjo atsiliepti lietuvių morfologinių pažymių kitimui. Lietuvių žemes užpuldinėjo ne tik vakarų kaimynai, bet ir rytų kaimynai — slavai (lenkai ir rusai) ir iš toliau atvykę totoriai. Lietuviai, keršydami užpuolikams, savo žemes išplėtė nuo Baltijos iki Juodųjų jūrų. Tokiu būdu, lietuvių valdžion pateko didelės slavų sritys. Tai be abejo būtų turėję atsiliepti lietuvių morfologinių pažymių pakitimui, bet kadangi tiek lietuvių (baltų), tiek senųjų slavų morfologiniai pažymiai mažai tesiskyrė, todėl ta priemaiša lemiamos reikšmės lietuvių morfologinių pažymių pakitimui negalėjo turėti, nors rytinė lietuvių genčių dalis (gudai), patekę slavų įtakon, suslavėjo. Totoriai lemiamos reikšmės Lietuvos gyventojų sudėčiai irgi neturėjo, nes jie Lietuvoj buvo lokalizuoti gana aprėžtose srityse ir plačiomis teisėmis naudojosi labai trumpai. Dar paminėtina žydų priemaišos galimybė, kuri betgi buvo labai nedidelė. Tą įtaką jie galėjo turėti miestų apylinkėse ir stambesnių bajorų tarpe. Taip pat lietuviams yra beveik nereikšminga karaimų priemaiša. Latvių įtaka lietuvių morfologinių pažymių pakitimui negalėjo turėti reikšmės, nes jie, kaip ir lietuviai, priklausė aisčių tautai.

Nors santykiai su kaimyninėmis tautomis ir turėjo įtakos morfologinių lietuvių pažymių pakitimui, bet ji, toji įtaka, buvo nelabai žymi.

Daug didesnės įtakos tie santykiai turėjo lietuvių būdo pakitimui. Senovėje tiek kaimyninių, tiek tolimesnių tautų tarpe lietuviai buvo žinomi, kaip labai kilnūs, dori ir gero būdo žmonės. Nepaliaujamos kovos su klastingais kaimynais ir gyvenimas priespaudoj paveikė lietuvius ta prasme, kad jie įgijo tas neigiamas būdo ypatybes, kurios dabar pasitaiko lietuvių tarpe.

Iš visko, kas čia pasakyta, atrodo, kad aisčiai, rsp. lietuviai, yra pirmųjų Baltijos gyventojų tiesioginiai ainiai, bet jie priešistoriniame ir istoriniame laikotarpy yra gavę daugiau ar mažiau etninių grupių priemaišos.

LITERATŪRA.

1. *Ammon, O.* Die natürliche Auslese beim Menschen. 1893.

2. *Arbo,* Beiträge zur physichen Anthropologie der Norweger. Verh. Berl. Anthrop. Ges. 1885.

3. *Arbo,* Zur Anthropo-Ethnologie des südwestlichen Norwegens. Arch. Anthrop., N. F. Bd. 3. 1891.

4. *Avižonis, P.* Bolezni glaz i slepota sredi krestjan litovec Gruzdzevskoj i Ligumskoj volostej, Šavelskago ujezda, Kovenskoj gubernii po dannym pogolovnavo osmotra. Disertacija. Jurjev. 1914.

5. *Avižonis, P.* Apie hereditetą medicinoje, Kosmos XVI, 1935.

6. *Balodis, F.* Vėlais dzelzs laikmets. Latvijas archaiologija. 1926.

7. *Balodis, F.* La Lettonie du g-me au 12-me siècle. Riga. 1936.

8. *Biržiška, M.* Dainų istorijos vadovėlis. 1925.

9. *Boas, F.* Kultur und Rasse. 1922.

10. *Bolk. L.* Über die Körperlänge der Niederländer und deren Zunahme in den letzten Dezennien. Zeitschrift f. Morphologie u. Anthropologie Bd. XVIII. 1914.

11. *Brača, J.* No aistu vėstures. 1934.

12. *Brennsohn, J.* Zur Anthropologie der Litauer. Disertacija. Dorpat. 1883.

13, *Briancev, P. D. M.* Istorija litovskavo gosudarstva ot drevneišich vremion. 1889.

14. *Bruožis, A.* Mažosios Lietuvos mokyklos ir lietuvių kova dėl gimtosios kalbos. 1935.

15. *Būga, K.* Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje. 1924.

16. *Bryn, H.* Die blonden Brachykephalen in Norwegen. Anthropologischer Anzeiger VI H. 3. 1930.

17. *Bunak, V. V.* Neues Material zur Aussonderung anthropologischer Typen unter der Bevölkerung Osteuropas. Zeitschrift f. Morphologie u. Anthropologie. Bd. XXX. 1932.

18. *Bunak, V. V.* Crania armenica. Trudy Antropologičeskavo Naučno-Issledovatelskavo Instituta. 1927.

19. *Bunak, V. V.* Ob akklimatizacii čelovečeskich ras i sravnitelnom značenii opredeliajuščich jejo faktorov. Etiud po biologii čeloveka. Russkij antropologičeskij žurnal. T. 13. vyp. 1—2. 1923.

20. *Bunak, V. V.* K voprosu ob izmenenii fizičeskich priznakov evropeiskavo naselenija v poslednije desiatiletija (pered vojnoj). Ibidem.

21. *Bunak, V. V.* Antropologičeskij tip čeremis. Russkij antropologičeskij žurnal. T. 13. vyp. 3—4. 1924.

22. *Bunak, V. V.* Antropologičeskij tip mordvy. Ibidem.

23. *Bunak, V. V.* K voprosu o proischoždenii severnoj rasy. Russkij antropologičeskij žurnal. T. 14. vyp. 1—2. 1925.

24. *Czekanowski, J.* Główne kierunki w antropologii polskiej. Odbitka z jubileuszowego tomu „Kosmosu" 1928.

25. *Czekanowski, J.* Zarys antropologji Polski. 1930.

26. *Czekanowski, J.* Wstęp do historji słowian. 1927.

27. *Czekanowski, J.* Na marginesie recenzji P. K. Moszynskiego o książce: Wstęp do historji słowian. 1928.

28. *Czekanowski, J.* Das Typenfrequenzgesetz. Anthropologischer Anzeiger V H. 4. 1928.

29. *Čepurkowski, E. M.* Raspredelenija golovnovo ukazatelia russkich krestjan po ujezdam. Russkij antropologičeskij žurnal. T. 14. vyp. 1—2. 1925.

30. *Deniker, J.* Les races et les peuples de la terre. 1926.

31. *Efimenko, P.* Melkije kremnevyje orudija geometričeskich i inych svojeobraznych očertanij v russkich stojankach ranne-neolitičeskavo vozrasta. Russkij antropologičeskij žurnal. T. 13. vyp. 3—4. 1924.

32. *Eickstedt, E. v.* Rassenkunde und Rassengeschichte der Menschheit. 1934.

33. *Ekholm, G.* „Steinzeit" und „Bronzezeit" im Artikel „Nordischer Kreis" des Reallexikons der Vorgeschichte". 1927.

34. *Fischer, E.* Rasse und Rassenentstehung beim Menschen. Wege zum Wissen, Bd. 62. 1927.

35. *Fischer, E.* Baur, E. Lenz, F. Menschliche Erblichkeitslehre. 1927.

36. *Fürst. C. M.* Zur Kraniologie der schwedischen Steinzeit. Sv. Vetensk. Akad. Handl. Bd. 49. 1912.

37. *Gaerte, W.* Urgeschichte Ostpreussens. 1929.

38. *Grewingk, C.* Über Liven und Estenschädel. 1874.

39. *Günther, F. K.* Rassenkunde des deutschen Volkes. 1926.

40. *Hauschild, M. W.* Untersuchung über die Pigmentation im Auge verschiedener Menschenrassen und die Pigmentation im Säugetierauge überhaupt. Zeitschrift f. Morphologie u. Anthropologie Bd. 12. H. 3. 1910.

41. *Hesch, M.* Letten, Litauer, Weissrussen. Ein Beitrag zur Anthropologie des Ostbaltikums mit Berücksichtigung der siedlungs — und stammesgeschichtlichen Grundlagen. 1933.

42. *Hilden, K.* Die anthropologische Erforschung Finnlands. Archiv f. Anthropologie. 1921.

43. *Hilden, K.* Die Runö-Schweden in anthropologischer Hinsicht. Fennia 47. N. 3. 1926.

44. *Hilden, K.* Zur Frage der Ostbaltischen Rasse. Acta Geographica 1, No. 3. 1927.

45. *Indreko, R.* Sepultures neolitiques en Estonie. 1935.

46. *Iwanowski, A. A.* Ob antropologičeskom sostave neselenija Rossii. Trudy Antrop. Otd. T, 22, 1904,

47. *Jarcho, A. J.*Nabliudenija nad antropologičeskim tipom velikorussov Vladimirskoj gub. Russkij antropologičeskij žurnal. T. 14. vyp. 1—2. 1925.

48. *Jendyk, R.* Czaszki Alanskie z VIII—IX wieku. Odbitka z „Kosmosu", czasopisma Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika. Tom. 55. Zesz. I—II. 1930, Serija A. Rosprawy.

49. *Jerum, L.* Die Lettin vom anthropologischen Standpunkt. 1935.

50. *Jerum, N.* und *Vitols, T.*Beiträge zur Anthropologie der Letten. Acta Univ. Latv. XVIII. 1928.

51. *Juhan, Aul.* Etude anthropologique des ossements humains neolitiques de Sope et d'Ardu. 1935.

52. *Kajava, Yrjö.* Die anthropologische Untersuchung des finnischen Volkes. Anthropologischer Anzeiger Jg. II. H. 4. 1925.

53. *Kirkor.* Živopisnaja Rossija. T. II. 1883.

54. *Klaatsch, H.* Der Werdegang der Menschheit und die Entstehung der Kultur. 1922.

55. *Klimas, P.* Lietuvių senobės bruožai. 1919.

56. *Koch, F.* Ursprung und Verbreitung des Menschengeschlechts. 1929.

57. *Kossina, G.* Die deutsche Vorgeschichte. 1925.

58. *Kruze, F.* Die Deutschen und ihre Nachbarvölker. 1929.

59. *Lundborg, H.* Rassenkunde des schwedischen Volkes. 1928.

60. *Lundborg, H.* und *Wahlund, S.* Rassenverhältnisse im nördlichsten Sverige (Schweden). Kurze Übersicht. Zeitschrift f. Morphologie u. Anthropologie. Bd. 34. 1934.

61. *Luschan, F. v.* Völker, Rassen, Sprachen. 1922.

62. *Lapouge, G. V. De.* Les selections cociales. 1896.

63. *Martin, R.* Lehrbuch der Anthropologie. Bd. I, II, III. 1928.

64. *Montadon, G.* La Race les Races. 1933.

65. *Montelius, O.* Die Vorfahren der Germanen. Mannus, Bd. 10. 1918.

66. *Meuvret, J.* Histoire des Pays Baltiques. Paris. 1934.

67. *Nikolajev, L. P.* Nekotoryje dannyje o morfologičeskoj roli endokrinnych želez v sviazi s voprosom ob izmenenii individualnych i rasovych priznakov. Russkij antropologičeskij žurnal. T. 14. vyp. 1—2. 1925.

68. *Nordenstreng, R.* Europas manniskoraser och folkslag. 3. Aufl. 1926,

69. *Ošanin, L. V.* Tysiačeletniaja davnost dolichocefalii u turkmenov i vopros ob jejo proischoždenii. Russkij antropologičeskij žurnal. T. 14. vyp. 1—2. 1925.

70. *Pakarklis, P.* Mažoji Lietuva vokiečių mokslo šviesoje. 1935.

71. *Paudler, F.* Die hellfarbigen Rassen. Archiv f. Rassen und Gesellschaftsbiologie. Bd. 17. 1924,

72. *Pavlov, A. P.* Iskopajemyj čelovek epochi mamonta v vostočnoj Rosii i iskopajemyje liudi Zapadnoj Evropy. K Russkomu Antropologičeskomu žurnalu. T. 14. vyp. 1—2. 1925.

73. *Petri, E. J.* Antropologija, T, 1, 1890,

74. *Pliseckij, M. S. Smulevič, B. Ja.* Rasovaja teorija — klasovaja teorija. Antropologičeskij žurnal. N. 1—2. 1934.

75. *Primanis, J.* Latviešu antropolo'giškas ipatnibas. Latv. Literat. Vesture. II sej. 1934.

76. *Puzinas, J.* Poledinio Lietuvos gyventojo kultūra. „Naujoji Romuva". N. 12—13, 1935,

77. *Puzinas, J.* Bronzos arba žalvario amžius. „Lietuviškoji Enciklopedija". T. IV, sąs. 7, 1935,

78. *Reche, O.* Rasse und Heimat der Indogermanen. 1936.

79. *Rittershaus, E.* Konstitution oder Rasse? 1936. München.

80. *Rhode, H.* Der schwarze Tod. Terapeutische Berichte, N. 1. 1929.

81. *Saller, K.* Leitfaden der Anthropologie, 1930.

82. *Saller, K.* Die Rassen der jüngeren Steinzeit im Donaustromgebiet. Zeitschrift f. Anatomie u. Entwicklungsgeschichte. Bd. 77. 1925.

83. *Saller, K.* Die Entstehung der „nordishen Rasse". Zeitschrift f. Anatomie u. Entwicklungsgeschichte. Bd. 83. 1927,

84. *Saller, K.* Frühneolitische Skelettfunde aus Thüringen. Zeitschrift f. Anatomie u. Entwicklungsgeschichte. Bd. 90. 1929.

85. *Salys, A.* Baltų kalbos. „Lietuviškoji Enciklopedija. T. II.

86. *Salys, A.* Baltų tautos. „Lietuviškoji Enciklopedija". T. II.

87. *Scheidt, W.* Allgemeine Rassenkunde. 1925.

88. *Scheidt, W.* Einführung in die naturwissenschaftliche Familienkunde (Familienanthropologie). 1923.

89. *Schlitz, A.* Schädel aus Skelettgräbern der jüngeren Eisenzeit im Dommuseum zu Riga. Sitzb. d. Ges. f. Gesch. u. Altertumskunde zu Riga aus dem Jahre 1914.

90. *Schreiner, A.* Anthropologische Studien an norwegischen Frauen. 1924.

91. *Sinicin, S. D.* Iz materialov obsčich i posemeinych antropologičeskich obsledovanij russkovo naselenija karelii. Russkij antropologičeskij žurnal. T. 19. vyp. 3—4. 1930.

92. *Sobolski, K.* Charakterystyka antropologiczna ludnosci powiatku. Odbitka z czasopisma Kosmosu. 1925.

93. *Šmits, P.* Par baltu aizvesturi. Rakstu Krajums 22. Krajums, 1936.

94. *Šnore, R.* Izrakumi doles pag. Kląng'u pilskalna. Senatne un Maksla. I. 1936.

95. *Šurms, E.* Akmens laikmets. Latvijos archaiologija. 1926.

96. *Šturms, E.* Pirmas bronzas laikmeta kapenes Latvija. Senatne un Maksla. I. 1936.

97. *Talko-Hryncewicz, J. D.* Notatki antrpologii Czuwaszow nadwolzanskich. 1909.

98. *Tarulis, A.* Kur gyveno aisčiai? „Naujoji Romuva". N. 23—24. 1936.

99. *Tetzner, F.* Die Slaven in Deutschland. 1902.

100. *Tirala, L. B.* Rasse, Geist und Seele. 1935.

101. *Urbšienė, M.* Klaipėdos Krašto istorijos paraštėje. 1934.

102. *Vileišis, V.* Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje ligi Didžiojo Karo istorijos ir statistikos šviesoje. 1935.

103. *Virchow, R.* Die altpreusische Bevölkerung, namentlich Letten und Litauer, sowie deren Häuser. Zeitschrift f. Ethnologie. 1891.

104. *Višinski, P.* Antropologičeskaja charakteristika žmudinow. 1898 (rankraštis).

105. *Weinberg, R.* Über einige Schädel aus älteren Liven-, Letten- und Estengräbern. 1896.

106. *Weinert, H.* Biologische Grundlagen für Rassenkunde und Rassenhygiene. 1934.

107. *Weiner, H.* Die Rassen der Menschheit. 1935.

108. *Wolff, K. F.* Rassenlehre Mannus Bibliothek. Nr. 39, 1927.

109. *Žilinskas, J.* Lietuvių kaukolės dėžė. 1927.

110. *Žilinskas, J.* Akmens periodo žmogus Žemaitijoj ir Suvalkijoj. 1931.

111. *Žilinskas, J.* Lietuvių rasinė kilmė. „Trimitas". Nr. 16—17. 1935,

112. *Žilinskas, J.* Baltijos jūros pakraščių gyventojų giminingumas. „Vairas". Nr. 11, 1935,

113. *Žilinskas, J.* Serologinis Mažosios Lietuvos gyventojų giminiškumas. V. D. U. Medicinos Fak. Darbai. T. II. knyga 3. 1935.

114. *Žukov, B. S.* Stojanka epochi Maglemoze otkryta na Zelandii v 1917 godu. Russkij antropologičeskij žurnal. T. 13. vyp, 1—2, 1923,

115. *Žukov, B. S.* K voprosu o drevneišich naselenijach pribaltiki v sviazi s nekotorymi problemami neolita vostočnoj Evropy. Russkij antropologičeskij žurnal. T. 13, vyp. 3—4, 1924,

116. *Žukov, B. S.* Neolitičeskaja stojanka bliz s. Ljalova, Mosk. y. Trudy Antropologičeskovo Instituta. Vyp. 1. 1925.

107446

TURINYS:

Pirmieji Baltijos gyventojai 5
Kas buvę pirmieji Baltijos gyventojai ir kokia jų kilmė 18
Pirmųjų Baltijos gyventojų kultūra ir jų santykiai su kitomis etninėmis grupėmis 38
Rasinių žmogaus pažymių kitimas 62
Baltijos gyventojai nuo neolitinio iki istorinio laikotarpio 70
Priemaišos galimybės istoriniais laikais .. 88
Dvasiniai lietuvių ypatumai 109
Lietuvio tipas Europos rasių tarpe 123
Santrauka 130
Literatūra 144